

Konsekvenser af de laveste sociale ydelser

- Forsørgelsesgrundlag og afsavn

Finn Kenneth Hansen og M. Azhar Hussain

August 2009

Forskningsprojektet: "Konsekvenser af at have de laveste sociale ydelser som forsørgelsesgrundlag". Sociologisk Institut, Roskilde Universitet, CASA og Aalborg Universitet

Konsekvenser af de laveste sociale ydelser
- Forsørgelsesgrundlag og afsavn

© CASA, August 2009

ISBN 978-87-92384-38-6

Elektronisk udgave: ISBN 978-87-92384-39-3

Forskningsprojektet:

**"Konsekvenser af at have de laveste sociale ydelser som forsørgelsesgrundlag".
Sociologisk Institut, Roskilde Universitet, CASA og Aalborg Universitet**

Forord

Denne rapport er den anden i rækken fra forskningsprojektet ”Konsekvenser af at have de laveste sociale ydelser som forsørgelsesgrundlag”. Rapporten sætter fokus på en af konsekvenserne af at have de laveste sociale ydelser som forsørgelsesgrundlag – nemlig hvad giver det af mulige afsavn i dagligdagen?

Formålet er at belyse, hvordan de lave sociale ydelser faktisk påvirker modtagernes handlinger og aktiviteter i hverdagen. I hvilken udstrækning må de af økonomiske grunde undlade at foretage en række almindelige og nødvendige aktiviteter, indkøb og handlinger i dagligdagen. At undlade nødvendigheder eller goder, man har behov for, vil sige at lide afsavn.

Rapporten belyser, i hvilket omfang modtagere af de laveste sociale ydelser har afsavn, og hvilke forskellige former for afsavn familierne har, samt besvarer spørgsmålet: Er modtagerne af de laveste sociale ydelser i højere grad udsat for afsavn end modtagere med et andet forsørgelsesgrundlag, fx modtagere af kontanthjælp, arbejdsløshedsunderstøttelse og indkomst fra beskæftigelse?

Rapporten er baseret på en spørgeskemaundersøgelse blandt voksne personer mellem 20 og 59 år med en stratificeret udvælgelse af svarpersoner, der modtager de laveste sociale ydelser, modtager kontanthjælp, eller er arbejdsløse eller beskæftigede.

Undersøgelsen er udført af M. Azhar Hussain, Økonomisk Institut, Københavns Universitet og Finn Kenneth Hansen, CASA.

Baggrunden for forskningsprojektet ”Konsekvenser af at have de laveste ydelser som forsørgelsesgrundlag” er indførelsen af nye sociale ydelser, som ligger under det almindelige kontanthjælpsniveau og en række ændringer på kontanthjælpsområdet, som bl.a. indebærer en nedsættelse af kontanthjælpen for personer, som i seks sammenhængende måneder har været på kontanthjælp. Tiltag, som er foretaget med henblik på at øge kontanthjælpsmodtagernes incitament til at komme i arbejde.

Der er tale om en nyskabelse i dansk socialpolitik og nye argumenter for at indføre lavere ydelser – starthjælp og introduktionsydelse – og automatisk nedsættelse af kontanthjælpsydelsen efter seks sammenhængende måneder på kontanthjælp. Bortset fra enkelte undersøgelser, som alene har set på de beskæftigelsesmæssige konsekvenser, er der på trods af denne nyskabelse ikke iværksat eller taget initiativer til forskningsprojekter, som bredere har sat fokus på at undersøge konsekvenserne af disse nye laveste ydelser.

Det er baggrunden for forskningsprojektet, hvor det er formålet at undersøge de forskellige konsekvenser, der følger af at have de laveste ydelser som forsørgelsesgrundlag, og vurdere de forskellige effekter det har at leve et hverdagsliv, hvor forsørgelsen er baseret på de laveste ydelser. Det er således personer og familier, som er på de laveste ydelser, der er i fokus i forskningsprojektet.

Forskningsprojektet er initieret i et samarbejde mellem Rådet for Socialt Udsatte og en forskergruppe under Sociologisk Institut ved Københavns Universitet omfattende forskere ved CASA, Økonomisk Institut ved Københavns Universitet, Aalborg Universitet, Roskilde Universitet og Sociologisk Institut.

Forskergruppen består af:

Professor Jørgen Elm Larsen, Sociologisk Institut, Københavns Universitet
Professor John Andersen, Roskilde Universitet
Forskningsadjunkt M. Azhar Hussain, Økonomisk Institut, Københavns Universitet
Lektor Morten Ejrnæs, Aalborg Universitet
Konsulent Henning Hansen, CASA
Afdelingsleder Finn Kenneth Hansen, CASA.

Forskningsprojektet, som løber i perioden fra 2008 til 2011, er finansieret af Rådet for Socialt Udsatte, og det er Sociologisk Institut, som står som den ansvarlige for gennemførelsen af projektet.

Den første rapport ”Personer og familier med de laveste ydelser som forsørgelsesgrundlag – en registerundersøgelse”, kom i marts 2009. Der var tale om en registerundersøgelse baseret på registerdata, som belyste antallet af modtagere af de laveste sociale ydelser i perioden 2004-2007.

Den spørgeskemaundersøgelse, som danner grundlaget for nærværende rapport, vil også danne grundlag for en yderligere rapport, der belyser andre konsekvenser af de laveste sociale ydelser. Derudover er det ideen i projektet, at modtagerne af de laveste sociale ydelser bliver geninterviewet i 2009/10, og på den måde vil der være mulighed for at se på konsekvenserne i et længere tidsperspektiv.

Projektet omfatter også en kvalitativ del, hvor der foretages kvalitative interview med ca. 25 børnefamilier, som er på de laveste ydelser. Disse første interview er påbegyndt i foråret 2009 med henblik på at geninterviewe de samme børnefamilier i foråret 2010.

Resultaterne af det samlede forskningsprojekt vil foreligge i 2011.

August, 2009

Indholdsfortegnelse

1	Resumé og sammenfatning	3
1.1	Konsekvenser af de laveste sociale ydelser	3
1.2	Modtagere af de laveste sociale ydelser er økonomisk dårligst stillede	3
1.3	Modtagere af de laveste sociale ydelser har mange afsavn	6
1.4	Afsavn i børnefamilier	8
2	Konsekvenser af lave ydelser – afsavn i befolkningen	11
2.1	Konsekvenser af lave ydelser	11
2.2	Afsavn	12
2.3	Tidligere danske afsavnsundersøgelser	13
2.4	Københavnundersøgelsen	15
2.5	Konsekvenser af at have de laveste sociale ydelser som forsørgelsesgrundlag	15
2.6	Afsavn i de fire undersøgelser	16
2.7	Er afsavnene relevante i forhold til befolkningens behov?	17
2.8	Niveauet for afsavn	22
2.9	Rapportens datamateriale	23
2.10	Rapportens disposition	24
3	Den økonomiske situation	27
3.1	Indkomstforskelle mellem forsørgelsesgrupper	28
3.2	Indkomstforskelle inden for og mellem forsørgelsesgrupperne	31
3.3	Fordeling af indkomstmottagere på indkomstgrupper	34
3.4	Mange modtagere af de laveste indkomster har gæld	36
3.5	Den subjektive opfattelse af forbrugsmulighederne	37
3.6	Konklusion	39
4	Afsavn og økonomi	41
4.1	Afsavn i befolkningen	41
4.2	Afsavn og laveste ydelser	43
4.3	Afsavn blandt personer og familier med de laveste ydelser	48
4.4	Laveste ydelser og antallet af afsavn	54
4.5	Opsummering	55
5	Afsavn i børnefamilier	59
5.1	”Familiegodernes” nødvendighed	60
5.2	Afsavn i børnefamilier	62
5.3	”Børnegodernes” nødvendighed	65
5.4	Børnefamiliernes afsavn af de særlige børnegoder	66
5.5	Årsager til afsavn i børnefamilier	67
5.6	Opsummering	68
	Litteraturliste	71
	Bilag	75
	Bilag A – Undersøgelsens datamateriale	77
	Bilag B – Regressionsanalyse vedrørende afsavn	87
	Bilag C – Bilagstabeller	93

1 Resumé og sammenfatning

1.1 Konsekvenser af de laveste sociale ydelser

I denne anden rapport fra forskningsprojektet ”Konsekvenser af at have de laveste sociale ydelser som forsørgelsesgrundlag” sættes fokus på konsekvenser for hverdagslivet. Undersøgelsen viser, hvad den forandrede økonomiske situation betyder for hverdagslivet – dvs. de forskellige handlinger, indkøb og aktiviteter, som er en del af dagligdagen. Handlinger, indkøb og aktiviteter som den overvejende del af befolkningen anser som nødvendigheder og almindeligheder i hverdagslivet.

Vi har i den spørgeskemaundersøgelse, som ligger til grund for denne rapport – omfattende grupper med forskelligt forsørgelsesgrundlag: beskæftigede, arbejdsløse, almindelige kontanthjælpsmodtagere uden nedsatte ydelser samt modtagere af de laveste sociale ydelser (starthjælp/introduktionsydelse og nedsat kontanthjælp) – spurgt interviewpersonerne, om de af økonomiske grunde har måttet undlade en række almindelige og nødvendige handlinger, indkøb og aktiviteter i dagligdagen.

Har en person eller en familie måttet undlade eller været udelukket fra at foretage almindelige og nødvendige handlinger eller aktiviteter eller opnå goder, man har behov for, fordi man ikke har de tilstrækkelige ressourcer, vil vi sige, at denne person eller familie lider afsavn.

Formålet med undersøgelsen er at belyse, om modtagerne af de laveste sociale ydelser i højere grad er udsat for afsavn end grupper med et andet forsørgelsesgrundlag.

I det følgende gives et kort resumé og sammenfatning af rapportens resultater.

1.2 Modtagere af de laveste sociale ydelser er økonomisk dårligst stillede

Når vi ser på familiernes økonomi, er der klare og indlysende forskelle. Den klareste forskel er mellem modtagere af de laveste sociale ydelser og personer og familier, som ikke er på de laveste ydelser, og mellem personer og familier uden beskæftigelse og personer og familier i beskæftigelse.

I rapporten bliver der, for at kunne foretage sammenligninger af indkomsterne mellem modtagerne med forskelligt forsørgelsesgrundlag og sammenligninger af familietyper, opereret med medianen af ækvivalerede indkomster.

Ser vi på den disponible indkomst, som angiver de private forbrugsmuligheder, har modtagerne af de laveste sociale ydelser omkring 2.000 kr. mindre pr. måned end dem på kontanthjælp og de arbejdsløse. De, der er i beskæftigelse, har en disponibel indkomst, som er henholdsvis 7.000 kr. og 10.000 kr. større pr. måned end dem på kontanthjælp, og dem, der modtager de laveste ydelser (se figur 1.1).

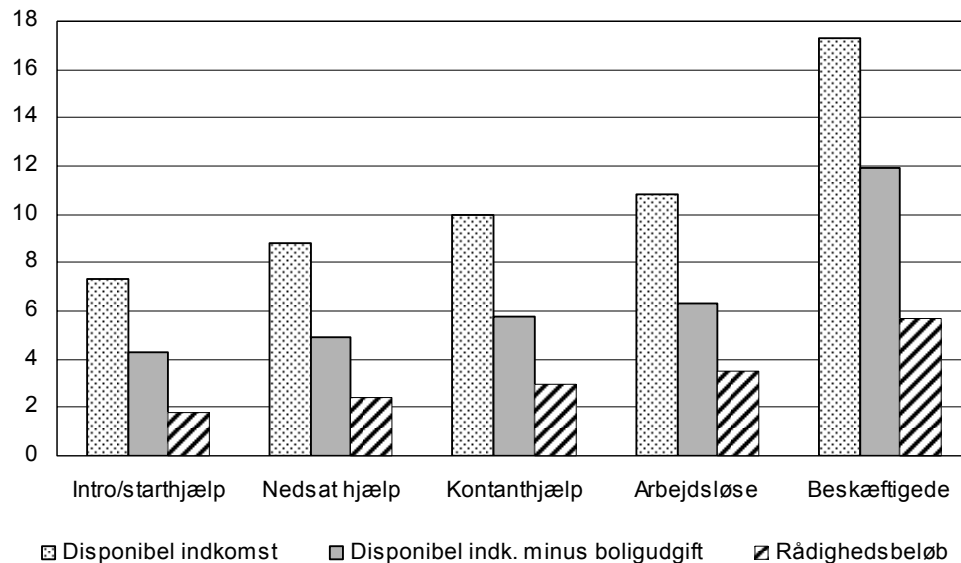
Som omtalt er der tale om ækvivalerede disponible medianindkomster. Det vil sige, at der er tale om sammenligning på personniveau. Skal disse personindkomster "oversættes" til familiernes samlede disponible indkomst, skal der ganges med ækvivalensvægte, der er kvadratroden af antal familiemedlemmer. Fx har modtagere af introduktionsydelse/starthjælp en ækvivaleret disponibel medianindkomst på 7.300 kr. pr måned. For en familie med fire medlemmer betyder det, at de har 14.600 kr. i disponibel indkomst. En familie på to vil have i alt 10.300 kr. pr. måned i disponibel indkomst.

Trækker vi boligudgiften fra den disponible indkomst, er forskellen mellem modtagerne af de laveste sociale ydelser og kontanthjælpsmodtagere og arbejdsløse 1.000-1.500 kr. pr. måned. Igen har de beskæftigede mellem 6.000 og 7.000 kr. mere pr. måned end kontanthjælpsmodtagere og dem med de laveste sociale ydelser.

Ser vi på rådighedsbeløbet, som er det beløb, som er tilbage efter skat og faste udgifter, har modtagerne af de laveste sociale ydelser omkring 600-1.200 kr. mindre pr. måned end kontanthjælpsmodtagerne til alle de daglige fornødenheder som mad, tøj, personlig hygiejne, fritidsinteresser og sociale sammenkomster.

**Figur 1.1: Medianindkomsten for forskellige forsørgelsesgrupper.
Ækvivalensvægtet. 1.000 kr. pr. måned.**

Hvad angår rådighedsbeløbet er der foretaget en rangordning efter størrelsen af rådighedsbeløbet, hvor vi ser på den andel, som har de mindste rådighedsbeløb. Der er valgt at se på dem, der har et rådighedsbeløb under 5 %-grænsen – en grænse, hvor den enkelte person har mindre end 1.700 kr. pr. måned tilbage til de daglige fornødenheder.

Det viser sig, at 41 % af modtagerne af introduktionsydelse/starthjælp har under 1.700 kr. pr. måned, mens det gælder for 28 % af dem med nedsatte kontanthjælpsydelser. Blandt kontanthjælpsmodtagerne er der 14 %, som har mindre end 1.700 kr. pr. måned, mens der blandt de beskæftigede er 4 %, som ligger under denne grænse.

Modtagere af de laveste sociale ydelser er dem, som har det økonomisk dårligst. Den økonomiske situation er dårligere end for modtagere af kontanthjælp uden nedsatte ydelser og markant dårligere end den økonomiske situation for arbejdsløse og særlig markant dårligere i forhold til beskæftigede.

Det er også blandt modtagerne af de laveste sociale ydelser, at vi ser den højeste andel med gæld. De adskiller sig særligt ved at have en relativ stor gæld til private pengeudlånere, til venner og familie og til kontokortfirmaer. Gælden er dog som for andre ydelsesgrupper størst i forhold til det offentlige.

Modtagere af de laveste sociale ydelser er sammen med de arbejdsløse klart de ydelsesgrupper, hvor en meget stor andel har oplevet en markant dårlige-

re økonomisk situation end for et år siden og langt større end for andre ydelsesgrupper, herunder de beskæftigede.

Når vi spørger til, hvordan de oplever deres økonomiske situation, er der 67 % af modtagerne af starthjælp/introduktionsydelse og 55 % af modtagere af nedsatte ydelser, som svarer, at de har svært ved at få pengene til at slå til hele tiden. Det er markant flere end blandt modtagere af kontanthjælp, de arbejdsløse og beskæftigede.

De forskelle, der afspejler sig i oplevelsen af at have det svært med at få pengene til at slå til, svarer til de faktiske indkomstforskelle mellem grupper med forskelligt forsørgelsesgrundlag.

1.3 Modtagere af de laveste sociale ydelser har mange afsavn

Afsavn er et begreb, som afspejler manglende behovstilfredsstillelse. Når man lider afsavn, så er der aktiviteter, handlinger og goder – som opfattes som nødvendigheder, og som er almindelige i det samfund, man lever i – som man må undlade eller er udelukket fra grundet manglende ressourcer.

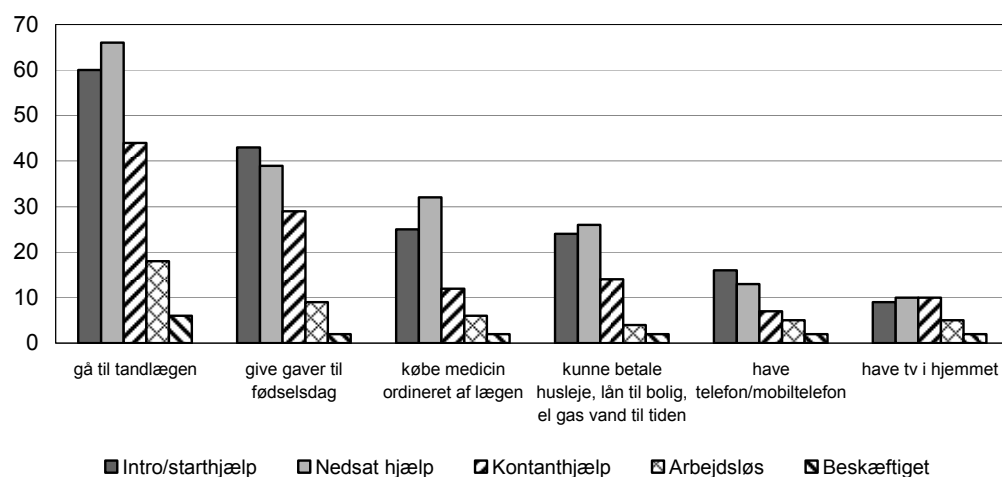
Til denne undersøgelse er der valgt 19 forskellige aktiviteter, indkøb og handlinger, og undersøgelsen viser, at et stort flertal af interviewpersonerne opfatter de valgte aktiviteter, indkøb og handlinger som nødvendigheder i dagens Danmark. Nogen aktiviteter og handlinger opfattes som mere nødvendige end andre.

I undersøgelsen er det belyst, i hvilken udstrækning modtagerne af de laveste sociale ydelser har undladt disse aktiviteter, indkøb og handlinger af økonomiske grunde og sammenlignet med grupper med et andet forsørgelsesgrundlag.

Undersøgelsen viser, at modtagerne af de laveste sociale ydelser som forsørgelsesgrundlag har mange afsavn som følge af deres svære økonomiske situation. På hver af de 19 aktiviteter, indkøb og handlinger, er der en større andel blandt modtagerne af de laveste sociale ydelser i forhold til andre med et andet forsørgelsesgrundlag, som har undladt de forskellige aktiviteter, indkøb og handlinger.

Som eksempler på disse forskelle, skal vi her i sammenfatningen henlede opmærksomheden på de aktiviteter og handlinger, som stort set alle i de forskellige forsørgelsesgrupper opfatter som nødvendigheder. Det gælder aktiviteter og handlinger, som at gå til tandlægen, at give gaver til fødselsdag, at købe medicin ordineret af lægen, at kunne betale husleje mv. til tiden, at have telefon/mobiltelefon og at have tv i hjemmet.

Figur 1.2: Andel med afsavn for forskellige forsørgelsesgrupper for udvalgte aktiviteter og handlinger, som stort set alle opfatter som nødvendigheder. Pct.

Hvad angår andelen, som har undladt disse nødvendigheder, viser undersøgelsen, at modtagerne af de laveste sociale ydelser adskiller sig markant fra fx modtagere af kontanthjælp uden nedsatte ydelser, og i markant grad også fra personer og familier som er arbejdsløse eller i beskæftigelse

Ser vi på aktiviteten fx at gå til tandlæge, er det to tredjedele (ca. 65 %) af modtagerne af de laveste sociale ydelser, som har undladt dette af økonomiske grunde, mens det er 8 % blandt de arbejdsløse og 6 % blandt de beskæftigede.

Ser vi på andelen, som har undladt at købe medicin ordineret af lægen, så er der 25 % af dem på starthjælp/introduktionsydelse, og 32 % af dem på nedsatte ydelser, som har undladt dette, mens der er henholdsvis 6 % af de arbejdsløse og 2 % af de beskæftigede.

I forhold til modtagere af kontanthjælp uden nedsatte ydelser, finder vi, at der er store forskelle i andelen, som har undladt de forskellige aktiviteter og handlinger. Hvor der, som nævnt, blandt modtagerne af de laveste ydelser er 25 % og 32 %, som har undladt at købe medicin, er det kun 12 % af kontanthjælpsmodtagerne. Og hvor henholdsvis 60 % og 66 % af dem på de laveste ydelser har undladt at gå til tandlæge af økonomiske grunde, er det blandt kontanthjælpsmodtagerne 44 %.

Undersøgelsen viser, at der blandt modtagerne af de laveste sociale ydelser er tre fjerdedele (74 %), som har mindst 5 afsavn, og en tredjedel (33 %) har 10 eller flere afsavn (ud af 19 afsavn). Til sammenligning er der i gruppen af kontanthjælpsmodtagere uden nedsatte ydelser 40 %, som har 5 af-

savn og derover, og 6 % som har 10 afsavn og derover. Blandt beskæftigede er det henholdsvis 4 % og 1 %, som har disse antal af afsavn.

Der er således markante forskelle mellem modtagerne af de laveste ydelser og gruppen af kontanthjælpsmodtagere, hvad angår antal og omfang af afsavn.

Når vi skal forklare årsagen til, at modtagerne af de laveste sociale ydelser rammes så hårdt af afsavn – så mange og omfattende afsavn – er hovedforklaringen helt entydigt, at det skyldes, at de har de laveste sociale ydelser som forsørgelsesgrundlag.

Selvom der er forskelle mellem enlige og par, mellem aldersgrupper og mellem etniske danske og indvandrere/flygtninge fra ikke-vestlige lande, så viser regressionsanalyser på materialet, at forklaringer som familietype, alder, etnicitet, uddannelse, sociale problemer m.v. næsten ingen rolle spiller for de afsavn, som modtagerne af de laveste sociale ydelser har. Det er entydigt, at den forklarende variabel er det forhold, at de lever med de laveste sociale ydelser som forsørgelsesgrundlag.

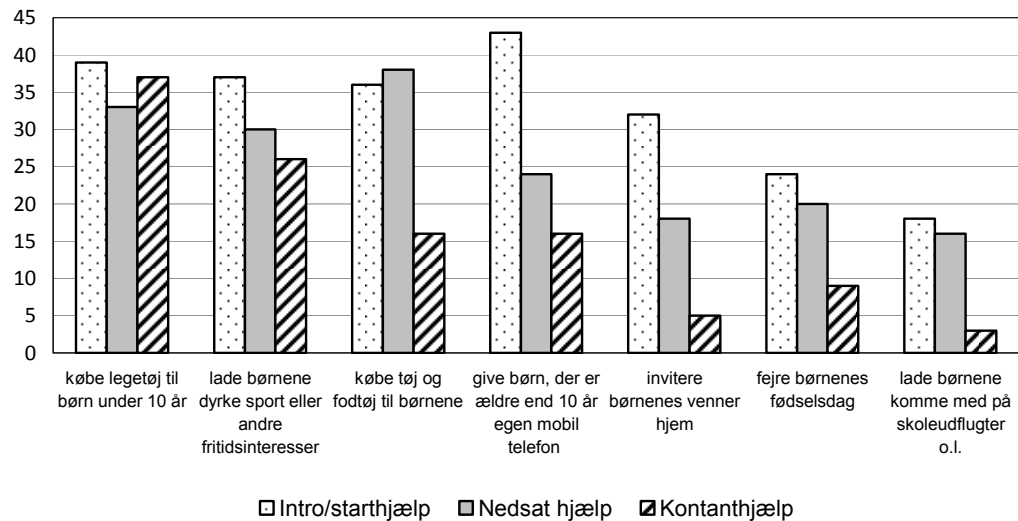
Man kan sige, at det ikke er så overraskende, at lave ydelser medfører, at personer og familier får en lavere indkomst end andre, som ikke har fået nedsat deres ydelser. Derimod er det måske mere overraskende, hvor kraftigt nedsatte ydelser indvirker på omfanget af afsavn grundet en stram økonomi.

1.4 Afsavn i børnefamilier

I undersøgelsen har der været et særligt fokus på børn og børnefamilier. Med henblik på at belyse afsavn relateret til børn har vi spurgt til sko- og tøjindkøb til børn, fejring af fødselsdage, at have venner på besøg, mulighed for at dyrke fritidsinteresser og tage på udflugter. Endelig har vi i forhold til de små børn spurgt til legetøjsindkøb, og til de større børn spurgt til besiddelse af mobiltelefon.

Hvad angår børnene, viser undersøgelsen, at der er 20-40 % af børnefamilierne med de laveste sociale ydelser som forsørgelsesgrundlag, som har undladt at give børnene mulighed for aktiviteter og handlinger/goder af økonomiske grunde, selvom de som gruppe altovervejende finder disse ”børnegoder” nødvendige. Det er således oplagt, at disse familier, som også generelt lider store afsavn, herudover har måttet lide afsavn på områder, som specielt rammer børnene.

Figur 1.3: Andel af børnefamilier, der har afsavn relateret til børn. For modtagere af de laveste sociale ydelser og modtagere af kontanthjælp. Pct.

Der er generelt en større andel af børnefamilierne, som modtager starthjælp /introduktionsydelse, som har måttet undlade at købe tøj til børnene, invitere børnenes venner hjem og lade børnene dyrke fritidsinteresser end blandt børnefamilier på nedsatte kontanthjælpsydelse. Mønsteret er stort set det samme for de enkelte afsavn, men andelen af familier, som har undladt aktiviteterne i forhold til deres børn, er lidt større blandt familier på starthjælp og introduktionsydelse.

Ser vi på forholdene for børnefamilierne, som modtager kontanthjælp, ser vi også her samme mønster med hensyn til undladelser af de forskellige aktiviteter. Men andelen er her markant mindre end for børnefamilier, som modtager de laveste sociale ydelser.

Når vi ser på afsavn relateret til børn, finder vi, at der blandt børnefamilier, som har de laveste sociale ydelser som forsørgelsesgrundlag, er en langt større andel af familierne, som har undladt aktiviteter og handlinger i forhold til deres børn – sammenlignet med børnefamilier, som er modtagere af kontanthjælp.

Det er imidlertid ikke bare afsavnene af specifikke ”børnegoder”, der beskriver børnefamiliernes situation. Det er klart, at en lang række af de generelle afsavn også vedrører disse familiers mulighed for at skabe rimelige rammer for deres børns trivsel og udfoldelse. Det gælder selvfølgelig muligheden for at give børnene tre måltider, at give dem frugt og grønt, at tage på ferie, at tage på besøg, at have adgang til tv og playstation, mens mulig-

heden for at betale a-kassekontingent og gå i byen med venner ikke umiddelbart må anses for at have nogen betydning for børnenes aktuelle trivsel.

Andelene af familier med de laveste sociale ydelser som har afsavn er betydeligt højere end for familier på almindelig kontanthjælp, men tendensen er den samme for børnefamilier som for familier uden børn.

Ser vi på det gennemsnitlige antal afsavn, viser undersøgelsen, at familierne uden børn på nedsatte ydelser gennemsnitligt er ramt af 7,5 afsavn, hvor familier på almindelig kontanthjælp er ramt af 5,3 afsavn. Børnefamilierne på introduktions- eller starthjælp og nedsat kontanthjælp er ramt af henholdsvis 7,6 og 7,7 afsavn, hvor familier på almindelig kontanthjælp er ramt af 4,5 afsavn. Arbejdsløse er gennemsnitligt ramt af 1,1 afsavn, mens de beskæftigede "kun" har 0,9 afsavn i gennemsnit.

2 Konsekvenser af lave ydelser – afsavn i befolkningen

2.1 Konsekvenser af lave ydelser

Formålet med forskningsprojektet ”Konsekvenser af at have de laveste ydelser som forsørgelsesgrundlag” er, som projekttitlen viser, at analysere og pege på forskellige konsekvenser af at have de laveste sociale ydelser som forsørgelsesgrundlag. Med konsekvenser menes alle konsekvenser i forhold til hverdagslivet – det gælder det daglige liv med handlinger og aktiviteter, men også adfærd og reaktioner i forhold til forskellige arenaer fx arbejdsmarkedet, boligen, familie og venner samt det sociale liv i hverdagen.

Det er ambitionen gennem det samlede forskningsprojekt at belyse alle disse forskellige sider og konsekvenser af, at der via lovgivningen er indført nye lavere sociale ydelser – starthjælp og introduktionsydelse – og nedsættelse af kontanthjælpen efter bestemte varighedskriterier.

I denne rapport sættes fokus på konsekvenser for hverdagslivet. Undersøgelsen belyser, i hvilket omfang modtagere med forskellige forsørgelsesgrundlag har afsavn. I lighed med international og national forskning er der taget udgangspunkt i en række dagligdags aktiviteter, indkøb og handlinger, hvor der i spørgeskemaundersøgelsen både er spurgt til, hvorvidt modtagerne opfatter disse aktiviteter og handlinger som nødvendigheder, og hvorvidt de har undladt disse aktiviteter og handlinger af økonomiske grunde.

Spørgeskemaundersøgelsen er gennemført for udvalgte grupper med forskelligt forsørgelsesgrundlag. For modtagere af de laveste sociale ydelser er stikprøven baseret på, hvad personerne modtog af sociale ydelser i 1. kvartal 2008. På den baggrund er der strategisk udvalgt et antal personer på de forskellige laveste sociale ydelser – starthjælp, introduktionsydelse, nedsat hjælp, 300-timers reglen. For dagpengemodtagere og de beskæftigede er der tale om en stikprøve baseret på Danmarks Statistiks registre og en tilfældig udvælgelse (se appendix A: Datamaterialet til undersøgelsen).

Spørgeskemaundersøgelsen er gennemført ved besøgsinterview, hvad angår modtagere af de laveste sociale ydelser og kontanthjælp, mens arbejdsløse og beskæftigede er interviewet pr. telefon.

Med dette datamateriale er der skabt muligheder for at undersøge konsekvenser af at have de laveste sociale ydelser og sammenligne forholdene med andre med et andet forsørgelsesgrundlag. I det følgende redegøres nærmere for begreber i undersøgelsen – ikke mindst hvad der menes med afsavn samt metoder og datamateriale for rapporten.

2.2 Afsavn

Det giver sig selv, at indførelsen af lavere ydelser og nedsættelse af kontanthjælpen påvirker modtagernes økonomiske situation både absolut, men også relativt i forhold til andre grupper i befolkningen. Men hvad betyder den forringede økonomiske situation for hverdagslivet – forbruget og forbrugssammensætningen og for handlinger og aktiviteter i dagligdagen.

Den økonomiske situation i form af indkomstsituation afspejler den enkelte persons og families økonomiske dispositionsmuligheder, og en forringet økonomisk situation giver generelt forringede muligheder. Vi vil dog ikke slå os til tåls med personernes og familiernes muligheder, men belyse hvordan de lave ydelser faktisk påvirker modtagernes handlinger og aktiviteter i hverdagen. Vi har derfor i en spørgeskemaundersøgelse omfattende beskæftigede, arbejdsløse, kontanthjælpsmodtagere uden nedsatte ydelser samt modtagere af de laveste sociale ydelser spurgt, om de af økonomiske grunde har måttet undlade en række almindelige og nødvendige indkøb, handlinger og aktiviteter i dagligdagen.

Inspirationen til de almindelige og nødvendige handlinger og aktiviteter er hentet fra fattigdomsforskningen. Det centrale begreb i den engelske fattigdomsforsker Peter Townsends fattigdomsforståelse er begrebet *deprivation*, dvs. på dansk at lide afsavn. Afsavn vil sige, at man må undlade eller er udelukket fra at foretage handlinger eller aktiviteter eller opnå goder, man har behov for, fordi man ikke har de tilstrækkelige ressourcer. Afsavn kan både være af materiel og social karakter og kan i princippet være lige alvorlige. Men forskellige former for afsavn kan være og opleves som mere eller mindre alvorlige for forskellige personer. At lide afsavn er noget relativt og betyder, at de manifesterer sig på forskellig måde til forskellig tid og forskelligt i forskellige samfund.

Townsends synspunkt er, at mennesker er sociale væsener, der ikke blot skal sikres et antal kalorier, tøj nok til ikke at fryse og tag over hovedet for at fungere i et samfund. Menneskelige behov er ikke alene fysiske behov (mad, tøj og bolig), men i høj grad også sociale behov:

”Mennesker er ikke alene individuelle organismer, der kræver næring for deres fysiske eksistens. De er sociale væsener, der forventes at leve op til socialt krævende roller som arbejdere, borgere, forældre, ægtefæller, naboer og venner. De er ikke alene forbrugere af fysiske goder, men også producenter af disse goder og medlemmer af komplekse sociale fællesskaber.” Townsend, 1979

Ved at lægge vægt på, at mennesket er et socialt væsen, der forventes at leve op til mange forskellige roller, understreger Townsend, at forståelsen af fattigdom ikke alene kan baseres på, at mennesket har objektivt givne behov, men at disse behov er samfundsmæssigt betingede og dermed også foranderlige.

Når Townsend inddrager de sociale behov, opererer han med et behovsbegreb, der ligger tæt op ad Allarts materielle (at have), sociale (at elske) og psykiske (at være) behov, som har dannet udgangspunkt for de skandinaviske levkårsundersøgelser.

En måde at indfange behov på er at inddrage begrebet "afsavn". Afsavn er et begreb, som afspejler manglende behovstilfredsstillelse. Når man lider afsavn, så er der goder/aktiviteter – som man har behov for, og som er almindelige i det samfund, man lever i – som man må undlade, eller man er udelukket fra grundet manglende ressourcer. Man må altså undlade handlinger og aktiviteter, som er i overensstemmelse med den almene livsstil.

Det ville være højst utænkeligt, om den enkelte person eller familie på alle punkter levede i overensstemmelse med den almene livsstil. Afgivelser fra den almene livsstil, som ikke har sammenhæng med manglende ressourcer, vil således altid kunne forekomme.

Det, Townsend derimod hævder, er, at den almene livsstil kan gøres objektiv. Tankegangen er, at det er empirisk muligt at indfange den almene livsstil, det vil sige, hvilke typer af forbrug, sociale aktiviteter og handlinger mv. som indgår i den almene livsstil. Når dette er sket, kan man indkredse hvilke personer og familier, som lider afsavn, dvs. er udelukket fra deltagelse i aktiviteter og handlinger, som indgår i den almene livsstil.

2.3 Tidligere danske afsavnsundersøgelser

Belysning af omfanget af afsavn i den danske befolkning er foretaget i flere empiriske undersøgelser bl.a. Socialforskningsinstituttet¹. Det centrale spørgsmål i afdækningen af afsavn er spørgsmål af følgende type:

Har De/familien inden for den sidste måned/det sidste år, af økonomiske grunde, måttet undlade at... En række eksempler på afsavn

Spørgsmålsformuleringen er søgt holdt på et objektivt niveau, dvs. at svarpersonerne skal tage stilling til, om de rent faktisk har undladt at gøre forskellige ting i en given periode. Altså ikke noget med deres oplevelse af situationen, som er af mere subjektiv karakter. Det subjektive element i spørgsmålet drejer sig om at vurdere, om det er af økonomiske grunde, man har undladt at gøre de forskellige ting.

Den første danske afsavnsundersøgelse blev foretaget af Socialforskningsinstituttet og indgik i en række af fattigdomsundersøgelser, som blev iværk-

---

¹ Hansen, Finn Kenneth: *Materielle og sociale afsavn i befolkningen*. 1990. Socialforskningsinstituttet. Rapport 90:4.

Undersøgelse af befolkningens levkår år 2000. Socialforskningsinstituttet og Sociologisk Institut, Københavns Universitet.

sat i midten af 1980'erne. I undersøgelsen "Materielle og sociale afsavn i befolkningen" foretages en belysning af den økonomiske situation og afsavn blandt familier i befolkningen baseret på registerdata og en spørgeskemaundersøgelse. Undersøgelsen bygger på opgørelsen af 21 forskellige aktiviteter, indkøb og handlinger for personer og familier og 6 aktiviteter og handlinger relateret til børn.

De anvendte og formulerede indikatorer for afsavn byggede på afsavn fra engelske undersøgelser og viden og erfaringer fra danske fattigdomsundersøgelser. Der blev ikke spurgt til nødvendigheden af de forskellige aktiviteter og handlinger, som indgik som udtryk for afsavn, og altså daterer sig til 1990.

Undersøgelser af danskernes levekår er gennemført i 1976 og 1986, og da man skulle foretage en tredje opfølgning, trak det ud. Data blev derfor først indsamlet i år 2000. Ved den tredje levekårsundersøgelse medtog man spørgsmål om afsavn, idet man tog udgangspunkt i de afsavnsindikatorer, som blev benyttet ved indsamlingen af data til undersøgelsen "Materielle og sociale afsavn i befolkningen". For det første for at kunne sammenligne med tidligere data og for det andet for at kunne anvende disse indikatorer i en belysning af de dårligt stillede situation. På grund af knaphed med spørgsmål blev der dog foretaget enkelte spørgsmålsændringer, men stort set blev de samme indikatorer opretholdt – dog uden at medtage indikatorer på afsavn for børn i familierne.

I undersøgelsen af de materielle og sociale afsavn er de 21 afsavn opdelt i forskellige hovedtyper, (Hansen, F.K., 1990):

1. Daglige fornødenheder.
2. Boligaktiviteter.
3. Reproduktionsaktiviteter.
4. Sociale aktiviteter.

De fleste af disse afsavn indgår i undersøgelsen af Danskernes Lavekår i år 2000, idet der dog kun indgår 14 afsavn.. I enkelte tilfælde er der uoverensstemmelser i formuleringerne, som gør, at man ikke umiddelbart kan sammenligne resultaterne fra de to undersøgelser. I de fleste tilfælde går det dog an at sammenligne de to undersøgelser.

En belysning af afsavn, hvor data fra 2000 sammenholdes med data fra 1990, er foretaget i rapporten "At leve eller eksistere. Hvordan måler man fattigdom i Danmark?"(Hansen & Hansen, 2004). Her foretages en sammenligning af afsavnsituationen i 1990 med situationen i 2000, som viser, at for de indikatorer, som kan sammenlignes, er andelen med afsavn lavere i 2000 end i 1990 med undtagelse af aktiviteten: at holde ferie uden for hjemmet.

Undersøgelsen peger på nogle af de problemer, der er ved at anvende afsavnsbegrebet. Et af problemerne er, at det kan være svært at skelne mellem behov og ønsker. En skelnen som kan være svær at foretage, fordi behovene "objektivt set" er forskellige for forskellige personer. Eksempelvis har ældre mennesker mere behov for medicin end unge. Det er også en subjektiv dimension, fordi man kan have forskellige opfattelser af, hvad der er basale behov og luksus. Fx synes nogle mennesker, at det er luksus at tage på ferie i udlandet, mens andre mener, at det nærmest er "livsnødvendigt".

2.4 Københavnerundersøgelsen

Københavns Kommunes socialudvalg besluttede i 2006, at socialforvaltningen skulle gennemføre en undersøgelse af levevilkår og fattigdom i København. Opgørelsen af fattige skulle bl.a. tage udgangspunkt i bud på en fattigdomsgrænse for Københavns Kommune. Det blev bestemt at anvende budgetmetoden til angivelse af en fattigdomsgræns, og samtidig indsamle data om afsavn for en belysning af konsekvenserne af at være fattig.

Udvælgelsen af afsavn er baseret på de tidligere undersøgelser. Der er udvalgt 22 aktiviteter og handlinger, som der er spurgt til. Til forskel fra de tidligere undersøgelser har man i Københavnerundersøgelsen spurgt københavnerne, om de opfatter de udvalgte 22 aktiviteter og handlinger som en nødvendighed. Og efter en konstatering af nødvendigheden af aktiviteterne/handlingerne er der – som i de tidligere undersøgelser – spurgt til, om man har måttet undlade disse af økonomiske grunde.

Der er ikke medtaget spørgsmål angående aktiviteter relateret til børn.

2.5 Konsekvenser af at have de laveste sociale ydelser som forsørgelsesgrundlag

I forskningsprojektet "Konsekvenser af at have de laveste ydelser som forsørgelsesgrundlag" har vi helt klart skelet til de tidligere undersøgelser og primært til den senest foretaget – nemlig Københavnerundersøgelsen. Vi har stort set taget de samme spørgsmål, men udeladt fire spørgsmål, som ikke synes nødvendige for københavnerne (se senere). Det gælder spørgsmål som "at gå til frisør jævnligt", "at være i stand til at spare op", "at have en cykel", "at holde avis". Derimod er der på baggrund af en spørgeskemaundersøgelse foretaget af A4 tilføjet et spørgsmål om, "at have computer, playstation".

Der er således medtaget 19 spørgsmål til aktiviteter, indkøb og handlinger. Derudover er der medtaget 6 spørgsmål om aktiviteter og handlinger i forhold til børn, som er identiske med de spørgsmål, der blev stillet i 1990-undersøgelsen.

2.6 Afsavn i de fire undersøgelser

Sammenholder vi de fire undersøgelser, er der syv spørgsmål, som er identiske. Det gælder:

- at holde ferie uden for hjemmet
- at gå til tandlægen
- at dyrke fritidsinteresser
- at invitere gæster hjem
- at besøge familie og venner (der bor mere end 20 km fra hjemmet)
- at give gaver til fødselsdag
- at købe nødvendig medicin.

Spørgsmål omkring de daglige fornødenheder og aktiviteter er forskellige i de fire undersøgelser. I de to tidligere undersøgelser (1990-us og 2000-us) var der ingen spørgsmål angående materielle kommunikationsmidler i hjemmet som telefon, tv, internet, computer og heller ikke forsikringer som a-kasse-, og ulykkes- og indboforsikring.

I tabel 2.1 nedenfor er der givet en oversigt, som viser, hvilke spørgsmål om aktiviteter, indkøb og handlinger, der er spurgt til i de forskellige undersøgelser med udgangspunkt i de spørgsmål, som indgik i Københavnerundersøgelsen.

Tabel 2.1: Afsavnsindikatorer i forskellige undersøgelser

	1990- under- søg.	2000- under- søg.	Køben- havner unders.	Laveste ydelse
At spise tre måltider mad om dagen	-	-	X	X
At spise frisk frugt og grøntsager dagligt...	-	-	X	X
At købe medicin ordineret af lægen	X*	X*	X	X
At købe nyt fodtøj, tøj og overtøj, når det man har er gået i stykker eller opbrugt.....	-	-	X	X
At kunne betale husleje, lån til bolig, el, gas og vand til tiden.....	X*	X*	X	X
At foretage reparationer i boligen eller erstatte udstyr i hjemmet, der er gået i stykker eller brugt op	X*	X*	X	X
At holde ferie uden for hjemmet.....	X	X	X	X
At gå til tandlægen.....	X	X	X	X
At gå til frisør jævnligt	X*			X
At dyrke fritidsinteresser	X	X	X	X
At være medlem af en a-kasse			X	X
At være i stand til at spare op			X	
At invitere gæster hjem	X	X	X	X
At gå i byen med venner en aften	X	X	X	X
At besøge familie eller venner (der bor mere end 20 km fra hjemmet).....	X	X	X	X
At give gaver til fødselsdag	X	X	X	X
At have telefon/mobiltelefon.....			X	X
At have en cykel			X	
At have tv i hjemmet			X	X
At have computer, playstation m.m.....				X
At have internet i hjemmet			X	X
At holde avis			X	
At have ulykkes- og indboforsikring			X	X

a) i 1990-us og 2000-us hed spørgsmålet "købe medicin man har brug for".

b) i 1990-us hed det blot "betale husleje til tiden", mens det i 2000-us hed "betale regninger, herunder husleje og a-kassekontingent til tiden".

c) i 1990-us var det delt i tre spørgsmål: "foretage reparationer ved boligen" og "foretage reparationer af udstyr i hjemmet" og "erstatte udstyr i hjemmet, som er gået i stykker. I 2000-us hed det "foretage reparationer ved boligen".

d) i 1990-us hed det "at gå til frisør" og var ikke med i 2000-us.

e) i 1990-us og 2000-us hed det "at gå ud en aften".

2.7 Er afsavnene relevante i forhold til befolkningens behov?

De to sociologer Mark og Lansley påpegede ligesom Peter Townsend, at der ikke blot var brug for videnskabelige undersøgelser omkring afsavn

blandt de dårligt stillede, men påpegede også det demokratiske element ved afsavnsundersøgelser. I stedet for at det var eksperter, der udvalgte indikatorerne for afsavn, så kunne man i stedet spørge befolkningen direkte om, hvad de synes, der var nødvendigt, og hvad de synes, der var nødvendige behov.

De anvendte selv denne fremgangsmåde ved deres undersøgelse af fattigdom i England. Først spurgte de i surveyen, om der – godt nok for et bestemt udvalg af indikatorer – var tale om nødvendige goder og aktiviteter. Derefter blev der spurgt til, om de af økonomiske grunde havde undladt disse goder/aktiviteter.

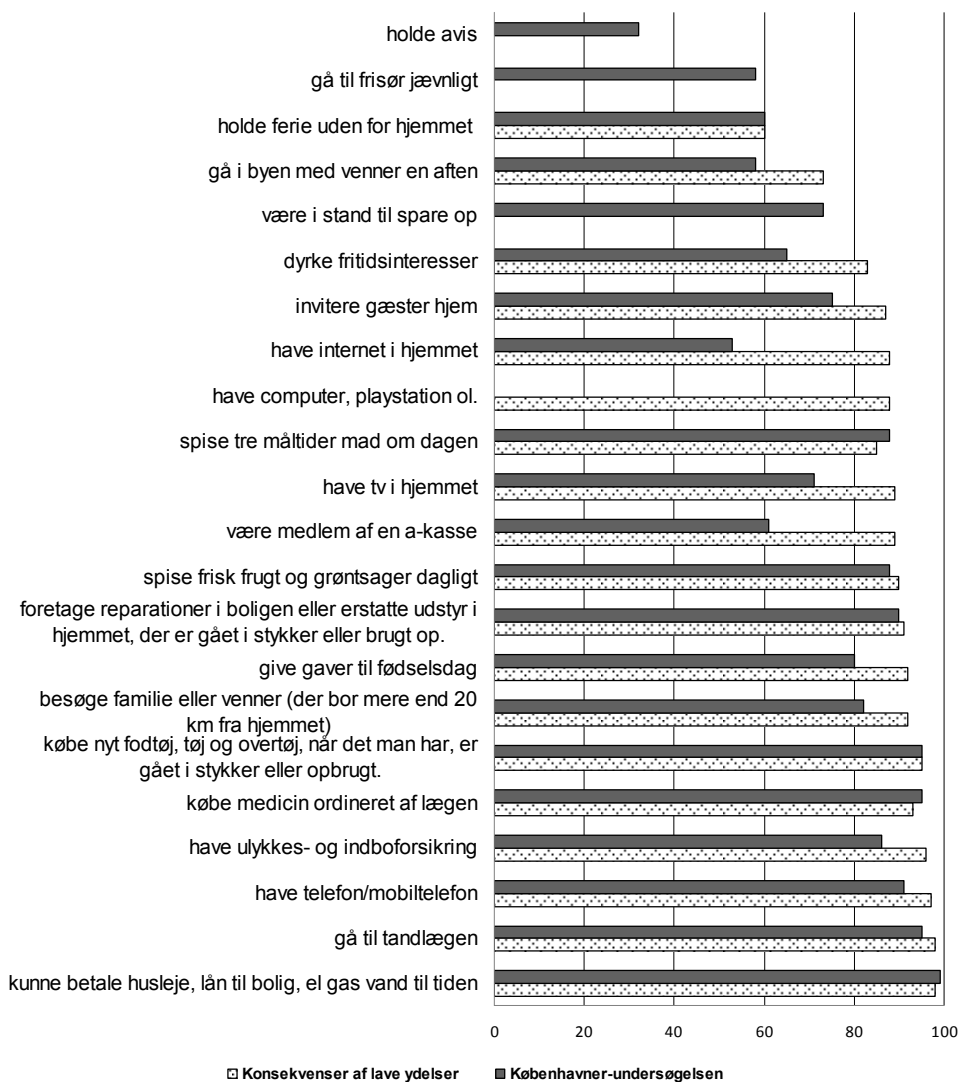
Det var bl.a. disse undersøgelser, der lå til grund for udvælgelse af indikatorer ved den første danske afsavnsundersøgelse – 1990-undersøgelsen. Det var som nævnt stort set de samme indikatorer, som blev anvendt ved Levekårsundersøgelsen 10 år efter – men altså uden, at befolkningen blev spurgt, om der var tale om nødvendigheder og behov.

Det er først med Københavnerundersøgelsen, at populationen bliver spurgt om, i hvilket omfang de synes, at der er tale om en nødvendighed eller et nødvendigt gode eller nødvendige aktiviteter. Undersøgelsen omfatter kun den københavnske befolkning, og der kan derfor være en skævhed i forhold til hele befolkningen.

I spørgeskemaet til denne undersøgelse af ”Konsekvenser af at have de laveste ydelser som forsørgelsesgrundlag” har vi gentaget proceduren og spurgt de strategisk udvalgte grupper med forskelligt forsørgelsesgrundlag, om de opfatter de udvalgte aktiviteter, indkøb og handlinger som nødvendigheder. Med anvendelse af vægte kan vi sige noget om, hvordan billedet ser ud for befolkningen i aldersgruppen 20-59 år og på landsbasis.

I tabellen nedenfor har vi sammenlignet Københavnerundersøgelsens resultater med resultaterne af denne undersøgelse – selvom de også adskiller sig, hvad angår befolkningsgrundlag. Københavnerundersøgelsen omfatter alle, mens den foreliggende undersøgelse kun omfatter de 20-59 årige.

Figur 2.1. Er der tale om nødvendigheder? Andelen der svarer ja til de opfatter handlingen/aktiviteten som en nødvendighed. Pct.

Når vi ser på, hvad befolkningen mener om nødvendigheden af de forskellige aktiviteter og handlinger, er der, hvad angår de to undersøgelser, stort set tale om samme vurdering af adskillige handlinger og aktiviteter. Det gælder de daglige fornødenheder, reparationer af boligen samt det at gå til tandlæge, at have ulykkesforsikring, at have telefon/mobiltelefon. Derimod ser der ud til at være forskellige vurderinger af en række sociale aktiviteter, om at have tv og internet i hjemmet samt at være medlem af en a-kasse.

Fra den foreliggende undersøgelse kan vi se, om vurderingen af de forskellige handlinger og aktiviteter er den samme for de udvalgte forsørgelsesgrupper, eller om de, der modtager de laveste sociale ydelser, har en anden opfattelse af, hvad der er nødvendigheder end fx dem, der er arbejdsløse, eller dem, som er i beskæftigelse.

Nedenfor angives andelene for de fem grupper.

Der er indikatorer, som stort set alle er enige om, er nødvendige dvs. andelene er høje og stort set ens for alle fem grupper. Det gælder:

- at købe medicin
- at kunne betale husleje
- at gå til tandlæge
- at give gaver til fødselsdag
- at have telefon/mobiltelefon
- at have tv i hjemmet.

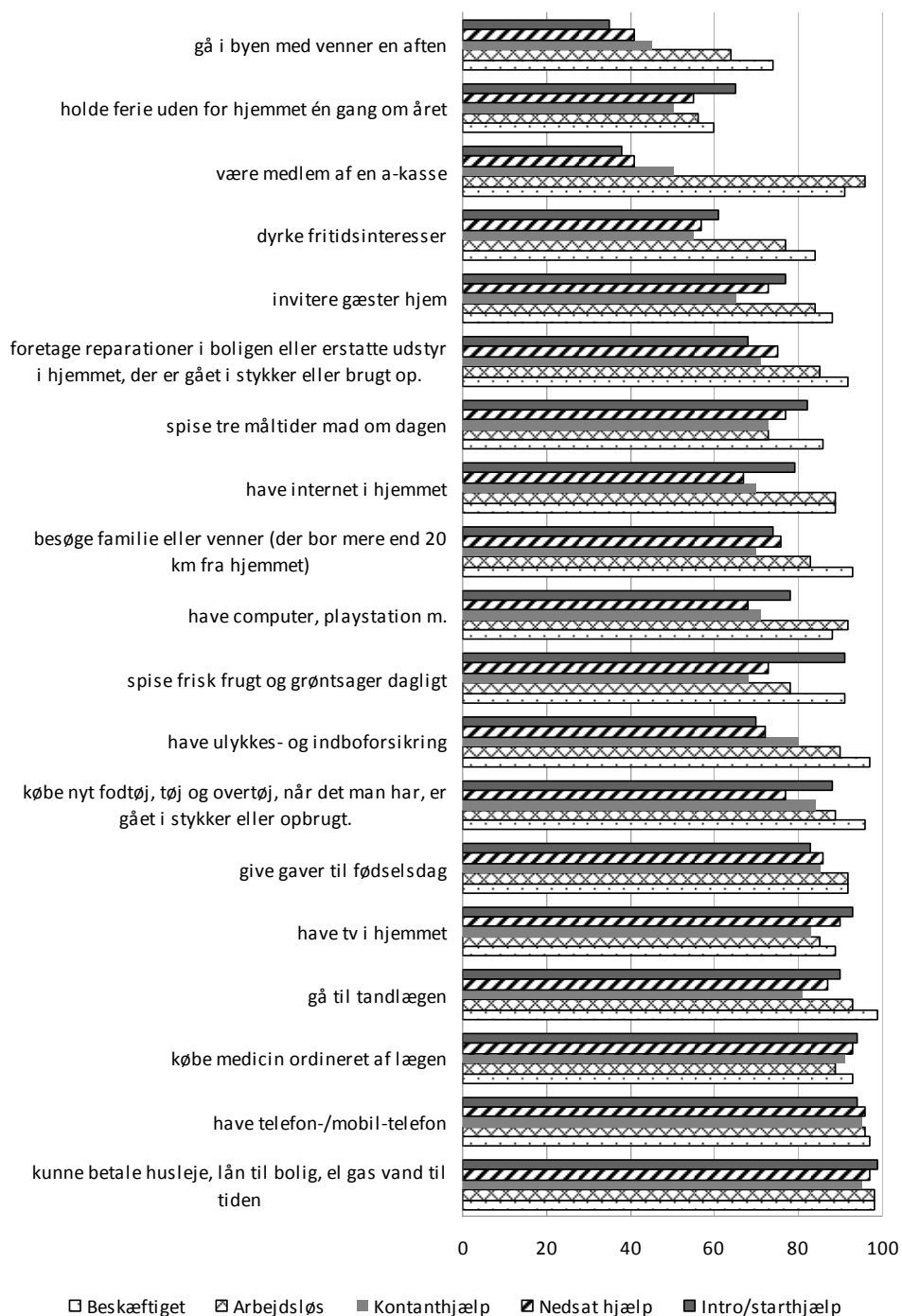
Det er aktiviteter, indkøb og handlinger, som opfattes som nogle af de mest nødvendige.

Der er aktiviteter og handlinger, som vurderes meget forskelligt. Det gælder forhold som at spise frisk frugt og grøntsager dagligt, at foretage reparationer i boligen, at have ulykkes- og indboforsikring, at være medlem af en a-kasse og på et lavere niveau at dyrke fritidsinteresser, at gå i byen med venner en aften, at have computer, playstation mv. og at have internet i hjemmet.

Der er også indikatorer, der enighed om, men på et lavere nødvendighedsniveau. Det gælder at spise tre måltider mad om dagen og at holde ferie uden for hjemmet. Sidstnævnte er den aktivitet, der er fælles enighed om, er den mindst nødvendige sammen med den aktivitet at gå i byen med venner en aften.

Figur 2.2: Er der tale om nødvendigheder? Andelen der siger ja til, at de forskellige handlinger og aktiviteter opfattes som nødvendigheder. Særskit for forsørgelsesgrundlag.

2.8 Niveaueet for afsavn

Da en række af aktiviteter, indkøb og handlinger har gået igen i tidligere undersøgelser, er det interessant at sammenligne niveaueet for andelen af befolkningen, som har afsavn. Ikke med henblik på at belyse en udvikling, men for at se om niveaueet er nogenlunde det samme.

Når der ikke kan belyses en udvikling, skyldes det, at de forskellige undersøgelser ikke er helt sammenlignelige. Københavnerundersøgelsen adskiller sig selvfølgelig fra de landsdækkende undersøgelser ved kun at omfatte københavnere. Undersøgelserne i 1990 og 2000 omfatter hele befolkningen, mens den foreliggende undersøgelse i 2009 alene omfatter personer mellem 20-59 år og deres familiemedlemmer. Derudover kommer, at spørgsmålene ikke er helt enslydende, og at selve indsamlingsmetoden har været forskellig i de forskellige undersøgelser.

I nedenstående tabel er der foretaget en sammenligning for de indikatorer, som går igen i undersøgelserne og stort set er enslydende.

Tabel 2.2: Afsavn i befolkningen. Tidligere undersøgelser og foreliggende undersøgelse på udvalgte indikatorer

	1990- us	2000- us	Københav- ner-us.	Lave ydelser- us 2009
At købe medicin ordineret af lægen ...	1 %*	2 %*	14 %	3 %
At kunne betale husleje, lån til bolig, el gas vand til tiden.....	4 %*	5 %*	17 %	3 %
At foretage reparationer i boligen eller erstatte udstyr i hjemmet, der er gået i stykker eller brugt op.....	10 %*	9 %*	28 %	9 %
At holde ferie uden for hjemmet	15 %	16 %	30 %	15 %
At gå til tandlægen.....	5 %	4 %	24 %	7 %
At dyrke fritidsinteresser	7 %	5 %	23 %	7 %
At invitere gæster hjem	11 %	5 %	17 %	4 %
At gå i byen med venner en aften	16 %	11 %	27 %	9 %
At besøge familie eller venner (der bor mere end 20 km fra hjemmet).....	12 %	7 %	22 %	5 %
At give gaver til fødselsdag	8 %	3 %	18 %	3 %

a) i 1990-us og 2000-us hed spørgsmålet "købe medicin man har brug for".

b) i 1990-us hed det blot "betale husleje til tiden", mens det i 2000-us hed "betale regninger, herunder husleje og a-kassekontingent til tiden".

c) i 1990-us var det delt i tre spørgsmål "foretage reparationer ved boligen" og "foretage reparationer af udstyr i hjemmet" og "erstatte udstyr i hjemmet, som er gået i stykker. I 2000-us hed det "foretage reparationer ved boligen".

d) i 1990-us og 2000-us hed det "at gå ud en aften".

For de landsdækkende undersøgelser finder vi, at hvad angår aktiviteterne/handlingerne at købe nødvendig medicin, foretage reparationer i boligen, at holde ferie, gå til tandlæge og at dyrke fritidsinteresser, er andelen stort

set på samme niveau. Hvad angår indikatorer for sociale aktiviteter, ligger andelene i 1990-undersøgelsen noget over niveauet for 2000-undersøgelsen og den foreliggende undersøgelsen her i 2009. Fx at besøge familie og venner (der bor mere end 20 km fra hjemmet) er andelen 12 % i 1990, 7 % i 2000 og 5 % i 2009, og for aktiviteten at invitere gæster hjem er andelen i 1990-undersøgelsen 11 %, mens andelen i 2000-us og 2009-us ligger på 5 % og 4 %.

Det er vanskeligt at konkludere noget præcist på baggrund af sammenligningen, fordi undersøgelserne dækker så forskellige populationer. Det kan dog konkluderes, at hvad angår den foreliggende undersøgelse, er der ikke noget, der tyder på, at opgivelsen af andele med afsavn er urealistiske.

2.9 Rapportens datamateriale

Datamaterialet til undersøgelse af konsekvenser af laveste ydelser er sammensat af to dele. Dels en survey blandt modtagere af de laveste ydelser – udført af SFI med besøgsinterview, dels en survey blandt modtagere af dagpenge og beskæftigede – udført af Danmarks Statistik med telefoniske interview.

Til etablering af stikprøven af modtagere af nedsatte ydelser benyttede vi den samme database i Danmarks Statistik, som blev benyttet til registeranalyserne til denne analyse. Data i databasen refererede til, at personerne modtog de forskellige sociale ydelser i 1. kvartal 2008. Herefter opstillede projektet selv bruttostikprøven, som blev overført til SFI, som tilfældigt udvalgte den endelige stikprøve. Stikprøven var på forhånd kvoteret, fordi det bl.a. var ønskeligt at sætte fokus på børnefamilier.

Stikprøven blandt beskæftigede og dagpengemodtagere blev udvalgt tilfældigt i Danmarks Statistiks registre. Det var aftalt, at denne survey skulle opnå 400 beskæftigede og 140 dagpengemodtagere, men vi endte med 454 beskæftigede og 140 dagpengemodtagere.

Efter gennemførelse af SFI-delen af undersøgelsen kan man opgøre resultatet til 641 gennemførte interview, som svarer til 50 % af den endelige stikprøve. Den højeste ”svarprocent” er ’starthjælp med børn’ (62 %), mens den laveste ”svarprocent” er ’unge < 25 år på kontanthjælp’ (40 %).

Svarprocenten i SFI-delen af undersøgelsen kan opgøres ud fra forskellige definitioner. Den ene opgørelse udelader kategorierne ’flyttet til udlandet’, ’død’ og ’ikke modtaget relevant ydelse’ i procentbasis, og ifølge denne definition er undersøgelsens svarprocent på 51,5 %. Hvis man desuden udelader kategorierne ’ingen kontakt’, ’flyttet til ukendt adresse’ og ’bortrejst/-hospital’ i procentberegningerne, bliver svarprocenten 61,4 %.

I Danmarks Statistik-delen af undersøgelsen blandt beskæftigede og dagpengemodtagere kan svarprocenten beregnes til 58,5 %. Hvis vi trækker de personer fra, som ikke er blevet kontaktet eller ikke var relevante, er svarprocenten oppe på 64,4 %, og hvis vi yderligere ser bort fra de personer, hvis telefonnumre man ikke kunne finde og dem, der ikke kunne træffes telefonisk, kan vi beregne svarprocenten til 81,2 %.

En særlig udfordring i undersøgelsen var, at modtagelsen af en social ydelse ikke er stabil, men hele tiden ændrer sig. Vi kunne derfor ikke vide, om de udvalgte personer stadig modtog ydelsen på interviewtidspunktet i december 2008-februar 2009. Ved etableringen af stikprøven blev der taget udgangspunkt i registeroplysninger om ydelser, der lå næsten et år tilbage i tiden. Men i en del tilfælde viste det sig, at respondenterne ikke kunne huske at have modtaget en nedsat ydelse. Der var tilsyneladende en del afvigelse, når respondenterne skulle angive, hvilke ydelser de eller deres ægtefælle modtog på interviewtidspunktet. Især var der en del, som kun modtog almindelig kontanthjælp på interviewtidspunktet.

Vi valgte at tage udgangspunkt i de ydelseskategorier, som var gældende på interviewtidspunktet. Men samtidig har vi suppleret datamaterialet med en kategori, der kaldes almindelig kontanthjælp, dvs. kontanthjælp uden varighedsbegrænsning og ”loft”. Samtidig valgte vi at slå kategorierne starthjælp og introduktionsydelse sammen til en kategori, fordi en del modtagere af introduktionsydelse i perioden skiftede til starthjælp, som i princippet er den samme ydelse. Derfor giver det ikke meget mening at skelne mellem de to ydelser i analyserne. Vi har også valgt at slå kategorierne kontanthjælp med varighedsbegrænsning og kontanthjælpsloftet sammen til en kategori, som blot kaldes ’nedsat kontanthjælp’.

En analyse af, hvordan de enkelte ydelsesgrupper er sammensat på nogle vigtige baggrundsvariable som køn, alder, familietype, flygtningestatus, indvandrerstatus og uddannelse, viser, at der er betydelige forskelle. Det afspejler i høj grad realiteterne, men i forhold til beskæftigede og dagpengemodtagere kan vi desuden drage sammenligninger med den officielle statistik fra Danmarks Statistik, som viser, at der bl.a. er relativt flere ældre og kvinder i vores survey end i befolkningen som helhed.

2.10 Rapportens disposition

I de følgende kapitler præsenteres undersøgelsen i tre centrale kapitler. Undersøgelsen er baseret på en spørgeskemaundersøgelse foretaget for fem strategisk udvalgte grupper:

1. Modtagere af laveste ydelser i form af starthjælp/introduktionsydelse.
2. Modtagere af laveste ydelser i form af nedsatte kontanthjælpsydelser.
3. Modtagere af kontanthjælp uden nedsatte ydelser.

4. Arbejdsløse med modtagelse af a-dagpenge.
5. Beskæftigede.

Fokus i denne rapport er at belyse, hvilke afsavn folk har, og om modtagerne med de laveste ydelser er udsat for flere afsavn end andre grupper i befolkningen.

Dette kapitel 2 har behandlet begrebet afsavn og knytter an til tidligere afsavnsundersøgelser omfattende den danske befolkning.

I kapitel 3 belyses den økonomiske situation for grupper med forskelligt forsørgelsesgrundlag. I spørgeskemaet er interviewpersonerne blevet spurgt til husstandens indkomstsituation og gældsforhold samt deres subjektive bedømmelse af, om de har svært ved at få pengene til at slå til. Disse forhold belyses for ydelsesgrupperne.

Kapitel 4 belyser afsavnssituationen for modtagerne af de laveste ydelser, og der sammenlignes med afsavnssituationen for kontanthjælpsmodtagere, arbejdsløse og beskæftigede.

I kapitel 5 sættes fokus på børnefamilierne, og kapitlet belyser afsavn konkret i forhold til børn i familien, men belyser også i hvilket omfang børnefamilierne har afsavn i forhold til ikke-børnefamilier.

3 Den økonomiske situation

I dette kapitel belyses den økonomiske situation for personer og familier, som modtager de laveste sociale ydelser. For disse personer og familier sammenlignes den økonomiske situation med personer og familier på kontanthjælp uden nedsatte ydelser, personer og familier, som er arbejdsløse, og personer og familier, som er i beskæftigelse. Der er tale om selvrappede indkomster, hvor der er spurgt til den månedlige indkomst på interviewtidspunktet primo 2009.

Den økonomiske situation bliver først og fremmest belyst ved deres indkomstsituation og vil blive belyst gennem tre indkomstbegreber.

For det første *disponibel indkomst*, som er den samlede indkomst fratrukket skatten og obligatoriske bidrag til pensionsordninger. Indkomsten afspejler, hvad den enkelte har til privat forbrug og opsparing efter betalt skat.

For det andet den *disponible indkomst fratrukket udgiften til boligen* (lejlighed eller hus). Udgiften til boligen dækker husleje samt udgifter til varme, el og gas. Indkomsten afspejler, hvad den enkelte har til privat forbrug og opsparing efter betalt skat og boligforbrug.

For det tredje *rådighedsbeløbet*, som angiver den disponible indkomst fratrukket alle faste udgifter. Det kan dreje sig om fx udgifter til bolig, forsikring, afdrag på lån m.v. Indkomsten afspejler, hvad der er tilbage til det daglige forbrug, når skat plus alle faste udgifter er betalt.

Helt i tråd med gængse analyser af indkomster vil vi i det følgende se på medianindkomsten – i stedet for gennemsnitsindkomsten. Medianindkomsten udtrykker indkomsten for den midterste person i en given fordeling af indkomster, hvor personerne er rangordnet fra den mindste indkomst til den højeste indkomst. Det vil sige, at der er 50 %, som har en højere indkomst, og 50 %, som har en lavere indkomst end medianindkomsten. Til forskel fra en gennemsnitlig indkomst er medianindkomsten mindre påvirket af ekstreme indkomster (i højreskæve) fordelinger.

For at kunne sammenligne forskellige familietyper indkomst er den medianindkomst, som bringes i tabellerne, en beregnet indkomst, hvor der er taget hensyn til antallet af familiemedlemmer dvs. antal voksne og børn i familien – benævnt den ækvivalerede indkomst. Med den ækvivalerede indkomst er det muligt direkte at sammenligne en familie bestående af enlig med et barn med et par med tre børn. Og i det hele taget gøres forskellige familietyper sammenlignelige via en ækvivalering af indkomsterne.

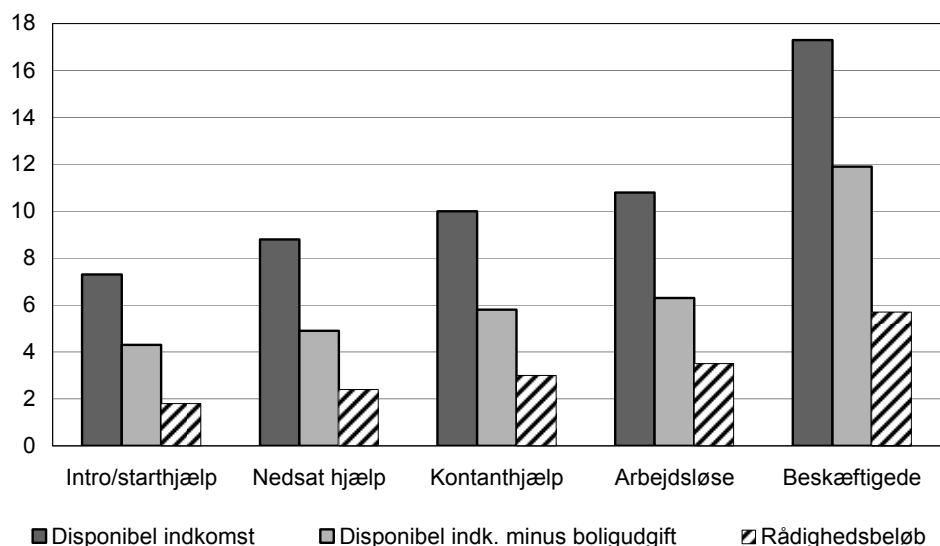
Den anvendte ækvivalensvægt er kvadratroden af antallet af familiemedlemmer, hvilket er helt standard inden for området (Hussain, 2004; Förster og d'Ercole, 2005). Det betyder, at en given ækvivalensvægtet personindkomst for forskellige familiestørrelser skal multipliceres med ækvivalensvægten for at nå frem til familiens samlede faktiske indkomst ("penge i hånden"). Familiestørrelsen kan ikke bruges til dette opregningsformål. Undtagen selvfølgelig for familier med kun et medlem, hvor den ækvivalerede indkomst er lig den faktisk observerede familieindkomst. For familier med fx 2, 3, 4 eller 5 medlemmer, skal den ækvivalensvægtede indkomst således ganges med hhv. 1,414, 1,732, 2 og 2,236 (kvadratroden af familiestørrelsen) for at finde det faktiske månedlige beløb, som familien totalt har til rådighed.

Ud over den økonomiske indkomstsituation vil vi se på personernes/familiernes gældssituation samt deres oplevelse af udviklingen i deres økonomi, og hvordan de opfatter deres økonomiske situation.

3.1 Indkomstforskelle mellem forsørgelsesgrupper

Vi ser på indkomsten for henholdsvis dem med de laveste sociale ydelser og dem på kontanthjælp, arbejdsløse og beskæftigede.

Figur 3.1: Medianindkomsten for forskellige forsørgelsesgrupper. Ækvivalensvægtet. 1.000 kr. pr. måned.

Som det fremgår af figuren, er der en klar og forventet rangordning. Dem med de laveste ydelser har den mindste medianindkomst, og de beskæftigede har den største medianindkomst.

Hvad angår den disponible indkomst, har dem på introduktionsydelse/starthjælp klart den mindste ækvivalerede disponible indkomst (7.300 kr. pr. måned). For en familie med fire medlemmer på starthjælp betyder det, at de har 14.600 kr. i disponibel indkomst. En familie på to vil have i alt 10.300 kr. pr. måned at gøre godt med – de 7.300 kr. kan således ikke opregnes med antallet af familiemedlemmer, men skal derimod opregnes med ækvivalensvægten, der er kvadratroden af antal familiemedlemmer.

Den disponible indkomst for dem på introduktionsydelse/starthjælp er 1.500 kr. mindre end dem med nedsat kontanthjælp (8.800 kr. pr. måned). Den sammenlignelige gruppe på kontanthjælp uden nedsatte ydelser har en disponibel indkomst (10.000 kr. pr. måned), som er mellem 1.200 og 2.700 kr. større pr. måned end dem på de laveste ydelser.

De arbejdsløse har en disponibel indkomst, som er lidt større end kontanthjælpsmodtagerne (10.800 kr. pr. måned). Derimod er den disponible indkomst for beskæftigede 10.000 kr. større pr. måned end dem på de laveste ydelser introduktionsydelse/starthjælp og 7.300 kr. større pr. måned end dem på kontanthjælp.

Samme billede gør sig gældende, når vi ser på den disponible indkomst minus boligudgifter. De beskæftigede har en indkomst, som er henholdsvis 7.000 kr. og 6.000 kr. større pr. måned end dem på de laveste ydelser og dem på kontanthjælp. Det vil sige en indkomst til forbrug, efter at boligen er betalt. Dem på kontanthjælp har en større indkomst end dem på de laveste ydelser og en mindre indkomst end de arbejdsløse.

Hvad angår rådighedsbeløbet ser vi igen samme billede. De absolutte forskelle er mindre, men ikke de relative forskelle.

Specielt gruppen af beskæftigede omfatter en bred gruppe med store forskelle, og det vil derfor være relevant at se på spredningen eller fordelingen inden for grupperne. Først vil vi se på indkomsterne for forskellige familietyper.

Tabel 3.1: Medianindkomsten for enlige og par med og uden børn. Indkomst pr. måned. Ækvivaleret disponibel indkomst

	Ækvivaleret disponibel indkomst			
	Enlige uden børn	Enlige med børn	Par uden børn	Par med børn
Laveste ydelser				
Intro/start	5.200	7.600	(8.600)	7.700
Laveste ydelser				
Nedsat hjælp.....	7.300	8.300	10.100	9.000
Kontanthjælp.....	9.000	9.800	(10.600)	11.200
Arbejdsløse.....	10.500	(8.700)	(14.100)	12.000
Beskæftigede.....	16.000	13.500	21.200	17.900
Antal*	269	155	179	555

Anm.: Laveste ydelser intro/starthjælp N=209, laveste ydelser nedsat hjælp N=224, kontanthjælp n=208, arbejdsløse N=140, beskæftigede N=454.

( ) betyder, at der ligger få observationer bag tallet.

* derudover er der 77 med anden familietype (storfamilie).

Vi ser igen forskelle mellem de fem forsørgelsesgrupper, både når vi ser på enlige med og uden børn og par med og uden børn. Dernæst ser vi, at enlige med børn har større indkomst end enlige uden børn undtagen blandt arbejdsløse og beskæftigede.

Ser vi på forholdet mellem par uden børn og par med børn, har par uden børn med de laveste ydelser en større indkomst end par med børn. Det samme er tilfældet for arbejdsløse og beskæftigede. Kun blandt kontanthjælpsmodtagere har par med børn en større indkomst end par uden børn.

Det samme billede går igen, når vi ser på den disponible indkomst minus boligudgifter og rådighedsbeløbet. Det er dog værd at bemærke, at arbejdsløse med børn har en lavere disponibel indkomst minus boligudgifter end kontanthjælpsmodtagere med børn.

Tabel 3.2: Medianindkomsten for enlige og par med og uden børn. Indkomst pr. måned. Ækvivaleret disponibel indkomst minus boligudgifter

	Ækvivaleret disponibel indkomst minus boligudgifter			
	Enlige uden børn	Enlige med børn	Par uden børn	Par med børn
Laveste ydelser				
Intro/start	2.700	4.500	(5.200)	4.800
Laveste ydelser				
Nedsat hjælp.....	3.500	4.400	6.200	5.900
Kontanthjælp.....	4.000	6.500	(6.400)	8.400
Arbejdsløse.....	5.500	(4.400)	(6.400)	7.400
Beskæftigede.....	10.500	8.800	13.800	12.700

Anm.: se tabel 2.

Det er også værd at bemærke, at når vi ser på disponibel indkomst minus boligudgifter og rådighedsbeløb, så er der en klar forskel mellem dem på de laveste ydelser og dem på kontanthjælp – både blandt enlige uden og med børn, og par uden og med børn. Modtagere af starthjælp og introduktionsydelse har klart de laveste indkomster og rådighedsbeløb.

Tabel 3.3: Medianindkomsten for enlige og par med og uden børn. Indkomst pr. måned. Ækvivaleret rådighedsbeløb

	Ækvivaleret rådighedsbeløb			
	Enlige uden børn	Enlige med børn	Par uden børn	Par med børn
Laveste ydelser				
Intro/start	1.800	1.700	(1.400)	2.000
Laveste ydelser				
Nedsat hjælp	1.700	2.100	3.500	2.400
Kontanthjælp	3.000	2.800	(3.900)	3.700
Arbejdsløse.....	3.000	(2.300)	(4.200)	4.500
Beskæftigede.....	7.000	3.500	5.700	5.700

Anm.: se tabel 3.2.

Ved en omregning af, hvor stort rådighedsbeløb de enkelte familietyper samlet har til rådighed, skal medianindkomster ganges med ækvivalensvægten. For familier med fx 2, 3, 4 eller 5 medlemmer skal den ækvivalensvægtede indkomst således ganges med hhv. 1,414, 1,732, 2 og 2,236 (kvadratroden af familiestørrelsen) for at finde det faktiske månedlige beløb, som familien totalt har til rådighed.

3.2 Indkomstforskelle inden for og mellem forsørgelsesgrupperne

Der er indkomstforskelle inden for grupperne. Indkomstforskelle som hænger sammen med familietype og aldersforskelle (livsfase). Vi har ovenfor set på forskelle mellem de enkelte familietyper. Indkomstforskellene i det følgende afsnit er illustreret med angivelse af indkomsten for den nedre og øvre kvartilgrænse samt medianen.

**Tabel 3.4: Median og kvartilgrænser for forsørgelsesgrupper. Kr. pr. måned. Ækvi-
valeret disponibel indkomst**

	Ækvivaleret disponibel indkomst		
	Nedre kvartilgrænse	Median	Øvre kvartilgrænse
Laveste ydelser			
Intro/starthjælp.....	5.700	7.300	8.900
Laveste ydelser			
Nedsat hjælp.....	6.600	8.800	10.700
Kontanthjælp.....	7.100	10.000	11.800
Arbejdsløse.....	7.800	10.800	14.100
Beskæftigede.....	12.000	17.300	22.700

Det fremgår af tabellen, at der ud over de konstaterede forskelle mellem ydelsesgrupperne også er forskelle inden for hver af forsørgelsesgrupperne, fx ser vi blandt dem på starthjælp/introduktionsydelse, at grænsen for den nedre kvartil er 5.700 kr. pr måned, mens den for den øvre kvartil er 8.900 kr. pr. måned. Det svarer nogenlunde til de indkomstforskelle, vi så mellem enlige uden børn og par med børn. Forskellen er, at tabel 5 fortæller, at der er 25 % af modtagerne af starthjælp/introduktionsydelse, som har mindre end 5.700 kr. pr måned, og 25 % har mere end 8.900 kr. pr måned.

Det samme gælder fx de arbejdsløse, hvor der er 25 %, som har mindre end 7.800 kr. pr måned, og 25 % har mere end 14.100 kr. pr måned.

De konstaterede forskelle mellem forsørgelsesgrupperne er uafhængige af, om vi betragter median eller øvre eller nedre kvartilgrænse. Men billedet af indkomstfordelingen inden for grupperne viser, at der er en ulighed inden for hver af grupperne, også når vi betragter mere ensartede grupper karakteriseret ved fx arbejdsløshed eller kontanthjælpsmodtagere eller dem, som modtager de laveste ydelser.

Ulighederne er størst blandt de beskæftigede og arbejdsløse, som udtryk for forskelle i lønindkomster og forskelle i familietype og aldersgrupper. Ulighederne er mindst blandt dem, som modtager de lovregulerede ydelser – de laveste ydelser og kontanthjælp, hvor forskellene alene kan henføres til aldersforskelle og forskelle i familietyper.

Også når vi betragter disponibel indkomst minus boligudgifter, finder vi de samme forskelle mellem og inden for ydelsesgrupperne.

Tabel 3.5: Median og kvartilgrænser for forsørgelsesgrupper. Kr. pr. måned. Ækvivaleret disponibel indkomst minus boligudgifter

	Ækvivaleret disponibel indkomst minus boligudgifter		
	Nedre kvartilgrænse	Median	Øvre kvartilgrænse
Laveste ydelser			
Intro/starthjælp.....	2.900	4.300	5.900
Laveste ydelser			
Nedsat hjælp	3.100	4.900	7.100
Kontanthjælp	4.200	5.800	7.600
Arbejdsløse.....	2.400	6.300	9.500
Beskæftigede.....	6.900	11.900	17.000

Ser vi på det selvrapporterede rådighedsbeløb fås følgende fordeling:

Tabel 3.6: Median og kvartilgrænser for forsørgelsesgrupper. Kr. pr. måned. Ækvivaleret rådighedsbeløb

	Ækvivaleret rådighedsbeløb		
	Nedre kvartilgrænse	Median	Øvre kvartilgrænse
Laveste ydelser			
Intro/starthjælp.....	1.100	1.800	2.900
Laveste ydelser			
Nedsat hjælp	1.300	2.400	3.300
Kontanthjælp	2.000	3.000	4.000
Arbejdsløse.....	1.700	3.500	5.700
Beskæftigede.....	2.300	5.700	8.900

Sammenligner vi rådighedsbeløbet for den nedre kvartilgrænse, er der, når vi ser på det absolutte beløb, ikke de store forskelle mellem ydelsesgrupperne. Der er pr. måned mellem 700 og 900 kr. mindre til familierne på de laveste ydelser. I forhold til de arbejdsløse er der kun mellem 400 og 600 kr. pr måned. Og i forhold til de beskæftigede mellem 1.000 og 1.200 kr. pr. måned.

Når rådighedsbeløbene nærmer sig hinanden, er det, fordi de faste udgifter er fratrukket den disponible indkomst. De faste udgifter er stigende med indkomstens størrelse. De faste udgifter begrænser på den ene side det, der er tilbage til det daglige forbrug, men de faste udgifter er samtidig udtryk for et forbrug, som kan afspejle velfærd. Rådighedsbeløbet udtrykker godt nok, hvad man har tilbage til det daglige forbrug, men siger ikke noget om det øvrige forbrug – hverken kvantitativt eller kvalitativt.

3.3 Fordeling af indkomstmodtagere på indkomstgrupper

I det følgende skal vi se, hvordan de enkelte forsørgelsesgrupper indplacerer sig i den samlede fordeling for indkomstmodtagerne – altså i forhold til decil- og kvartilfordelingen omfattende alle grupper.

Ser vi først på den disponible indkomst, har vi foretaget en fordeling på andele, som ligger under 10 %-grænsen dvs. grænsen for første decilgruppe – dem med de laveste 10 %-indkomster – indkomstgrænsen er 6.900 kr. pr. måned.

Som det fremgår, er der 42 % af dem på introduktionsydelse/starthjælp, som har under 6.900 kr. pr. måned. Også for dem med nedsatte ydelser er der en relativ stor andel (27 %), som har under 6.900 kr. pr. måned, set i forhold til kontanthjælpsmodtagerne, hvor 22 % har under 6.900 kr. pr. måned. Blandt de beskæftigede er der 9 %, som har under 6.900 kr. pr. måned.

Tabel 3.7: Fordelingen af indkomstmodtagere i den disponible indkomstfordeling. Særskilt for forsørgelsesgrupperne. Pct.

	Intro/start	Nedsat ydelse	Kontant-hjælp	Arbejdsløs	Beskæftigede
Under 10 %-grænsen 6.900 kr.....	42	27	22	10	9
Højest 25 %-grænsen 13.300 kr.....	52	62	63	56	12
Over 25 %-grænsen.....	6	11	15	34	79
I alt.....	100	100	100	100	100

Der er således blandt de beskæftigede en andel, som har relativt lave indkomster. Den helt store del (79 %) ligger dog med indkomster over 25 %-grænsen. Det vil sige med en ækvivaleret disponibel indkomst på over 13.300 kr. pr. måned.

Tabel 3.8: Fordelingen af indkomstmodtagere i den disponible indkomstfordeling. Minus boligudgifter. Særskilt for forsørgelsesgrupperne. Pct.

	Intro/start	Nedsat hjælp	Kontant-hjælp	Arbejdsløs	Beskæftigede
Under 10 %-grænsen 5.800 kr.....	70	57	49	34	8
Højest 25 %-grænsen 8.900 kr.....	19	28	30	32	14
Over 25 %-grænsen.....	10	15	21	34	78
I alt.....	99	100	100	100	100

Når vi ser på disponibel indkomst minus boligudgifter ændrer billedet sig. Det er bemærkelsesværdigt, at der er markant flere blandt dem på de laveste

ydelser, som falder under 10 %-grænsen – hvilket vil sige en indkomst på 5.800 kr. pr. måned. Det gælder for 70 % af dem, der modtager introduktionsydelse/starthjælp og 57 % blandt dem med nedsatte ydelser. Der er dog også flere blandt dem på kontanthjælp og arbejdsløse, som falder under 10 %-grænsen. Det gælder dog ikke blandt de beskæftigede, hvor andelen stort set er den samme både under 10 %-grænsen og 25 %-grænsen.

Tabel 3.9: Fordelingen af indkomstmodtagere fordelt efter rådighedsbeløb. Særskilt for forsørgelsesgrupperne. Pct.

	Intro/start	Nedsat hjælp	Kontant-hjælp	Arbejdsløs	Beskæftigede
Under 5 %-grænsen 1.700 kr.....	41	28	14	8	4
Under 10 %-grænsen 2.700 kr.....	30	24	20	17	4
Under 25 %-grænsen 4.000 kr.....	15	29	43	24	14
Over 25 %-grænsen	13	19	24	51	78
I alt.....	99	100	101	100	100

Når vi ser på rådighedsbeløbet, har vi foretaget en fordeling, hvor vi også ser på den andel, som falder under 5 %-grænsen, som i dette tilfælde vil sige en grænse, hvor den enkelte person/familie har mindre end 1.700 kr. pr. måned tilbage til de daglige fornødenheder. Tabellen viser, at 41 % af modtagerne af introduktionsydelse/starthjælp har under 1.700 kr. pr måned, mens det gælder for 28 % af dem med nedsatte ydelser. Blandt kontanthjælpsmodtagerne er der 14 %, som har mindre end 1.700 kr. pr. måned, mens der blandt de beskæftigede er 4 %, som ligger under denne grænse.

I forhold til, hvordan forsørgelsesgrupperne fordelte sig efter disponibel indkomst minus boligudgiften, er dem på de laveste ydelser og kontanthjælp fordelt nogenlunde på samme måde – med en overvejende stor del under 10 %-grænsen. Derimod ligger de arbejdsløse bedre placeret i rådighedsfordelingen – med færre under 10 %-grænsen og flere over 25 %-grænsen. Hvad angår de beskæftigede er deres fordeling igen stort set uændret.

Ud over at personer og familier med de laveste ydelser som forsørgelsesgrundlag har en dårligere økonomisk situation end både kontanthjælpsmodtagere, arbejdsløse og markant dårligere end de beskæftigede, viser det sig, at der er en relativ stor del, som må leve for absolut lave rådighedsbeløb. Der er således 41 % af dem på starthjælp/introduktionsydelse og 28 % af dem på nedsatte ydelser, som har mindre end 1.700 kr. pr. måned i rådighedsbeløb dvs. under 1.700 kr. pr. måned tilbage til de daglige fornødenheder.

3.4 Mange modtagere af de laveste indkomster har gæld

En fuldgyldig belysning af personer og familiers økonomiske situation ville ud over indkomsten omfatte en belysning af formuesituationen. Den er ikke medtaget i undersøgelsen. Til gengæld har vi spurgt til de enkelte personers og familiers gældssituation (fraset boliggæld), som udtryk for den klemme, der er på den daglige økonomi her og nu og fremover. Gæld er udtryk for prioritering af nutidigt forbrug frem for fremtidigt forbrug. En prioritering som kan være udtryk for et nødvendigt forbrug, som man aktuelt har brug for, og som vil opveje et mindre fremtidigt forbrug, eller det kan være udtryk for et håb om, at ens fremtidige indkomst bliver bedre og dermed sikrer det aktuelle og et fremtidigt forbrug.

Vi har i spørgeskemaet spurgt til, om den enkelte husstand har gæld til det offentlige, til banker, til kontokortfirmaer, familie og venner eller private pengeudlånere. Ud over at spørge til, om de har gæld til nogen af disse parter, har vi også spurgt til størrelsen af gælden til den enkelte part.

Tabel 3.10: Andel med gæld til enten det offentlige, til banker, til kontokort, familie og venner eller private pengeudlånere. Pct.

	Enlig uden børn	Enlig med børn	Par uden børn	Par med børn	Alle
Intro/start	38	78	87	69	60
Nedsat hjælp.....	69	87	80	67	72
Kontanthjælp.....	68	76	87	75	72
Arbejdsløse.....	48	28	31	27	36
Beskæftigede.....	29	28	24	15	19
Alle.....	32	33	25	16	22

Andelen med gæld er størst blandt personer og familier med nedsat hjælp og kontanthjælpsmodtagere. Når andelen er lavere blandt modtagere af introduktionsydelse/starthjælp skyldes det, at andelen af yngre personer er større end i de andre grupper – unge, som endnu ikke har stiftet så meget gæld. Men det kan også skyldes manglende eller lille kreditværdighed i gruppen grundet kort tids ophold i landet.

Andelen med gæld er klart større blandt modtagere af de laveste indkomster samt blandt kontanthjælpsmodtagere set i forhold til andelen med gæld blandt arbejdsløse og især beskæftigede. Kun 19 % af de beskæftigede har gæld – men oplagt med store forskelle mellem dem med henholdsvis relativt lave og høje indkomster.

Ser vi på gældens størrelse til henholdsvis det offentlige, til kontokortfirmaer og andre forbrugskreditter, til familie og venner og til private pengeudlånere, kan vi få et indtryk af, hvilke former for gæld grupper med forskelligt forsørgelsesgrundlag har.

Tabel 3.11: Mediangæld til det offentlige, til kontokort, til venner og familie og til private pengeudlånere. Særskilt for forsørgelsesgrupper. Kr.

	Gæld til det offentlige	Gæld til kontokort m.m.	Gæld til venner og familie	Gæld til private pengeudlånere
Intro/start	11.500	3.500	4.400	2.000
Nedsat hjælp	31.100	5.000	7.600	5.000
Kontanthjælp	32.300	4.300	4.200	100
Arbejdsløse.....	23.500	200	500	
Beskæftigede.....	7.300	400	1.800	100

Igen her adskiller modtagerne af de laveste ydelser samt kontanthjælpsmodtagere sig fra de arbejdsløse og de beskæftigede. Det viser sig især i forhold til gæld til kontokort, gæld til familie og venner og til private pengeudlånere.

De største gældsposter er til det offentlige. Derefter kommer gæld til venner og familie.

Modtagerne af de laveste sociale ydelser adskiller sig fra de øvrige forsørgelsesgrupper ved at have gæld til private pengeudlånere, som klart er de lån, som er dyrest. Det forklarer, at klemmen i forhold til det nutidige forbrug er ekstra stram.

3.5 Den subjektive opfattelse af forbrugsmulighederne

Den økonomiske situation afsejler ens forbrugsmuligheder – den disponible indkomst afspejler de private forbrugsmuligheder, mens rådighedsbeløbet afspejler de *daglige* private forbrugsmuligheder (dvs. efter, at de mere faste udgifter knyttet til velfærdssamfundet i form af skat, samt udgifter til bolig, varme, el, vand, forsikringer, renter og afdrag af gæld, indbetaling til pensionsordninger er betalt).

Det at have en lav disponibel indkomst betyder, at forbrugsmulighederne er indskrænket i forhold til dem med større disponibel indkomst. Man kan ikke disponere på samme måde, fx købe bolig, bil og optage lån. Det at have et lavt rådighedsbeløb kan betyde, at det er svært at få pengene til at slå til i dagligdagen, fordi der ikke er så meget tilbage, når de mere faste udgifter er betalt. Man har måske sat sig for hårdt udgiftsmæssigt, som betyder, at de faste udgifter kun levner lidt tilbage til det daglige forbrug, så man må spare på udflugter, biografbilletter, legetøj til børnene m.v. Eller det kan være udtryk for, at man har så lille en indkomst, at selv med få faste udgifter til bolig alligevel har et rådighedsbeløb, hvor det er svært at få pengene til at slå til.

Vi har spurgt interviewpersonerne om den aktuelle økonomiske situation i forhold til for et år siden, og dernæst spurgt, om de oplever, at husstanden

har svært ved at få pengene til at slå til. Svarene fremgår af nedenstående tabel.

Tabel 3.12: Hvordan er den økonomiske situation i forhold til for et år siden. Særskilt for forsørgelsesgrupper. Pct.

	Meget bedre	Noget bedre	Uændret	Noget dårligere	Meget dårligere	Ved ikke	Alle
Intro/start	6	14	35	24	20	1	100
Nedsat hjælp.....	8	10	30	25	26	1	
Kontanthjælp.....	8	16	40	24	10	2	100
Arbejdsløse.....	2	10	34	35	19	0	100
Beskæftigede.....	9	17	61	10	3	0	100

Forskellen mellem grupper med forskelligt forsørgelsesgrundlag er helt markant. Kun 13 % af de beskæftigede mener, at den økonomiske situation er dårligere end for et år siden, mens en særlig stor andel af de arbejdsløse og dem med nedsatte ydelser mener, at den er blevet noget eller meget dårligere. Det gælder for 54 % af de arbejdsløse, 51 % af dem med nedsatte ydelser og 44 % blandt dem på starthjælp/introduktionsydelse.

Blandt dem på kontanthjælp er der 34 %, der mener, at den økonomiske situation er noget eller meget dårligere, mens 40 % mener, at den er uændret.

Hvor svært er det så at få pengene til at slå til i dagligdagen? Det har vi spurgt interviewpersonerne om. Deres svar fremgår af nedenstående tabel.

Tabel 3.13: Andelen af personer og familier, som angiver, at husstanden har haft svært ved at få pengene til at slå til. Særskilt for forsørgelsesgrupper. Pct.

<i>Er det svært at få pengene til at slå til?</i>	Nej aldrig	Ja hele tiden	Ja ofte	Ja en gang imellem	Ja en sjældent gang	Ved ikke	I alt
Intro/start	5	67	13	11	4	0	100
Nedsat hjælp.....	6	55	17	18	4	0	100
Kontanthjælp.....	14	38	16	20	10	1	100
Arbejdsløse.....	39	17	12	19	12	1	100
Beskæftigede.....	69	2	4	10	15	0	100

To kolonner er særlig interessante. Den ene er, hvor interviewpersonen svarer, at de aldrig har svært ved at få pengene til at slå til, som er den positive udgave af ens økonomiske situation. Den anden er, hvor interviewpersoner angiver, at familien har svært ved at få pengene til at slå til hele tiden. Det er den mere negative udgave af ens økonomiske situation.

Blandt de beskæftigede er der 69 %, som *aldrig* oplever, at det er svært at få pengene til at slå til, og blandt de arbejdsløse er det knap 40 %. Blandt modtagere af de laveste ydelser er det kun 5 % og 6 %, som er i den samme heldige situation.

Hvad angår det at have svært ved at få pengene til at slå til, er der blandt modtagerne af starthjælp/introduktionsydelse 67 %, som har det svært *hele tiden*, og blandt dem med nedsatte kontanthjælpsydelse er det 55 %, som oplever, at det er svært at få pengene til at slå til hele tiden. Dem med de laveste indkomster adskiller sig også her fra kontanthjælpsmodtagerne, hvor 38 % oplever, at de har svært ved at få pengene til at slå til hele tiden. Der er en relativ stor andel på 30 %, som oplever det en gang imellem og en sjælden gang.

De forskelle, der afspejler sig i oplevelsen af at have det svært med at få pengene til at slå til hele tiden, svarer til de faktiske forskelle i ydelsesgruppernes indkomstsituation. Her så vi den samme rangordning mellem grupper med forskellige forsørgelsesgrundlag, som vi ser med hensyn til gruppernes oplevelse af, at det er svært at få pengene til at slå til.

3.6 Konklusion

Når vi ser på familiernes økonomi, er der klare og indlysende forskelle. Den klareste forskel er mellem personer og familier, som er på de laveste ydelser og personer og familier, som ikke er på de laveste ydelser, og mellem personer og familier uden beskæftigelse og personer og familier i beskæftigelse.

Ser vi på den disponible indkomst, som angiver de private forbrugsmuligheder, har modtagerne af de laveste sociale ydelser omkring 2.000 kr. mindre pr. måned end dem på kontanthjælp og de arbejdsløse. De, der er i beskæftigelse, har en disponibel indkomst, som er henholdsvis 7.000 kr. og 10.000 kr. større pr. måned end dem på kontanthjælp og dem, der modtager de laveste ydelser.

Trækker vi boligudgiften fra, er forskellen mellem modtagerne af de laveste sociale ydelser og kontanthjælpsmodtagere og arbejdsløse 1.000-1.500 kr. pr. måned. Igen har de beskæftigede mellem 5.000 og 7.000 kr. mere pr. måned.

Ser vi på rådighedsbeløbet, er forskellene markante. Modtagerne af de laveste sociale ydelser har omkring 600-1.200 kr. mindre pr. måned end modtagere af kontanthjælp – til alle de daglige fornødenheder som mad, tøj, personlig hygiejne, fritidsinteresser og sociale sammenkomster.

Hvad angår rådighedsbeløbet, har vi foretaget en fordeling, hvor vi ser på den andel, som falder under 5 %-grænsen, som i dette tilfælde vil sige en grænse, hvor den enkelte person/familie har mindre end 1.700 kr. pr. måned tilbage til de daglige fornødenheder.

Det viser sig, at 41 % af modtagerne af introduktionsydelse/starthjælp har under 1.700 kr. pr. måned, mens det gælder for 28 % af dem med nedsatte ydelser. Blandt kontanthjælpsmodtagerne er der 14 %, som har mindre end 1.700 kr. pr. måned, mens der blandt de beskæftigede er 4 %, som ligger under denne grænse.

Det er gennemgående i belysningen af den økonomiske situation, at modtagere af de laveste sociale ydelser er dem, som har den dårligste indkomstsituation. Den er dårligere end for modtagere af kontanthjælp uden nedsatte ydelser og markant dårligere end den økonomiske situation for arbejdsløse og særlig markant dårligere i forhold til beskæftigede.

Det er også blandt modtagerne af de laveste sociale ydelser, at vi ser den højeste andel med gæld. Særligt adskiller de sig ved at have en relativ stor gæld til private pengeudlånere, til venner og familie og til kontokortfirmaer. Gælden er dog som for andre ydelsesgrupper størst i forhold til det offentlige.

De er sammen med de arbejdsløse klart de forsørgelsesgrupper, hvor en meget stor andel har oplevet en markant dårligere økonomisk situation end for et år siden og langt større end for andre ydelsesgrupper, herunder de beskæftigede.

Spørger vi til den subjektive opfattelse, herunder om det er svært at få pengene til at slå til, viser forskellene sig meget tydeligt. Der er 67 % af modtagerne af starthjælp/introduktionsydelse og 55 % af modtagere af nedsatte ydelser, som har svært ved at få pengene til at slå til hele tiden. Det er markant flere end blandt kontanthjælpsmodtagerne, de arbejdsløse og de beskæftigede.

De forskelle, der afspejler sig i oplevelsen af at have det svært med at få pengene til at slå til, svarer til de faktiske forskelle i forsørgelsesgruppernes indkomstsituation. Der er en klar rangordning mellem forsørgelsesgrupperne, når vi ser på deres faktiske indkomstsituation – den samme rangordning finder vi med hensyn til gruppernes oplevelse af, at det er svært at få pengene til at slå til hele tiden.

4 Afsavn og økonomi

4.1 Afsavn i befolkningen

I dette kapitel vil vi belyse afsavn blandt forskellige befolkningsgrupper, herunder afsavn for personer og familier, som har de laveste sociale ydelser som forsørgelsesgrundlag. At lide afsavn vil sige at undlade eller være udelukket fra nødvendige og almindelige aktiviteter, indkøb og handlinger grundet manglende ressourcer. Om man lider afsavn er derfor meget afhængig af ens økonomiske situation. Vi vil derfor starte ud med at se på andelen af afsavn i befolkningen, for personer og familier beliggende forskelligt i en indkomstfordeling baseret på rådighedsbeløbet, dvs. det der er tilbage til det daglige forbrug, når de faste udgifter er afholdt.

Ser vi generelt ned over aktiviteterne og handlingerne, finder vi, når vi ser på alle, at niveauet for at undlade de enkelte aktiviteter og handlinger af økonomiske grunde spænder fra 2 % til 15 %. Der er færrest – mellem 2-5 % af de 20-59 årige – der har undladt at købe medicin ordineret af lægen, at betale husleje m.v. til tiden, at give gaver til fødselsdag, at have tv i hjemmet og at have telefon/mobiltelefon.

Andelen med afsavn er størst hvad angår det at undlade at holde ferie uden for hjemmet, at gå i byen med venner en aften, at foretage reparationer i boligen eller erstatte udstyr i hjemmet, der er gået i stykker eller brugt op, hvor andelen ligger mellem 5-15 % i forhold til hele befolkningen.

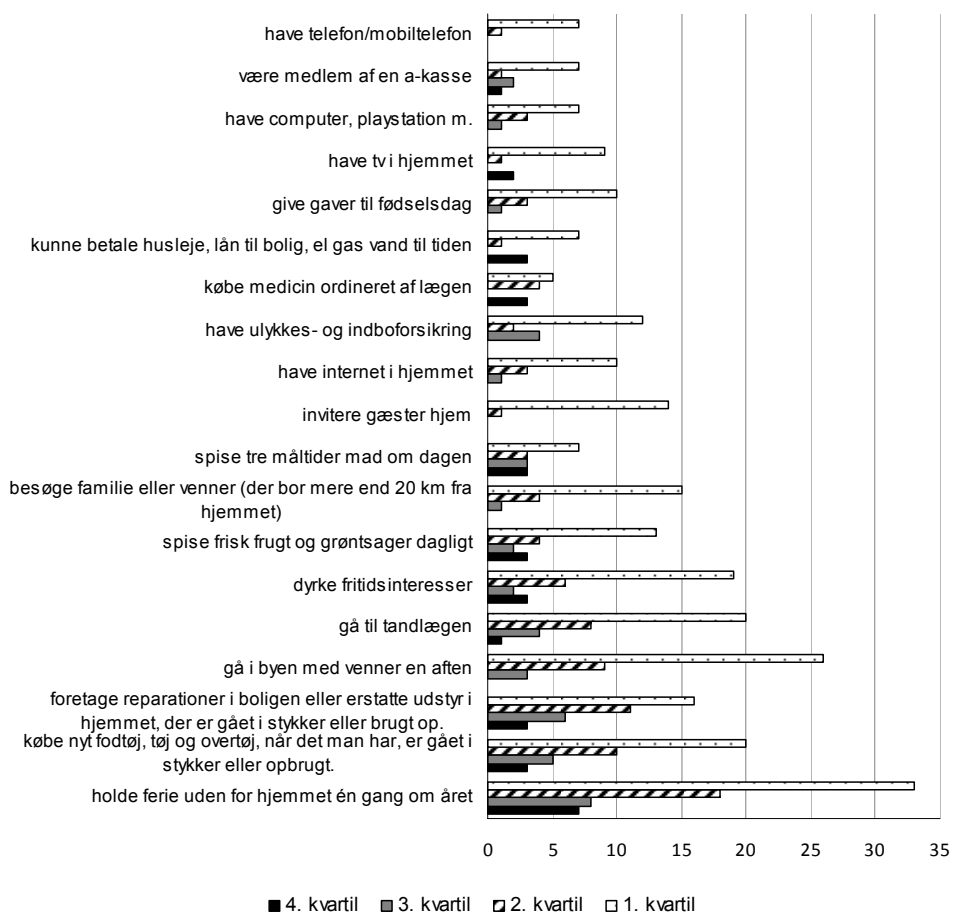
Det er typisk reproduktionsaktiviteterne, der undlades, når økonomien er presset. Det er typisk aktiviteter/goder, som er økonomisk omkostningstunge, og som måske enten kan udskydes, eller som ikke vurderes som de væsentligste nødvendigheder. Det gælder goder som at holde ferie uden for hjemmet, at dyrke fritidsinteresser, som ikke vurderes højt som nødvendigheder, hvorimod det at gå til tandlæge er en af de handlinger i befolkningen, som vurderes som meget nødvendig.

Også det at købe tøj og fodtøj, når det, man har, er gået i stykker, foretage reparationer i boligen eller af udstyr i boligen samt at gå med venner i byen, er aktiviteter og handlinger, som undlades. Der er også her tale om aktiviteter og handlinger, som ikke vurderes som væsentlige nødvendigheder, og som kan være økonomisk udgiftskrævende og kan udskydes til senere.

For alle øvrige aktiviteter og handlinger gælder det, at andelen i befolkningen ligger mellem 2-5 %. Det gælder en række af de sociale aktiviteter, og det gælder kommunikationsudstyr. Det er også nogle af disse forhold (øvrige afsavn), som befolkningen mener, er de mest nødvendige for at leve i velfærdssamfundet.

Når vi ser på andelen med afsavn, er der et meget klart mønster og sammenhæng med rådighedsbeløbets størrelse – andelen med afsavn er faldende jo højere rådighed, der betragtes (figur 4.1). For enkelte afsavn gælder det, at andelen i tredje kvartil er større end andelen i fjerde kvartil. Det kan hænge sammen med, hvorvidt det ækvivalenskorrigerede rådighedsbeløb placerer den enkelte familie i tredje eller fjerde kvartilgruppe.

Figur 4.1: Andel med afsavn i befolkningen, fordelt på kvartiler efter rådighedsbeløb. Pct.

Ser vi alene på situationen for dem med rådighedsbeløb i første kvartilgruppe, fremgår det, at der er 33 % af personerne i første kvartil, som har undladt at holde ferie uden for hjemmet, og 26 % har undladt at gå i byen med venner en aften. Derudover er det 10-20 % af personerne, som har undladt en række forskellige aktiviteter og handlinger såsom at gå til tandlægen, at købe fodtøj og tøj, at dyrke fritidsinteresser m.m. Der er tale om afsavn, som er lagt større, end for dem der ligger i de øvrige kvartiler.

Der er således et faldende mønster og en vis sammenhæng mellem rådighedsbeløbets størrelse og afsavn. Men der er langt fra tale om, at et flertal af

fx de, der er beliggende i første kvartilgruppe, lider afsavn. Der er fortsat tale om et mindretal.

Problemet er, at der er tale om en summarisk fordeling, hvor vi ser på forholdene for en relativt bred gruppe – ved at se på 25 % af befolkningen med relativt lave indkomster. Med en yderligere inddeling af indkomstfordelingen i fx decilgrupper ville forskellene sandsynligvis blive større.

4.2 Afsavn og laveste ydelser

I det følgende vil vi sætte fokus på afsavn blandt de grupper, som modtager de laveste sociale ydelser og sammenligne med grupper, som modtager kontanthjælp, er arbejdsløse og beskæftigede. Nedenfor i figur 4.2 ses på andelen med afsavn for grupper med forskelligt forsørgelsesgrundlag.

For dem med de laveste sociale ydelser som forsørgelsesgrundlag, som omfatter en gruppe, som modtager starthjælp og introduktionsydelse, og en anden, som er modtager af nedsat kontanthjælp, gælder, at over halvdelen har undladt følgende afsavn:

- at holde ferie uden for hjemmet
- at købe nyt fodtøj, tøj og overtøj
- at gå til tandlæge
- at spise frisk frugt og grøntsager dagligt
- at besøge familie og venner.

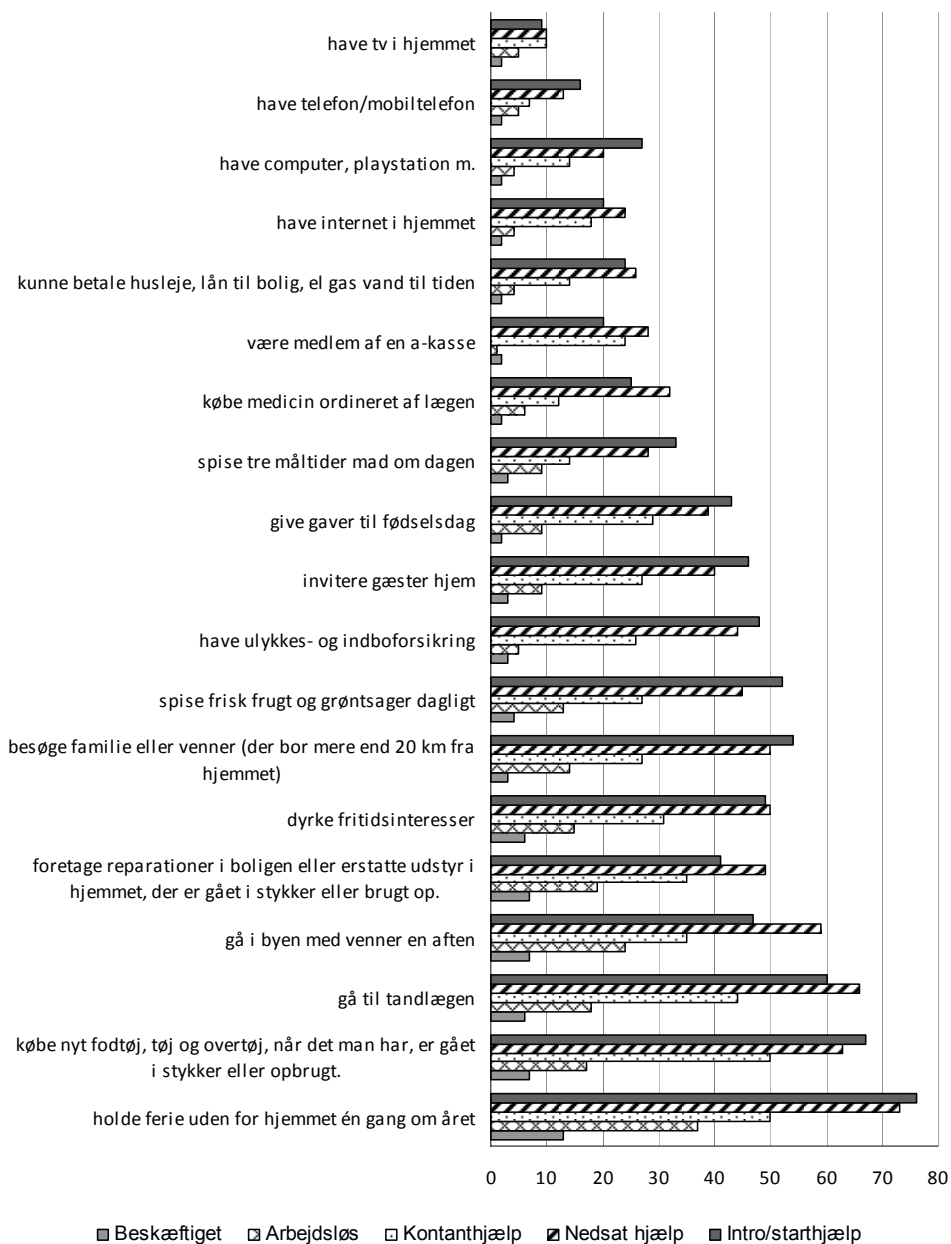
Næsten op mod halvdelen har undladt:

- at dyrke fritidsinteresser
- at gå i byen med venner en aften
- at foretage reparationer i boligen eller erstatte udstyr i hjemmet, der er gået i stykker eller brugt op
- at invitere gæster hjem
- at give gaver til fødselsdag
- at have ulykkes- og indboforsikring.

En fjerdedel og derunder har undladt følgende afsavn:

- at spise tre måltider mad om dagen
- at købe medicin ordineret af lægen
- at kunne betale husleje, lån til bolig, el, gas og vand til tiden
- at have telefon/mobiltelefon
- at have tv i hjemmet
- at have computer, playstation
- at have internet i hjemmet
- at være medlem af en a-kasse.

Figur 4.2: Andel med afsavn. Særskilt for forsørgelsesgrundlag. Pct.

Sammenligning af forsørgelsesgrupper

Sammenlignet med de øvrige forsørgelsesgrupper er der en klart større andel, der har måttet undlade de forskellige aktiviteter, indkøb og handlinger blandt modtagerne af de laveste sociale ydelser end blandt gruppen af kontanthjælpsmodtagere, gruppen af arbejdsløse og gruppen af beskæftigede.

Ser vi på nogle af de aktiviteter, indkøb og handlinger, som befolkningen synes er væsentlige nødvendigheder fx at købe fodtøj og tøj, når det, man har, er gået i stykker eller opbrugt eller fx at gå til tandlæge, er det to tredjedel (ca. 65 %) af modtagerne af de laveste ydelser, som har undladt disse

nødvendigheder af økonomiske grunde, mens det er 17-18 % blandt de arbejdsløse og 6-7 % blandt de beskæftigede.

Ser vi på andelen, som har undladt at købe medicin ordineret af lægen, som befolkningen vurderer som en væsentlige nødvendighed, så er der 25 % af dem på starthjælp/introduktionsydelse og 32 % af dem på nedsatte ydelser, som har undladt dette, mens der er henholdsvis 6 % af de arbejdsløse og 2 % af de beskæftigede.

I forhold til modtagere af kontanthjælp uden nedsatte ydelser finder vi, at der er store forskelle i andelen, som har undladt de forskellige aktiviteter og handlinger. Ser man ned over listen af de forskellige aktiviteter og handlinger, finder man markante forskelle mellem dem med de laveste sociale ydelser som forsørgelsesgrundlag og gruppen på kontanthjælp uden nedsatte ydelser.

Hvor der blandt modtagerne af de laveste ydelser fx er 25 % og 32 %, som har undladt at købe medicin, er det kun 12 % af kontanthjælpsmodtagerne. Og hvor det er henholdsvis 60 % og 66 % af dem på de laveste sociale ydelser, som har undladt at gå til tandlæge af økonomiske grunde, er det blandt kontanthjælpsmodtagerne 44 %.

Ser man på andelen med afsavn for gruppen af kontanthjælpsmodtagere, ligger andelen højere end for gruppen af arbejdsløse og gruppen af beskæftigede.

Som det fremgår af figuren, er der fx 12 % af kontanthjælpsmodtagerne, som har undladt at købe medicin ordineret af lægen, mod 6 % af de arbejdsløse og 2 % blandt de beskæftigede. Der er 29 % af kontanthjælpsmodtagerne, som har undladt fx at give gaver til fødselsdage, men der kun er 9 % blandt de arbejdsløse og 2 % blandt de beskæftigede.

Der er 44 % af kontanthjælpsmodtagerne, som har undladt at gå til tandlæge af økonomiske grunde, mens det er 18 % af de arbejdsløse og 6 % blandt de beskæftigede.

Figuren viser også, at der er stor forskel på de arbejdsløse og de beskæftigede, idet niveauet for afsavn er større blandt gruppen af de arbejdsløse i forhold til gruppen af beskæftigede.

Nu kan man sige, at det måske ikke er så heldigt at sammenligne med gruppen af beskæftigede, da der er tale om en meget uhomogen gruppe, hvor der er meget store indkomstforskelle. Det ville være mere rimeligt at sammenligne med de økonomisk dårligt stillede blandt de beskæftigede.

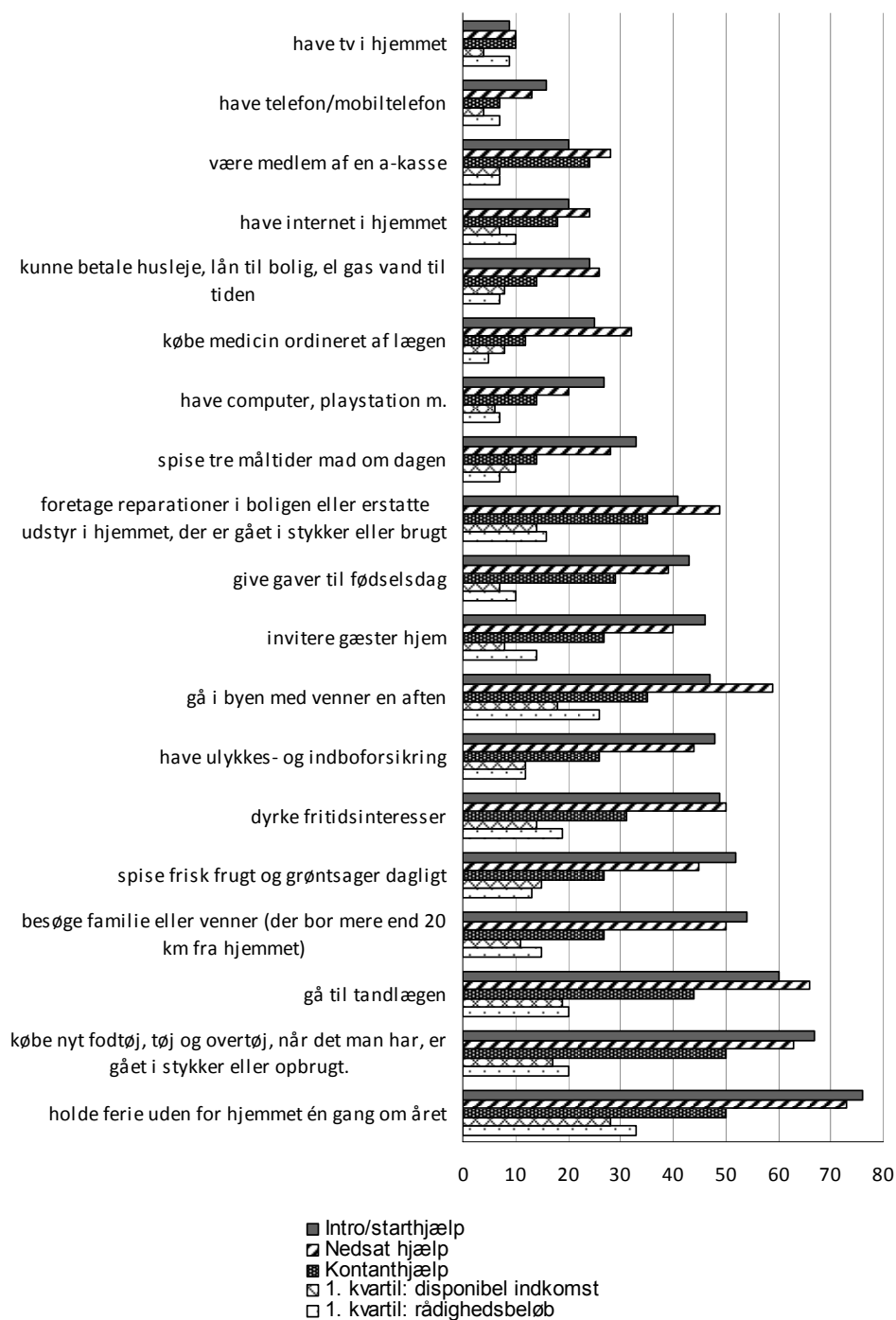
Sammenligning med beskæftigede med lave indkomster

Dette er så gjort i figuren nedenfor, hvor der er foretaget en sammenligning af andelen med afsavn blandt personer og familier med de laveste sociale ydelser og beskæftigede personer og familier beliggende i den nederste del af indkomstfordelingen for beskæftigede – i nederste kvartil i den disponible indkomstfordeling og i den nederste kvartil i fordelingen af rådighedsbeløb. Derudover er medtaget gruppen af kontanthjælpsmodtagere uden nedsatte ydelser.

Her fremkommer stort set samme billede. Modtagere af de laveste sociale ydelser har langt større afsavn end beskæftigede, der ligger i den nederste kvartil i den disponible indkomstfordeling og beskæftigede, som ligger i den nederste kvartil i fordelingen efter størrelsen af rådighedsbeløb.

Blandt kontanthjælpsmodtagerne er der også en langt større andel, som lider afsavn i forhold til andelen af afsavn blandt beskæftigede i den nederste del af indkomstfordelingen.

Figur 4.3: Andel af befolkningen med afsavn. Laveste ydelser sammenholdt med nederste kvartilgruppe blandt beskæftigede mht. disponibel indkomst og rådighedsbeløb. Pct.

4.3 Afsavn blandt personer og familier med de laveste ydelser

I dette afsnit vil vi se på afsavn blandt forskellige grupper af personer og familier, der modtager de laveste sociale ydelser. De personer og familier, som modtager de laveste sociale ydelser, omfatter dem, der er på start-hjælp/introduktionsydelse og dem, der modtager de nedsatte kontanthjælps-ydelser. Der vil i gennemgangen ske en sammenligning med personer og familier, som modtager kontanthjælp uden nedsatte ydelser.

Vi vil først sammenligne enlige og par, derefter etniske danske med ikke etniske danske. Endelig vil vi se på afsavn blandt forskellige aldersgrupper. Vi vil i næste kapitel se på forholdene for børn og børnefamilier.

Enlige og par

Som det fremgår af tabellen, er det gennemgående, når man ser ned over de forskellige aktiviteter og handlinger og sammenligner modtagerne af de laveste sociale ydelser med modtagerne af kontanthjælp, at der er klare og markante forskelle, hvad angår andelen, som har afsavn.

Der er en langt større andel blandt dem, som modtager de laveste sociale ydelser, som har afsavn. Fx er andelen, som har undladt at gå til tandlæge, henholdsvis 58 % og 65 % for enlige og par på de laveste ydelser, mens den er 45 % og 39 % blandt enlige og par, som modtager kontanthjælp.

For de aktiviteter og handlinger, som stort set alle anser for nødvendigheder, er der signifikante forskelle mellem dem på de laveste ydelser og dem på kontanthjælp. Det gælder ud over at gå til tandlæge, det at give gaver til fødselsdage, at købe lægeordineret medicin, at kunne betale husleje, el, gas og vand til tiden, at have telefon/mobiltelefon..

Det samme gælder også for en lang række af de øvrige aktiviteter og handlinger – specielt blandt par, mens der er en række aktiviteter og handlinger blandt enlige, hvor andele med afsavn blandt kontanthjælpsmodtagere er på linje med eller større end blandt modtagere af starthjælp og introduktionsydelse. Det gælder fx at gå i byen med venner en aften, at foretage reparationer i boligen, at have tv i hjemmet, at have internet i hjemmet og være medlem af en a-kasse.

Der er forskelle mellem enlige og par, som modtager de laveste sociale ydelser. Blandt enlige er de mest udbredte afsavn at undlade at købe fodtøj, at holde ferie uden for hjemmet, gå til tandlæge og gå en tur i byen. Blandt par er det at holde ferie uden for hjemmet, gå til tandlæge, købe fodtøj og dyrke fritidsinteresser og sociale aktiviteter.

Tabel 4.1: Andel med afsavn blandt enlige og par for modtagere af de laveste sociale ydelser og modtagere af kontanthjælp. Pct.

	Enlige			Par		
	Start/ intro	Ned- satte	Kon- tant	Start/ Intro	Ned- satte	Kon- tant
At spise tre måltider mad om dagen	36	39	16	31	21	10
At spise frisk frugt og grøntsager dagligt.....	53	46	27	51	45	27
At købe medicin ordineret af lægen .	19	25	13	31	38	10
At købe nyt fodtøj, tøj og overtøj, når det, man har, er gået i stykker eller opbrugt.....	65	70	55	70	58	35
At kunne betale husleje, lån til bolig, el, gas, vand til tiden.....	24	26	13	26	26	16
At foretage reparationer i boligen eller erstatte udstyr i hjemmet, der er gået i stykker eller brugt op.....	34	45	37	50	51	29
At holde ferie uden for hjemmet én gang om året	69	67	58	82	77	31
At gå til tandlægen.....	58	67	45	62	66	39
At dyrke fritidsinteresser	38	51	31	61	50	30
At invitere gæster hjem.....	43	47	29	49	36	21
At gå i byen med venner en aften	43	69	42	52	52	16
At besøge familie eller venner (der bor mere end 20 km fra hjemmet)....	52	50	29	56	51	22
At give gaver til fødselsdage.....	41	41	34	44	37	14
At have telefon/mobiltelefon.....	18	17	8	14	10	4
At have tv i hjemmet	10	16	12	7	6	2
At have computer, playstation m.m..	27	30	17	16	24	7
At have internet i hjemmet	23	25	23	16	24	7
At have ulykkes- og indboforsikring ..	41	40	29	55	48	18
At være medlem af en a-kasse	19	35	27	21	22	17

Der er også forskelle, som afspejler forskelle i livsstil, og om der er børn i familien. Der er fx en større andel blandt de enlige end blandt par, som har undladt at spise tre måltider mad om dagen, at have telefon, tv og computer. Og med hensyn til forsikringer er der en større andel blandt enlige end blandt par, som har undladt at være medlem af en a-kasse, mens der gælder det omvendte med hensyn til ulykkes- og indboforsikring.

Blandt par er der en større andel, som har undladt at købe medicin og foretage reparationer i hjemmet end blandt enlige.

Alder

Når man sammenligner forskellige aldersgrupper og deres adfærdsmønster i forhold til at undlade aktiviteter, indkøb og handlinger af økonomiske grunde, er der ikke den store forskel. Der er ikke de store forskelle om personen er mellem 30-40 år eller om vedkommende er mellem 40-50 år, hvad angår andele med afsavn.

De forskelle, som kan konstateres, er især mellem de helt unge under 25 år og de voksne mellem 25 og 59 år. Det hænger selvfølgelig sammen med, at de unge har andre præferencer, og så det forhold, at de i denne aldersgruppe er i meget forskellige positioner med hensyn til forsørgelse.

Da der for gruppen over 25 år ikke er den store forskel mellem dem, der er på starthjælp/introduktionsydelse og på nedsatte ydelser, så er de i det følgende slået sammen til gruppen: modtagere af de laveste ydelser.

Sammenligner vi først aldersgrupperne under og over 25 år blandt modtagerne af laveste ydelser er der en del ligheder og forskelle i andelen, som har undladt de forskellige aktiviteter og handlinger. Fx er der i begge aldersgrupper en høj andel, som har undladt at købe tøj m.m., at holde ferie uden for hjemmet og dyrke fritidsinteresser samt invitere gæster hjem.

Af forskelle er det mest markant, at 50 % af aldersgruppen 25-50 år har undladt at foretage reparationer i boligen, mens det kun er 26 % og 34 % blandt de helt unge under 25 år. Andre forskelle, hvor andelen er langt større blandt de 25-50 årige, er aktiviteterne at besøge familie og venner, at give gaver til fødselsdage og at købe ordineret medicin. Derimod er andelen, som har undladt internet i hjemmet, langt større blandt de unge end de ældre, og blandt de unge med nedsatte ydelser er der en langt større andel, som har undladt at være medlem af en a-kasse end blandt de 25-50 årige.

Tabel 4.2: Andelen af afsavn i befolkningen. Opdelt efter alder og modtagelse af laveste ydelser og kontanthjælp. Pct.

Alder	Unge under 25 år			Voksne 25 år og derover	
	Starthjælp /introyd.	Nedsatte ydelser	Kontanthjælp	Laveste ydelser	Kontanthjælp
At spise tre måltider mad om dagen.....	29	21	19	30	13
At spise frisk frugt og grøntsager dagligt.....	43	47	35	47	25
At købe medicin ordineret af lægen.....	20	25	9	32	13
At købe nyt fodtøj, tøj og overtøj, når det man har, er gået i stykker eller opbrugt.....	66	64	50	64	50
At kunne betale husleje, lån til bolig, el, gas og vand til tiden.....	34	20	19	26	13
At foretage reparationer i boligen eller erstatte udstyr i hjemmet, der er gået i stykker eller brugt op	34	26	36	50	35
At holde ferie uden for hjemmet én gang om året.....	63	76	28	74	57
At gå til tandlægen.....	49	62	39	66	45
At dyrke fritidsinteresser	43	55	32	50	31
At invitere gæster hjem.....	41	38	20	42	28
At gå i byen med venner en aften	46	62	25	56	38
At besøge familie eller venner (der bor mere end 20 km fra hjemmet).....	45	30	21	54	29
At give gaver til fødselsdag.....	34	32	15	41	33
At have telefon/mobiltelefon.....	9	12	1	15	8
At have tv i hjemmet	3	17	6	10	10
At have computer, playstation m.m.....	40	19	2	21	18
At have internet i hjemmet	34	41	19	21	18
At have ulykkes- og indboforsikring	40	29	26	47	26
At være medlem af en a-kasse	25	38	13	25	28

Ser vi på gruppen af kontanthjælpsmodtagere og sammenligner de to aldersgrupper, er der også her både ligheder og forskelle i andelen, som har måttet undlade de forskellige goder og aktiviteter. Af ligheder er der i begge aldersgrupper 50 %, som har undladt at købe fodtøj og tøj, ca. 35 % som har undladt at foretage reparationer i boligen, og samme andel har undladt at dyrke fritidsinteresser og undladt at have en ulykkes- og indboforsikring.

Forskellene viser sig i og skyldes formentlig forskelle i livsstil. Der er flere unge, der har undladt at spise tre måltider om dagen og spise frisk frugt, at betale husleje mv. til tiden, mens der er klart færre af de unge end de ældre, som har undladt at holde ferie uden for boligen, at gå til tandlægen, at gå i byen en aften, give gaver til fødselsdage, have en computer og være medlem af en a-kasse. Når en række af de unge ikke har undladt disse aktiviteter i samme udstrækning som de ældre, kan det skyldes, at de unge ikke anser disse aktiviteter som nødvendigheder fx at være medlem af en a-kasse, give gaver til fødselsdage, mens andet skyldes, at der er tale om nødvendigheder fx at gå i byen og have computer.

Både for de unge under 25 år og de ældre 25-50 årige er det åbenbart, at der er en langt større andel af modtagerne af de laveste sociale ydelser, som har afsavn end modtagerne af kontanthjælp i de samme aldersgrupper. Der er dog forskelle på, hvilke afsavn de har, hvilket hænger sammen med forskelle i livsstil, men også de unges dårligere økonomiske situation.

Etniske danskere og ikke-etniske danskere

Sammenligner vi afsavn blandt etniske danskere med indvandrere/flygtninge fra ikke-vestlige lande ser vi nogen forskelle i adfærdsmønsteret i forhold til at have de laveste sociale ydelser som forsørgelsesgrundlag.

I tabellen nedenfor er etniske danskere og indvandrere/flygtninge fra ikke-vestlige lande opdelt på modtagere af de laveste ydelser, og modtagere af kontanthjælp uden nedsatte ydelser.

Ser vi først på forholdet mellem dem, der modtager de laveste ydelser og kontanthjælp, finder vi de samme forskelle – både blandt etniske danskere, og blandt indvandrere/flygtninge fra ikke-vestlige lande. Der er markante forskelle i andelen, som har undladt de forskellige aktiviteter, indkøb og handlinger og dermed en langt større andel, som lider afsavn blandt modtagerne af de laveste ydelser end blandt dem, som modtager kontanthjælp uden nedsatte ydelser.

Ser vi på mønsteret for, hvilke aktiviteter, indkøb og handlinger som er undladt for modtagere af de laveste ydelser, finder vi både ligheder og forskelle mellem etniske danskere og indvandrere/flygtninge fra ikke-vestlige lande. Hvad angår ligheder, er det fx stort set samme andel i alle tre grupper, som har undladt at købe fodtøj, tøj, overtøj (ca. 65 %), at gå til tandlæge (ca. 65 %), og at besøge familie, venner (52 %) og dyrke fritidsinteresser (ca. 50 %). Aktiviteter og handlinger, som ligger højt på listen over nødvendigheder, og således er udtryk for, at en stor del af både etniske danskere og indvandrere/flygtninge fra ikke-vestlige lande med de laveste sociale ydelser lider alvorlige afsavn.

Tabel 4.3: Andelen af afsavn i befolkningen for modtagere af de laveste sociale ydelser og kontanthjælp. Særskilt for etniske danskere og indvandrere/flygtninge fra ikke-vestlige lande. Pct.

	Etniske danskere		Indv./flygt. Ikke-vestlige lande		
	Nedsat ydelse	Kontant-hjælp	Starthj./Introyd	Nedsat ydelse	Kontant-hjælp
At spise tre måltider mad om dagen .	26	14	35	31	18
At spise frisk frugt og grøntsager dagligt.....	50	28	53	42	16
At købe medicin ordineret af lægen ..	35	12	27	31	16
At købe nyt fodtøj, tøj og overtøj, når det, man har, er gået i stykker eller opbrugt.....	65	50	66	61	48
At kunne betale husleje, lån til bolig, el, gas og vand til tiden.....	31	14	22	21	17
At foretage reparationer i boligen eller erstatte udstyr i hjemmet, der er gået i stykker eller brugt op.....	42	38	39	57	28
At holde ferie uden for hjemmet.....	66	49	77	81	54
At gå til tandlægen.....	67	43	64	66	50
At dyrke fritidsinteresser	52	28	51	49	41
At invitere gæster hjem	40	26	46	41	30
At gå i byen med venner en aften	60	35	48	56	34
At besøge familie eller venner (bor mere end 20 km fra hjemmet).....	50	24	53	50	36
At give gaver til fødselsdage.....	33	28	41	45	29
At have telefon/mobiltelefon.....	13	6	15	12	9
At have tv i hjemmet	13	10	9	7	8
At have computer, playstation m.m...	17	14	27	22	17
At have internet i hjemmet	26	17	19	22	24
At have ulykkes- og indboforsikring ..	41	25	48	46	30
At være medlem af en a-kasse	34	27	19	20	16

Indvandrere/flygtninge fra ikke-vestlige lande adskiller sig fra etniske danskere på de laveste ydelser på to måder. Der er en større andel end blandt etniske danskere, som har undladt at foretage reparationer i boligen og at holde ferie uden for hjemmet, spise tre måltider mad om dagen, give gaver til fødselsdage og have computer m.v. Det kunne tyde på, at disse aktiviteter ikke vægtes så højt blandt indvandrere/flygtninge fra ikke-vestlige lande, når pengene bliver små, og derfor er noget, som en større del undlader. Derimod er der en mindre andel, som har undladt at have tv i hjemmet, at være medlem af en a-kasse og betale husleje m.v. til tiden af økonomiske grunde sammenlignet med etniske danskere på nedsatte ydelser. Måske er det udtryk for, at indvandrere/flygtninge fra ikke-vestlige lande anser det for nødvendigheder.

Sammenligner vi kontanthjælpsmodtagerne uden nedsatte ydelser, er der også forskelle mellem etniske danskere og indvandrere/flygtninge fra ikke-vestlige lande. Der er en større del af de etniske danskere, som undlader at spise frisk frugt, at foretage reparationer i boligen og være medlem af en a-kasse. Omvendt er der en mindre del af de etniske danskere, der undlader at dyrke fritidsinteresser, besøge familier eller venner langt fra hjemmet og have internet.

Der er også ligheder mellem modtagere af kontanthjælp. Der er fx lige store andele, som har undladt at købe fodtøj og tøj, at gå i byen med venner og give gaver til fødselsdage både blandt etniske danskere og indvandrere/flygtninge fra ikke-vestlige lande.

Selvom der således kan konstateres forskelle mellem etniske danskere og indvandrere/flygtninge fra ikke-vestlige lande, hvad angår undladelser af nødvendige og almindelige aktiviteter, indkøb og handlinger grundet manglende økonomiske ressourcer, så er den markante forskel både blandt etniske danskere og indvandrere/flygtninge fra ikke-vestlige lande, at der blandt modtagerne af de laveste sociale ydelser er langt flere, som lider afsavn end blandt modtagere af kontanthjælp.

4.4 Laveste ydelser og antallet af afsavn

En ting er andelen af personer og familier, som lider de enkelte afsavn, et andet er, hvor mange afsavn de enkelte familier har.

Her adskiller grupperne sig også fra hinanden. Blandt modtagere af de laveste sociale ydelser er der en langt større andel, som har 10 eller flere afsavn end blandt modtagere af kontanthjælp og blandt arbejdsløse og beskæftigede.

Tabel 4.4: Andel af personer og familier med antal afsavn. Særskilt for grupper med forskelligt forsørgelsesgrundlag. Pct.

	Andel med 5 afsavn og derover	Andel med 10 afsavn og derover	Andel med ingen afsavn	Andel med et afsavn
Laveste ydelser Intro/start	70	31	2	4
Laveste ydelser Nedsat hjælp	74	34	6	3
Kontanthjælp	40	16	19	15
Arbejdsløse.....	19	6	50	13
Beskæftigede.....	4	1	79	8

Anm.: Alle afsavn omfatter 19 afsavn.

Som det fremgår af tabellen, er der blandt modtagerne af de laveste sociale ydelser næsten en tredjedel (hhv. 31 % og 34 %), som har 10 afsavn og derover, og næsten trefjerdedele (hhv. 70 % og 74 %), som har 5 afsavn og derover.

I overensstemmelse med denne ophobning af afsavn blandt personer og familier med de laveste sociale ydelser, fremgår det, at andelen med ingen afsavn er henholdsvis 2 % og 6 % blandt personer og familier med de laveste ydelser. Blandt de beskæftigede er det 79 %, som ikke har nogen afsavn, og 50 % blandt de arbejdsløse har ikke nogen afsavn.

Hvad angår kontanthjælpsmodtagerne er der 19 %, som ikke har nogen afsavn, mens 16 % har mere end 10 afsavn. Modtagerne af kontanthjælp er karakteriseret ved, at en relativ stor gruppe – over halvdelen – har 5 afsavn og derover (blandt 19 mulige afsavn).

4.5 Opsummering

Personer og familier, som har de laveste sociale ydelser som forsørgelsesgrundlag, har markante afsavn og lider under deres økonomiske situation. Over halvdelen har – grundet deres økonomiske situation – undladt at foretage følgende handlinger, indkøb og aktiviteter:

- at spise frisk frugt og grøntsager dagligt
- at købe nyt fodtøj, tøj og overtøj
- at holde ferie uden for hjemmet
- at gå til tandlæge
- at besøge familie og venner.

Og næsten op mod halvdelen har undladt:

- at foretage reparationer i boligen eller erstatte udstyr i hjemmet, der er gået i stykker eller brugt op

- at dyrke fritidsinteresser
- at invitere gæster hjem
- at gå i byen med venner en aften
- at give gaver til fødselsdage
- at have ulykkes- og indboforsikring.

Sammenlignet med andre grupper i befolkningen adskiller personer og familier med de laveste sociale ydelser sig markant fra fx personer og familier på kontanthjælp uden nedsatte ydelser og i markant grad også fra personer og familier, som er arbejdsløse og i beskæftigelse.

Som eksempler på disse forskelle skal vi her i opsummeringen henlede opmærksomheden på de aktiviteter og handlinger, som stort set alle og også alle i de forskellige forsørgelsesgrupper opfatter som nødvendigheder. Det gælder aktiviteter og handlinger, som at gå til tandlægen, at give gaver til fødselsdage, at købe medicin ordineret af lægen, at kunne betale husleje mv. til tiden, at have telefon/mobiltelefon og have tv i hjemmet.

Hvad angår andelen, som har undladt disse nødvendigheder, viser undersøgelsen, at modtagerne af de laveste sociale ydelser adskiller sig markant fra fx modtagere af kontanthjælp uden nedsatte ydelser, og i markant grad også fra personer og familier, som er arbejdsløse og i beskæftigelse. Ser vi på aktiviteten fx at gå til tandlæge, er det to tredjedele (ca. 65 %) af modtagerne af de laveste sociale ydelser, som har undladt dette af økonomiske grunde, mens det er 8 % blandt de arbejdsløse og 6 % blandt de beskæftigede.

Ser vi på andelen, som har undladt at købe medicin ordineret af lægen, så er der 25 % af dem på starthjælp/introduktionsydelse, og 32 % af dem på nedsatte ydelser, som har undladt dette, mens der er henholdsvis 6 % af de arbejdsløse og 2 % af de beskæftigede.

I forhold til modtagere af kontanthjælp uden nedsatte ydelser, finder vi, at der er store forskelle i andelen, som har undladt de forskellige aktiviteter og handlinger. Hvor der blandt modtagerne af de laveste ydelser fx er 25 % og 32 %, som har undladt at købe medicin, er det kun 12 % af kontanthjælpsmodtagerne. Og hvor henholdsvis 60 % og 66 % af dem på de laveste ydelser har undladt at gå til tandlæge af økonomiske grunde, er det blandt kontanthjælpsmodtagerne 44 %.

Der er således markante forskelle mellem modtagerne af de laveste ydelser og gruppen af kontanthjælpsmodtagere, hvad angår antal og omfang af afsavn.

Undersøgelsen viser, at blandt personer og familier med de laveste ydelser, er det tre fjerdedele (74 %), som har mindst 5 afsavn og en tredjedel (33 %) har 10 eller flere afsavn (ud af 19 afsavn). Til sammenligning er der i grup-

pen af kontanthjælpsmodtagere uden nedsatte ydelser 40 %, som har 5 afsavn og derover, og 6 % som har 10 afsavn og derover. Blandt beskæftigede er det henholdsvis 4 % og 1 %, som har disse afsavn

Når vi skal forklare årsagen til, at personer og familier med de laveste sociale ydelser rammes så hårdt af afsavn – så mange og omfattende afsavn – er hovedforklaringen helt entydigt, at det skyldes, at de modtager de laveste sociale ydelser.

Selvom der er forskelle mellem enlige og par, mellem aldersgrupper og mellem etniske danske og indvandrere/flygtninge fra ikke vestlige lande, så viser regressionsanalyser på materialet, at forklaringer som familietype, alder, etnicitet, uddannelse, sociale problemer m.v. næsten ingen rolle spiller for de afsavn, som personer og familier med de laveste sociale ydelser har. Det er entydigt, at den forklarende variabel er det forhold, at de lever med de laveste sociale ydelser som forsørgelsesgrundlag.

Man kan sige, at det ikke er så overraskende, at lave ydelser medfører, at personer og familier får en lavere indkomst end andre, som ikke har fået nedsat deres ydelser. Derimod er det måske mere overraskende, hvor kraftigt nedsatte ydelser indvirker på omfanget af afsavn grundet en stram økonomi.

5 Afsavn i børnefamilier

I dette kapitel vil vi belyse afsavn i børnefamilierne. Når børn påkalder sig særlig interesse skyldes det, at de afsavn, børnene lider, har børnene kun selv i meget begrænset omfang mulighed for at gøre noget ved. De ældre børn har selvfølgelig mulighed for at kompensere for afsavnene ved fx at tage fritidsjob, men så kan arbejdet optage så meget tid, at det kan gå ud over både deres skolegang og deres muligheder for udfoldelser i fritiden.

Den anden grund til, at børnenes afsavn påkalder sig særlig interesse, er, at forældrene gennem deres prioriteringer kan påvirke barnets oplevelse af familiens afsavn, idet de kan opprioritere opfyldelsen af børnenes behov eller opprioritere opfyldelsen af deres egne ønsker og behov.

Den tredje grund til at børns afsavn påkalder sig særlig interesse er, at børnene oplever afsavnene mere direkte end de voksne. Børn bliver nemlig konfronteret med, at de mangler noget i forhold til deres jævnaldrende kammerater, som ikke lider disse afsavn. Børn er ”tvunget” til at være sammen med børn, der fx ikke lider afsavn i daginstitution og skole. Forældrene er derimod ikke ”tvunget” til at være sammen med andre voksne, som besidder de eftertragtede goder, og de voksne bliver derfor ikke konstant ”mindet om” de afsavn, de lider, i forhold til mennesker, der fx er i beskæftigelse. De møder dem jo netop ikke til hverdag på en arbejdsplads. Det er meget let at udpege børn på grund af de iøjnefaldende afsavn, og disse børn risikerer derfor mobning, stigmatisering og som en konsekvens heraf lavt selvværd (Johansen 2008).

På baggrund af disse alvorlige konsekvenser for børns hverdagsliv er det ikke mærkeligt, at Red Barnet har taget initiativ til flere undersøgelser af *udbredelsen* af børnefattigdom (Hussain 2003, 2004; Deding og Gerstoft 2009). Derimod har *konsekvenserne* af fattigdommen for børnene ikke været beskrevet gennem nogen større kvantitativ undersøgelse. Nogle danske undersøgelser har dog gennem et mindre antal af kvalitative interview illustreret, hvordan fattigdommen kan virke (Sloth 2004, Espersen 2006, Blauenfeldt 2006). Der er imidlertid brug for en mere systematisk undersøgelse af virkningen af at være på de laveste sociale ydelser for børnefamilier.

I projektet ”Konsekvenser af at have de laveste ydelser som forsørgelsesgrundlag” vil vi forsøge at afdække konsekvenserne for børnefamilier, der har de laveste sociale ydelser som forsørgelsesgrundlag, både kvantitativt og kvalitativt. I nærværende rapport forsøger vi at afdække, hvilke afsavn børnefamilierne lider, og især om børnefamilierne lider afsavn på områder, der er særlig betydningsfulde for børnene.

I dette kapitel er det altså de afsavn, som børnefamilierne påføres i kraft af nedsatte forsørgelsesydelse. En del af disse afsavn er en direkte konsekvens af, at forældrene modtager de laveste sociale ydelser, og i dette projekt er det disse børnefamiliers afsavn, der er i fokus. Dette er imidlertid ikke de eneste børnefamilier, som oplever afsavn blandt børn. Der er også børn i eneforsørgerfamilier med lav lønindkomst, som lider afsavn. Der er imidlertid en stigende andel af børn, som har afsavn som en direkte konsekvens af de laveste ydelser (Deding og Gerstoft 2009: 43-44).

Når børnefamilier lider afsavn, er det særlig interessant at undersøge, hvilke afsavn børnefamilierne og specielt børnene i familien lider. Begge dele er muligt i denne undersøgelse, som sætter fokus på de familier, som modtager nedsatte ydelser, og som samtidig muliggør sammenligning med familier på almindelig kontanthjælp og familier, hvor de voksne modtager arbejdsløshedsdagpenge eller er i beskæftigelse.

5.1 ”Familiegodernes” nødvendighed

I dette afsnit vil vi belyse, hvordan børnefamilier ser på de enkelte goders nødvendighed.

Det første spørgsmål, som kan stilles i denne forbindelse, er, om børnefamilierne adskiller sig fra familier uden børn ved at lægge særlig stor vægt på bestemte goder og nedprioritere andre goder. Nedenstående tabel belyser dette.

Det kan konstateres, at der er meget stor overensstemmelse mellem børnefamiliernes og andre familiers behov målt ved deres syn på de udvalgte goders nødvendighed. For alle de nævnte goders vedkommende med undtagelse af at gå i byen en aften med venner og a-kassemedlemskab er mellem 75 % og 100 % af børnefamilierne enige i, at de pågældende goder er nødvendige, og der er næsten ingen forskel mellem børnefamilier og familier uden børn. Nødvendigheden af at gå i byen en aften med venner og a-kassemedlemskab ligger på et betydeligt lavere niveau (mellem 28 % og 63 %).

Det er dog en svag tendens til, at børnefamilierne lægger større vægt på de nævnte goder end familier uden børn, når vi ser på familierne på kontanthjælp og især for henholdsvis familier på starthjælp og introduktionsydelse samt familier, der modtager nedsat kontanthjælp. Det ser således ud til, at man som forældre i en børnefamilie er mere bevidst om, hvad der er nødvendigt for at leve et godt liv, end hvis man ikke har ansvar for børn.

Tabel 5.1: Andel af familier uden børn (FUB) og børnefamilier (BF) med forskelligt indtægtsgrundlag, der anser de pågældende aktiviteter for en nødvendighed. Andelen, der svarer ja til, at de opfatter handlingen/aktiviteten som en nødvendighed

Opdelt efter ydelsestyper		Starthjælp/ introydelse	Nedsat kontanthjælp	Kontant- hjælp	Arbejds- løs	Beskæf- tignede
At spise tre måltider mad om dagen	<i>FUB</i>	75	62	61	68	83
	<i>BF</i>	87	88	86	81	89
At spise frisk frugt og grøntsager dagligt	<i>FUB</i>	88	66	63	78	87
	<i>BF</i>	93	79	73	79	95
At købe medicin ordineret af lægen	<i>FUB</i>	89	88	84	89	90
	<i>BF</i>	98	97	98	87	96
At købe nyt fodtøj, tøj og overtøj	<i>FUB</i>	89	65	76	86	95
	<i>BF</i>	88	85	93	96	96
At kunne betale hus- leje, lån til bolig, el, gas og vand til tiden	<i>FUB</i>	97	97	92	99	98
	<i>BF</i>	100	98	99	98	99
At foretage reparati- oner i boligen eller erstatte udstyr i hjemmet	<i>FUB</i>	60	70	67	90	92
	<i>BF</i>	73	79	75	76	92
At holde ferie uden for hjemmet én gang om året	<i>FUB</i>	62	42	50	56	61
	<i>BF</i>	67	64	50	56	59
At gå til tandlægen	<i>FUB</i>	90	83	77	92	98
	<i>BF</i>	90	89	86	96	100
At dyrke fritidsinte- resser	<i>FUB</i>	56	51	55	78	82
	<i>BF</i>	65	62	54	74	87
At invitere gæster hjem	<i>FUB</i>	70	67	58	83	87
	<i>BF</i>	83	77	73	85	89
At gå i byen med venner en aften	<i>FUB</i>	46	37	43	63	77
	<i>BF</i>	28	44	48	64	70
At besøge familie eller venner	<i>FUB</i>	77	77	72	86	93
	<i>BF</i>	72	76	67	79	93
At give gaver til fød- selsdage	<i>FUB</i>	78	79	78	91	93
	<i>BF</i>	87	91	92	95	91
At have telefon/mo- biltelefon	<i>FUB</i>	90	93	92	95	97
	<i>BF</i>	97	98	99	99	97
At have tv i hjemmet	<i>FUB</i>	90	84	76	83	89
	<i>BF</i>	96	95	92	88	90
At have computer, playstation m.m.	<i>FUB</i>	75	51	71	92	88
	<i>BF</i>	81	78	71	93	89
At have internet i hjemmet	<i>FUB</i>	74	49	68	88	88
	<i>BF</i>	82	80	73	90	90
At have ulykkes- og indboforsikring	<i>FUB</i>	61	65	76	90	95
	<i>BF</i>	76	77	83	90	99
At være medlem af en a-kasse	<i>FUB</i>	29	29	39	98	91
	<i>BF</i>	45	49	63	94	91

Noget tyder på, at familier på overførselsindkomster og især lave overførselsindkomster har indstillet sig på, at en del af de goder, som blandt næsten alle familier regnes for nødvendige, ikke i samme omfang opfattes sådan af personer og familier på overførselsindkomster. Det kan fx tydeligt ses, når det gælder nødvendigheden af at være medlem af en a-kasse, at have indboforsikring, at foretage reparationer i boligen, at dyrke fritidsinteresser, at gå i byen med venner. Tendensen er stærkest for familier uden børn.

Måske falder forventningerne til levestandarden, jo længere tid man har levet på lavt forbrugsniveau. Når tendensen så alligevel ikke er så udpræget for børnefamiliernes vedkommende, kan det være udtryk for, at børnenes tilstedeværelse ”minder” forældrene om, at livet kunne være anderledes end deres eget.

Familier på nedsatte ydelser har altså et anderledes syn på enkelte goder. Det gælder især nødvendigheden af at være medlem af en a-kasse og have indboforsikring. Der er omkring 40-50 procentpoint færre familier på nedsatte ydelser, der anser disse goder for nødvendige, end andelen af familier, der er i beskæftigelse eller er arbejdsløse, som anser disse goder for nødvendige. Forskellen i procentpoint til børnefamilier på almindelig kontanthjælp er kun 6-18 %. Med hensyn til goderne at gå med venner i byen en aften, have internetadgang og have pc'er, playstation m.m. gælder, at børnefamilier på nedsatte ydelser og børnefamilier på almindelig kontanthjælp ligger på et niveau, der er 12-22 % lavere end beskæftigede og arbejdsløse. Det betyder således, at en del af familierne på overførselsindkomster ikke *på samme måde vil opleve* det som et afsavn på disse specifikke områder, selvom de reelt er afskåret fra at nyde disse goder, og også svarer, at de har undladt at købe disse produkter eller betale for disse aktiviteter.

Overordnet er mønsteret imidlertid, at der hersker udstrakt konsensus om nødvendigheden af en lang række goder på tværs af forsørgelsesgrundlag. Det betyder, at det altså reelt opleves som et afsavn for mennesker på overførselsindkomster, når man på grund af økonomien er afskåret fra at opnå de goder, som almindeligvis anses for nødvendige for at leve i Danmark.

5.2 Afsavn i børnefamilier

Der knytter sig selvfølgelig særlig interesse til de syv særlige børnerelaterede afsavn. I undersøgelsen har vi undersøgt børneafsavn ved at spørge til sko- og tøjindkøb til børn, fejring af fødselsdage, at have venner på besøg, mulighed for at dyrke fritidsinteresser og tage på udflugter. Endelig har vi i forhold til de små børn spurgt til legetøjsindkøb, og til de større børn spurgt til besiddelse af mobiltelefon.

Det er imidlertid ikke bare afsavnene af specifikke ”børnegoder”, der beskriver børnefamiliernes situation. Det er klart, at en lang række af de gene-

relle afsavn også vedrører disse familiers mulighed for at skabe gode rammer for deres børns trivsel og udfoldelse. Det gælder selvfølgelig muligheden for at give børnene tre måltider om dagen, at give dem frugt og grønt, at tage på ferie, at tage på besøg, at have adgang til tv og playstation, mens muligheden for at betale a-kassekontingent vel umiddelbart må anses for at være uden betydning for børnenes aktuelle trivsel ligesom muligheden for at gå i byen med venner heller ikke umiddelbart kan have nogen betydning.

I de efterfølgende tabeller ser vi nærmere på spørgsmålet om, hvorvidt der er forskel på andelen, der lider afsavn blandt familier med et forskelligt forsørgelsesgrundlag. Dernæst undersøger vi spørgsmålet om, hvorvidt børnefamilierne med hensyn til afsavn adskiller sig fra de øvrige familier, der modtager lave ydelser. Denne sammenligning kan laves for alle de 19 ”voksenafsavns”, der er nævnt i nedenstående tabel.

Det fremgår af tabellen, at andelen af afsavn for familier på nedsatte ydelser er betydelig højere end for familier på almindelig kontanthjælp, og tendensen er den samme for børnefamilier som for familier uden børn. Der er typisk tale om, at der blandt modtagere af introduktionsydelse og starthjælp og familier, der modtager nedsat kontanthjælp, er en (ca. 20 procentpoint) større andel, der lider afsavn.

Ser vi på det gennemsnitlige antal afsavn, viser det, at familierne uden børn på nedsatte ydelser gennemsnitligt er ramt af 7,5 afsavn, og familier på almindelig kontanthjælp er ramt af 5,3 afsavn. Børnefamilierne på introduktionsydelse eller starthjælp og nedsat kontanthjælp er ramt af henholdsvis 7,6 og 7,7 afsavn, mens familier på almindelig kontanthjælp er ramt af 4,5 afsavn. Det gennemsnitlige antal afsavn for børnefamilier og familier uden børn er altså næsten det samme. Arbejdsløse er gennemsnitligt ramt af 1,1 afsavn, mens de beskæftigede kun har 0,9 afsavn gennemsnitligt.

Andele med afsavn for børnefamilier og familier uden børn ligger på samme niveau for alle 19 afsavns vedkommende. Det er endvidere således, at der er nogenlunde lige mange områder, hvor børnefamilierne har den største andel, der lider afsavn og områder, hvor andelen af familier uden børn, der lider afsavn, er størst. Fx er det for introduktionsydelses- og starthjælpsmodtagere således, at andelen, der lider afsavn, er størst for børnefamiliernes vedkommende, idet det gælder for 11 afsavns vedkommende. For 8 afsavns vedkommende er det familier uden børn, som har den største andel, der lider afsavn.

Tabel 5.2: Oplevelse af afsavn for familier uden børn og familier med børn fordelt efter ydelse. Andel, der svarer ja til, at de af økonomiske grunde har undladt den pågældende aktivitet

Opdelt efter ydelsestyper		Starthjælp/ introydelse	Nedsat kon- tanthjælp	Kontant- hjælp	Arbejds- løse	Beskæfti- gede
At spise tre måltider mad om dagen	<i>FUB</i>	39	33	20	12	4
	<i>BF</i>	29	25	9	4	2
At spise frisk frugt og grøntsager dagligt	<i>FUB</i>	54	43	21	10	5
	<i>BF</i>	52	45	27	13	4
At købe medicin ordineret af lægen	<i>FUB</i>	21	31	19	5	2
	<i>BF</i>	28	34	5	8	2
At købe nyt fodtøj, tøj og overtøj	<i>FUB</i>	68	62	52	23	7
	<i>BF</i>	63	47	7	7	8
At kunne betale hus- leje, lån til bolig, el gas vand til tiden	<i>FUB</i>	18	29	16	6	2
	<i>BF</i>	29	24	12	0	3
At foretage reparati- oner i boligen eller erstatte udstyr i hjemmet	<i>FUB</i>	38	38	33	18	7
	<i>BF</i>	44	57	38	20	8
At holde ferie uden for hjemmet én gang om året	<i>FUB</i>	71	65	51	38	11
	<i>BF</i>	79	79	50	36	15
At gå til tandlægen	<i>FUB</i>	60	59	44	24	5
	<i>BF</i>	61	72	43	8	6,
At dyrke fritidsinte- resser	<i>FUB</i>	45	43	28	18	5
	<i>BF</i>	53	56	33	11	6
At invitere gæster hjem	<i>FUB</i>	49	43	23	7	2
	<i>BF</i>	39	30	13	4	5
At gå i byen med venner en aften	<i>FUB</i>	46	59	29	26	7
	<i>BF</i>	59	41	20	8	10
At besøge familie eller venner	<i>FUB</i>	54	50	25	14	2
	<i>BF</i>	54	51	28	13	5
At give gaver til fød- selsdage	<i>FUB</i>	41	39	31	13	0
	<i>BF</i>	44	39	25	3	3
At have tele- fon/mobiltelefon	<i>FUB</i>	15	14	9	5	0
	<i>BF</i>	17	13	4	5	2
At have tv i hjemmet	<i>FUB</i>	10	13	16	8	2
	<i>BF</i>	8	7	3	0	2
At have computer, playstation m.m.	<i>FUB</i>	31	25	16	6	1
	<i>BF</i>	24	16	12	0	4
At have internet i hjemmet	<i>FUB</i>	29	28	23	6	3
	<i>BF</i>	13	21	13	2	3
At have ulykkes- og indboforsikring	<i>FUB</i>	50	39	34	7	2
	<i>BF</i>	46	48	18	1	4
At være medlem af en a-kasse	<i>FUB</i>	13	29	27	0	2
	<i>BF</i>	25	26	21	2	1

5.3 ”Børnegodernes” nødvendighed

I de følgende afsnit ser vi på en række goder, der har betydning for børnenes muligheder for at trives og udvikles. Det drejer sig om goder, der generelt blandt børnefamilier i befolkningen anses for nødvendige. I tabellen nedenfor er andelen opgjort for henholdsvis laveste ydelser og almindelig kontanthjælp.

Der knytter sig selvfølgelig særlig interesse til de goder, som specielt kan sikre børnenes trivsel og velbefindende. I tabel 5.3 er opgjort, hvor store andele af børnefamilier på henholdsvis introduktionsydelse/starthjælp, nedsat kontanthjælp og almindelig kontanthjælp, der finder disse børnegoder nødvendige.

Det fremgår af tabellen, at med hensyn til at købe tøj og fodtøj samt at fejre børnenes fødselsdag er der næsten total enighed om, at det er nødvendige ”børnegoder”. Der er derimod også en meget høj andel af familierne (73-96 %), der mener, at det er nødvendigt at kunne invitere børnenes venner hjem, at lade dem dyrke sport og lade dem komme med på skoleudflugter samt at købe legetøj til børn under 10 år. Endelig er det 47-65 %, der mener, at det er nødvendigt at give mobiltelefon til børn, der er ældre end 10 år. Bortset fra spørgsmålet om nødvendigheden af mobiltelefon prioriteres de særlige børnegoder altså mindst lige så højt eller højere end de højeste andre familiegoder.

Generelt er der næsten ikke forskel på andelen af børnefamilier, der anser goderne for nødvendige.

Tabel 5.3: Andel børnefamilier i forskellige forsørgelsesgrupper, der anser nedenstående goder for nødvendige

Opdelt efter forsørgelsesgrundlag	Laveste ydelser (start/intro)	Laveste ydelser (nedsatte)	Kontanthjælp
At købe tøj og fodtøj til børnene.....	99	96	99
At fejre børnenes fødselsdag.....	92	88	98
At invitere børnenes venner hjem.....	73	84	96
At lade børnene dyrke sport eller andre fritidsinteresser.....	85	83	88
At lade børnene komme med på skoleudflugter o.l.....	90	87	94
At give børn, der er ældre end 10 år, egen mobiltelefon.....	51	65	47
At købe legetøj til børn under 10 år.....	80	83	88

5.4 Børnefamiliernes afsavn af de særlige børnegoder

Der knytter sig selvfølgelig særlig interesse til afsavn, der specifikt berører børnenes levevilkår og livskvalitet. Nedenfor vises i en figur andelen af børnefamilier på henholdsvis laveste ydelser og almindelig kontanthjælp, som har undladt de enkelte aktiviteter, indkøb og handlinger grundet deres økonomiske situation.

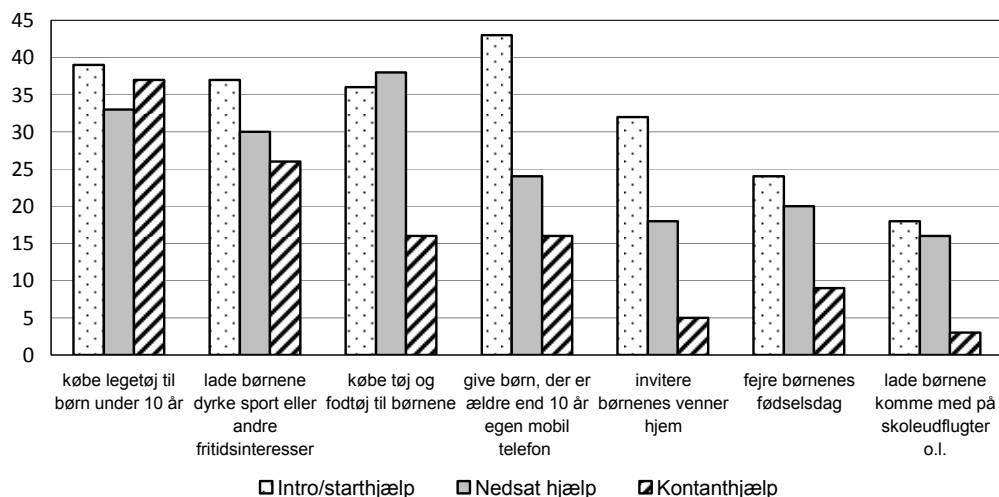
Figuren viser, at der er 20-40 % af børnefamilierne med de laveste sociale ydelser som forsørgelsesgrundlag, som har undladt at give børnene de forskellige goder, selvom de som gruppe også altovervejende finder disse ”børnegoder” nødvendige. Det er således oplagt, at disse familier, der – som tidligere vist – også generelt lider store afsavn, herudover har måttet lide afsavn på områder, som specielt rammer børnene.

Lidt over en tredjedel af børnefamilierne, som modtager starthjælp/introduktionsydelse har måttet undlade at købe tøj til børnene, invitere børnenes venner hjem og lade børnene dyrke fritidsinteresser. I ca. en fjerdedel af familierne er det gået ud over at fejre børnenes fødselsdag. I familier med børn over 10 år har næsten 42 % undladt at give børnene en egen mobil og blandt familier med børn under 10 år har 39 % undladt at købe legetøj til deres børn.

For børnefamilier på nedsatte kontanthjælpsydelser ser vi stort set samme mønster for de enkelte afsavn, men andelen af familier, som har undladt aktiviteterne i forhold til deres børn, er lidt mindre.

Ser vi på forholdene for børnefamilierne, som modtager kontanthjælp, ser vi også her samme mønster med hensyn til undladelser af de forskellige aktiviteter. Men andelen er her markant mindre end for børnefamilier, som modtager de laveste sociale ydelser.

**Figur 5.1: Andel af børnefamilier, der har afsavn relateret til børn.
For modtagere af de laveste sociale ydelser og modtagere af
kontanthjælp. Pct.**

Når vi ser på afsavn relateret til børn, finder vi, at der blandt børnefamilier, som har de laveste sociale ydelser som forsørgelsesgrundlag, er en langt større andel af familierne, som har undladt aktiviteter og handlinger i forhold til deres børn, sammenlignet med børnefamilier, som er modtagere af kontanthjælp. Det gælder for de aktiviteter og handlinger, som her er medtaget, og som en meget stor del af befolkningen anser som nødvendigheder, nemlig fx at købe tøj og fodtøj til børnene, fejre deres fødselsdag og lade dem dyrke fritidsinteresser.

Det er tydeligt, at afsavnene på børneområdet generelt ligger på et lavere niveau end for de øvrige afsavns vedkommende, hvilket kan være et udtryk for, at familierne har prioriteret således, at de sjældnere må undlade at købe goder, som de anser som nødvendige goder for børnene.

Opfyldelsen af børnenes behov prioriteres tilsyneladende højere end familiens generelle behov. Figur 5.1 viser således, at ca. 36-38 % af børnefamilierne har undladt at købe tøj til børnene. Tabel 5.2 viser, at 47-63 % af børnefamilierne generelt har undladt at købe tøj til familien. Køb af børnetøj opprioriteres tydeligvis i forhold til køb af tøj til familiens øvrige medlemmer.

5.5 Årsager til afsavn i børnefamilier

I de forudgående afsnit har vi først og fremmest forsøgt at beskrive, hvilke afsavn børnefamilierne oplever, og om disse familiers afsavn adskiller sig

fra andre familiers afsavn. I dette afsnit prøver vi at nærme os spørgsmålet om, hvad der forårsager afsavnene. Analyserne viser overordnet, at årsagen til afsavnene i børnefamilierne helt overvejende er de lave ydelser, og mønsteret er det samme som i familier uden børn (se bilag B).

Der er ingen statistisk signifikant forskel mellem familier, der er på dagpenge (arbejdsløse) og beskæftigede, når det gælder antallet af afsavn blandt børnefamilierne. Børnefamilier med nedsat ydelse har derimod omkring 7 afsavn mere end beskæftigede børnefamilier, mens børnefamilier på kontanthjælp har 3,4 flere afsavn mere end beskæftigede børnefamilier. Børnefamilier på starthjælp eller introduktionsydelse har 2,4 flere afsavn end kontanthjælpsmodtagere, og børnefamilier på nedsat kontanthjælp har 3,4 afsavn mere end kontanthjælpsmodtagere.

Konklusionen er derfor, at det også for børnefamiliernes vedkommende helt overvejende er de lave ydelser, der afgørende for, om familierne lider afsavn, og det gælder både de almindelige afsavn og børneafsvnene.

5.6 Opsummering

I dette kapitel har der været særlig fokus på børn og børnefamilierne. Med henblik på at belyse afsavn relateret til børn har vi spurgt til sko- og tøjindkøb til børn, fejring af fødselsdage, at have venner på besøg, mulighed for at dyrke fritidsinteresser og tage på udflugter. Endelig har vi i forhold til de små børn spurgt til legetøjsindkøb og til de større børn spurgt til besiddelse af mobiltelefon.

Hvad angår børnene i børnefamilierne, viser undersøgelsen, at der er 20-40 % af børnefamilierne med de laveste sociale ydelser som forsørgelsesgrundlag, som har undladt at give børnene mulighed for aktiviteter og handlinger/goder af økonomiske grunde, selvom de som gruppe altovervejende finder disse ”børnegoder” nødvendige. Det er således oplagt, at disse familier – som tidligere vist – også generelt lider store afsavn, herudover har måttet lide afsavn på områder, som specielt rammer børnene.

Der er generelt en større andel af børnefamilierne, som modtager starthjælp /introduktionsydelse, som har måttet undlade at købe tøj til børnene, invitere børnenes venner hjem og lade børnene dyrke fritidsinteresser, end blandt børnefamilier på nedsatte kontanthjælpsydelser. Mønsteret er stort set det samme for de enkelte afsavn, men andelen af familier, som har undladt aktiviteterne i forhold til deres børn, er lidt større blandt familier på starthjælp og introduktionsydelse.

Ser vi på forholdene for børnefamilierne, som modtager kontanthjælp, ser vi også her samme mønster med hensyn til undladelser af de forskellige ak-

tiviteter. Men andelene er her markant mindre end for børnefamilier, som modtager de laveste sociale ydelser.

Når vi ser på afsavn relateret til børn, finder vi, at der blandt børnefamilier, som har de laveste sociale ydelser som forsørgelsesgrundlag, er en langt større andel af familier, som har undladt aktiviteter og handlinger i forhold til deres børn, sammenlignet med børnefamilier, som er modtagere af kontanthjælp.

Det er imidlertid ikke bare afsavnene af specifikke ”børnegoder”, der beskriver børnefamiliernes situation. Det er klart, at en lang række af de generelle afsavn også vedrører disse familiers mulighed for at skabe gode rammer for deres børns trivsel og udfoldelse. Det gælder selvfølgelig muligheden for at give børnene tre måltider om dagen, at give dem frugt og grønt, at tage på ferie, at tage på besøg, at have adgang til tv og playstation, mens muligheden for at betale a-kassekontingent og gå i byen med venner ikke umiddelbart må anses for at have nogen betydning for børnenes aktuelle trivsel.

Andelene af familier med de laveste sociale ydelser, som har afsavn, er betydeligt højere end for familier på almindelig kontanthjælp, men tendensen er den samme for børnefamilier som for familier uden børn.

Ser vi på det gennemsnitlige antal afsavn, viser undersøgelsen, at familierne uden børn på nedsatte ydelser gennemsnitligt er ramt af 7,5 afsavn, hvor familier på almindelig kontanthjælp er ramt af 5,3 afsavn. Børnefamilierne på introduktions- eller starthjælp og nedsat kontanthjælp er ramt af henholdsvis 7,6 og 7,7 afsavn, hvor familier på almindelig kontanthjælp er ramt af 4,5 afsavn. Arbejdsløse er gennemsnitligt ramt af 1,1 afsavn, mens de beskæftigede kun har 0,9 afsavn gennemsnitligt.

Litteraturliste

- Arbejderbevægelsens Erhvervsråd (2008): *Fordeling og Levevilkår*. København: AErådet.
- Beskæftigelsesministeriet: *Kulegravning af kontanthjælpsområdet*. 2006.
- Bjerregård Bach, H. & Larsen, B.: *300-timers-reglen. Betydningen af 300-timers-reglen for gifte kontanthjælpsmodtagere*. SFI-Rapport, 08:17. 2008.
- Bjerregård Bach, H. & Nærvig Petersen, K.: *Kontanthjælpsmodtagerne i 2006. En surveyundersøgelse af matchkategorier, arbejde og økonomi*. SFI-Rapport, 07:02. 2007.
- Graversen, B. K., Tinggaard, K. (2005) *Loft over ydelser: evaluering af loftet over ydelser til kontanthjælpsmodtagere*. København: Socialforskningsinstituttet.
- Bonke, J. (red.), Borgerass, E., Døvig, R., Hjort, T., Hohnen, P., Montesino, N., Rysst, M. & Salonen, T. (2005): *Udsathed og forbrug i de nordiske velfærdsstater*. København: SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd 05:18.
- Blauenfeldt, M., Hansen, H., Johansen, A.(2006): *Flygtninge på Starthjælp*, København, Forlaget CASA, Center for Alternativ Samfundsanalyse.
- Bonke, J. (1997): *Hans ægteskab/hendes ægteskab – økonomiske beslutninger i familier og hjemmeservice*. København: SFI– Det Nationale Forskningscenter for Velfærd 97:15.
- Bradbury, B., Jenkins, S.P. & Micklewright, J. (2001): *The Dynamics of Child Poverty in Industrialised Countries*. London, UK: Cambridge University Press.
- Clausen, J., E. Heinesen og M.A. Hussain (2006). ”De nye kommuners rammevilkår for beskæftigelsesindsatsen”. Rapport fra SFI og AKF. København.
- Deding, M. og Gerstoft (2009): *Børnefattigdom i Danmark 2002-2006*, København 2009, SFI – DET Nationale Forskningscenter for Velfærd.
- Det Økonomiske Råd (2006): *Dansk Økonomi, efterår 2006*. København: Det Økonomiske Råd.
- Espersen, L.D. (2006): *Opvækst med afsavn*. SFI og Red Barnet, København.
- Förster, M.F. og M. Mira d’Ercole (2005). “*Income Distribution and Poverty in OECD Countries in the Second Half of the 1990s*”. OECD Social, Employment and Migration Working Paper, No. 22, Paris.

- Hansen, Erik Jørgen, 1989: *Fattigdom. Begreber og metoder i forskning og politik*. Kbh., SFI 89:5.
- Hansen, Finn Kenneth Hansen m.fl. (1987). *De fattigste i Danmark*. Socialforskningsinstituttet, publ. 166. København 1987
- Hansen, Finn Kenneth, 1990: *Materielle og sociale afsavn i befolkningen*. Kbh., SFI 90:4.
- Hansen, Finn Kenneth (2004). *Fattigdom og Social udstødning*. I Morten Ejernæs m.fl. Sociologi og Socialt arbejde. Danmarks Forvaltningshøjskole.
- Hansen, F. K. & Hansen, H. (2004b) Starthjælp og introduktionsydelse – Hvordan virker ydelserne? København: CASA.
- Hansen, Finn Kenneth & Henning Hansen, (2004): *At eksistere eller at leve*. Fattigdom og lave indkomster i Danmark – hvordan måler man fattigdom. CASA 2004
- Hansen, Finn Kenneth & Henning Hansen, 2007: *Fattigdom og Social ulighed i sundhed – rapport om Den Danske Nationale Handlingsplan*. CASA.
- Hansen, Finn Kenneth (2008). *Fattigdom i Danmark*. I *Den ny fattigdom – kan vi være det bekendt*. Susi og Peter Robinsohns Fond, 2008
- Hansen, Finn Kenneth, Henning Hansen & M. Azhar Hussain (2009). *Personer og familier med de laveste ydelser som forsørgelsesgrundlag – en registerundersøgelse*. Forskningsprojektet: Konsekvenser af at have de laveste ydelser som forsørgelsesgrundlag”. Sociologisk institut, Roskilde Universitet, CASA og Aalborg Universitet.
- Hjorth, T (2004). *Nödvändighetens pris. Konsumtion och Knapphet bland barnfamiljer*. Lund, Lunds Universitet, Socialhögskolan.
- Hussain, M.A. (2002): *Child Deprivation in the European Union*. EPAG Working Paper 38, Institute of Social and Economic Research, University of Essex.
- Hussain, M.A. (2003): *Børnefattigdom i danske kommuner 1984-2001*. SFI og Red Barnet, København.
- Hussain, M.A. (2004): *Børnefattigdom i Danmark 2002, Tema: Fattigdommens dynamik*. SFI og Red Barnet, København.
- Johansen, Adam (2008): *Fattige børn I: Bo, Guldager og Zeeberg (red.): Udsatte børn – et helhedsperspektiv*, København, Akademisk Forlag
- Larsen, Jørgen Elm (2004): *Fattigdom og social eksklusion, Tendenser i Danmark over et kvart århundrede*. Socialforskningsinstituttet Rapport no. 04:27: København
- Mack, J. og Lansley, S., 1985: *Poor Britain*. George Allen og Unwin, London.

Rådet for Socialt Udsatte, 2003: *Sociale ydelser set i et fattigdomsperspektiv*.

Rådet for Socialt Udsatte, 2008: Årsrapport 2008.

Sloth, D.A. (2004): *Færre penge end andre børn*. Interviewundersøgelse med børn fra familier med lav indkomst. SFI og Red Barnet, København.

Townsend, Peter, 1979: *Poverty in the United Kingdom*. A survey of Household resources and standards of Living, Penquin Books. Middlesex.

Townsend, Peter, 1987: *Deprivation*. Journal of Social Policy. Volume 16, Part 2.

Økonomiministeriet, 1993. Lovmodel. 1993. Økonomiministeriet.

UNICEF (2005): *Child Poverty in Rich Countries 2005*. UNICEF, Innocent Report Card No. 6.

Bilag

- Bilag A – Undersøgelsens datamateriale
- Bilag B – Regressionsanalyse vedrørende afsavn
- Bilag C – Bilagstabeller

Undersøgelsens datamateriale

Datamaterialet til undersøgelsen af konsekvenser af laveste ydelser er sammensat af to dele:

1. En survey blandt modtagere af de laveste ydelser – udført af SFI ved besøgsinterview.
2. En survey blandt modtagere af dagpenge og beskæftigede – udført af Danmarks Statistik ved telefoniske interview.

Survey blandt modtagere af laveste ydelser – SFI

Den store udfordring for etablering af en stikprøve blandt personer med lave ydelser var at finde disse personer i offentlige registre. Vi benyttede den samme database i Danmarks Statistik, som vi har benyttet til den første afrapportering baseret på registeranalyser (Hansen, Hansen og Hussain, 2009). Data i databasen refererede til, om personerne modtog de forskellige sociale ydelser i 1. kvartal 2008.

På baggrund af analyser af de nævnte registerdata, opstillede projektet selv bruttostikprøven til survey blandt modtagere af laveste ydelser. Derefter blev bruttostikprøven overført til SFI, som tilfældigt udvalgte den endelige stikprøve. Stikprøven var på forhånd kvoteret, fordi det bl.a. var ønskeligt at sætte fokus på børnefamilier. Det er vist i kolonnen 'endelig stikprøve' i tabel A1.

Tabel A1: Oversigt over stikprøve og svarprocent i SFI-delen

Ydelseskategori:	Brutto-stikprøve	Endelig stikprøve	Besvarelser	"Svarprocent"
300-timersreglen.....	176	173	75	43
Starthjælp uden børn.....	144	130	68	52
Starthjælp med børn.....	164	130	81	62
Intro-ydelse uden børn.....	185	130	72	55
Intro-ydelse med børn.....	192	130	75	58
Unge < 25 år kontanthjælp.....	134	131	52	40
Kontanthjælp – 6 mdr.+ uden børn....	361	235	100	43
Kontanthjælp – 6 mdr.+ med børn.....	392	235	118	50
I alt.....	1.748	1.294	641	50

Fra registeranalyser blev der efter anvendelse af forskellige kriterier fundet en bruttostikprøve på 1.748, som opfyldte kriterierne for at indgå i undersøgelsen. Den endelige stikprøve kom til at bestå af 1.294 respondenter.

Efter gennemførelse af undersøgelsen kan man opgøre resultatet til 641 gennemførte interview. Det svarer til 50 % af den endelige stikprøve. De enkelte ydelseskategorier har imidlertid forskellige ”svarprocenter”, jf. tabel A2. Den højeste ”svarprocent” er ’starthjælp med børn’ (62 %), mens den laveste ”svarprocent” er ’unge < 25 år på kontanthjælp’ (40 %).

Det er altså halvdelen af den endelige stikprøve, der har gennemført interview. Spørgsmålet er, hvordan bortfaldet er fordelt på forskellige årsager.

Tabel A2: Bortfald i SFI-delen

	Antal	Procent i alt	Procent af relevante 1	Procent af relevante 2
Helt gennemførte interview	633	48,9	50,9	60,6
Delvis gennemførte.....	8	0,6	0,6	0,8
Nægter.....	284	21,9	22,8	27,2
Sygdom	29	2,2	2,3	2,8
Bortrejst/hospital	17	1,3	1,4	-
Ingen kontakt	150	11,6	12,1	-
Flyttet til ukendt adresse	33	2,6	2,7	-
Handicap	6	0,5	0,5	0,6
Sprogveskkeligheder	74	5,7	5,9	7,1
Flyttet til udlandet.....	17	1,3	-	-
Død.....	2	0,2	-	-
Ikke modtaget relevante ydelser ..	31	2,4	-	-
Andet	10	0,8	0,8	9,6
I alt.....	1.294	100,0	100,0	100,0
Procentbasis		1.294	1.244	1.044

Tabellen viser, at den hyppigste årsag til bortfald er, at de udvalgte personer ’nægter’ at lade sig interviewe (21,9 %). Det skal nævnes, at respondenterne fik et gavekort på 200 kr. til SuperBrugsen eller Kvickly, hvis de deltog i undersøgelsen.

Den næststørste grund til bortfald er ’ingen kontakt’ (11,6 %), som betyder, at interviewererne ikke har kunnet opnå kontakt til de personer, som indgår i stikprøven. Interviewerne var instruerede i at benytte op til fem kontaktforsøg, som skulle være fordelt på tre forskellige tidspunkter.

Sprogveskkeligheder er forekommet i 74 tilfælde (5,7 %), som har umuliggjort gennemførelse af interview. Der var ikke afsat ressourcer til tolkebi-stand i projektet.

Det kan nævnes, at 29 var ramt af sygdom, og 17 var bortrejst eller indlagt på hospital, mens andre 17 var flyttet til udlandet.

Endelig var der 31 (2,4 %), som ikke ville medvirke i undersøgelsen, fordi de ikke havde modtaget de relevante ydelser.

Hvis man skal opgøre svarprocenten, kan man vælge forskellige definitioner. Den ene opgørelse udelader kategorierne 'flyttet til udlandet', 'død' og 'ikke modtaget relevant ydelse' i procentbasis. Ifølge denne definition er undersøgelsens svarprocent (inkl. delvist gennemførte) på 51,5 % (50,9 + 0,6).

Hvis man i den anden opgørelse også udelader kategorierne 'ingen kontakt', 'flyttet til ukendt adresse' og 'bortrejst/hospital' i procentberegningerne, bliver svarprocenten i stedet 61,4 % (60,6 + 0,8).

Endelig kan man vælge kun at lade nægterne indgå i beregning af svarprocent. I dette tilfælde er svarprocenten helt oppe på 69,3 %.

Nye kategorier

En anden udfordring i survey var, at modtagelsen af en social ydelse ikke er stabil, medmindre der er tale om folkepension eller førtidspension. Vi kunne derfor ikke vide, om de udvalgte personer stadig modtog ydelsen på interviewtidspunktet i december 2008-februar 2009.

I etableringen af stikprøven blev der taget udgangspunkt i registeroplysninger om ydelser, der lå næsten et år tilbage i tiden. Men i en del tilfælde viste det sig, at respondenterne ikke kunne huske at have modtaget en nedsat ydelse. Der var tilsyneladende en del afvigelse, når respondenterne skulle angive, hvilke ydelser de eller deres ægtefælle modtog på interviewtidspunktet.

Tabel A3: Procentdel i forskellige stikprøvegrupper, der modtog forskellige ydelser på interviewtidspunktet

Ydelseskategori – stikprøvekategorier:	Ydelse på interviewtidspunktet:					
	Starthjælp	Intro-ydelse	Varighedsbegrænsning	Loft over kontanthjælp	300-timers regel	Alm. kontanthjælp
300-timers reglen	3	0	7	9	44	28
Starthjælp uden børn	68	1	3	9	0	15
Starthjælp med børn ..	69	1	4	2	4	19
Intro-ydelse uden børn	29	43	4	3	0	13
Intro-ydelse med børn	31	28	4	5	1	20
Unge < 25 år kontanthjælp	6	0	4	8	4	58
Kontanthjælp – 6 mdr.+ uden børn	0	1	18	17	5	51
Kontanthjælp – 6 mdr.+ med børn	3	1	11	19	2	52
I alt	24	9	8	10	7	33

Det fremgår af tabel A3, at de fleste stikprøvekategorier indeholder den ydelse, som var forventet. Eksempelvis modtager 68 % af dem med starthjælp stadig starthjælp på interviewtidspunktet. Men der er samtidig en del, som ikke modtager den ydelse, som vi forventede på interviewtidspunktet. Især var der en del, som kun modtog almindelig kontanthjælp på interviewtidspunktet.

Vi valgte at tage udgangspunkt i de ydelseskategorier, som var gældende på interviewtidspunktet. Men samtidig har vi suppleret datamaterialet med en kategori, der kaldes almindelig kontanthjælp, dvs. kontanthjælp uden varighedsbegrænsning og ”loft”.

Samtidig valgte vi at slå kategorierne starthjælp og introduktionsydelse sammen til en kategori, fordi en del modtagere af introduktionsydelse i perioden skiftede til starthjælp, som i princippet er den samme ydelse. Derfor giver det ikke meget mening at skelne mellem de to ydelser i analyserne.

Vi har også valgt at slå kategorierne kontanthjælp med varighedsbegrænsning og kontanthjælpsloftet sammen til en kategori, som blot kaldes ’nedsat kontanthjælp’.

Tabel A4: Ydelsesgrupper i SFI-delen

	Antal	Procent
Starthjælp/intro-ydelse	209	33
Nedsat kontanthjælp	224	35
Almindelig kontanthjælp	208	32
I alt	641	100

Tabel A4 viser, at der således fremkommer tre kategorier af ydelsesgrupper, som er nogenlunde lige store. Først to kategorier, som indeholder personer, som modtager ydelser, der er lavere end almindelig kontanthjælp, og dernæst en sammenligningskategori, der modtager almindelig kontanthjælp.

Survey blandt beskæftigede og dagpengemodtagere - DS

Stikprøven blandt beskæftigede og dagpengemodtagere blev udvalgt tilfældigt i Danmarks Statistiks registre. Det var aftalt, at denne survey skulle opnå 400 beskæftigede og 140 dagpengemodtagere, men vi endte med 454 beskæftigede og 140 dagpengemodtagere.

Bortfaldet og svarprocenter fremgår af følgende tabel A5.

Tabel A5: Bortfald i DS-delen

	Antal	Procent i alt	Procent af relevante 1	Procent af relevante 2
1. Svar	594	58,5	64,4	81,2
2. Ikke truffet	57	5,6	6,2	-
3. Nægter	96	9,4	10,4	13,1
4. Øvrigt bortfald	30	3,0	3,3	4,1
5. Sprogveskigheder ..	12	1,2	1,3	1,6
6. Ikke relevant	45	4,4	-	-
7. Ikke kontaktet	49	4,8	-	-
8. Ikke fundet tlf.nr.	133	13,1	14,4	-
Total	1.016	100,0	100,0	100,0
Procentbasis		1.016	922	732

Bruttostikprøven var på 1.016 personer, men blandt disse var der 49, som slet ikke blev kontaktet, da man havde opnået det antal besvarelser, der var aftalt. Desuden var der 45, som viste sig ikke at være relevante, dvs. de var hverken beskæftigede eller modtog dagpenge.

I forhold til bruttostikprøven var svarprocenten 58,5 %. Hvis vi derimod trækker de personer fra, som ikke er blevet kontaktet eller ikke var relevante, så er svarprocenten oppe på 64,4 %. Hvis vi yderligere ser bort fra de personer, hvis telefonnumre man ikke kunne finde og dem, der ikke kunne træffes telefonisk, så kan vi beregne svarprocenten til 81,2 %.

Datamaterialet opdelt på baggrundsvariable

Tabel A6 viser, hvordan de fem ydelseskategorier er sammensat på udvalgte baggrundsvariable.

Tabel A6: Ydelsesgrupper fordelt på baggrundsvariable. Procent

	Starthjælp/ introydelse	Nedsat kontanthjælp	Almindelig kontanthjælp	Dagpenge	Beskæf- tgede
<i>Køn:</i>					
Mænd	58	62	58	55	45
Kvinder	42	38	42	45	55
<i>Alder:</i>					
18-24 år	15	12	16	4	4
25-29 år	12	7	14	11	8
30-39 år	23	26	19	21	28
40-49 år	26	29	23	24	29
50-59 år	17	20	18	40	30
60-66 år	8	8	10	-	-
<i>Familietype:</i>					
Enlig uden børn	24	17	26	35	17
Enlig med børn	15	16	22	8	7
Par uden børn.....	9	17	9	16	18
Par med børn.....	44	45	35	37	53
Andre	9	5	9	4	5
<i>Flygtningestatus:</i>					
Flygtning	70	44	40	-	-
Ikke-flygtning.....	16	20	21	13	6
Dansker	14	37	39	87	94
<i>Indvandrerstatus:</i>					
Indvandrer	89	70	69	24	16
Ikke-indvandrer.....	11	30	31	76	84
<i>Uddannelse:</i>					
Ingen.....	53	64	57	13	10
Faglig uddannelse	14	23	21	32	30
Videregående	30	12	17	50	58
Andet/uoplyst.....	3	1	5	5	2
Antal	209	224	208	140	454

Det fremgår klart af tabel A6, at der er markante forskelle på de enkelte ydelsesgrupper, når man betragter nogle vigtige baggrundsvariable som køn, alder, familietype, flygtningestatus, indvandrerstatus og uddannelse.

De fleste ydelsesgrupper har et flertal af mænd, mens kun de beskæftigede har et flertal af kvinder. I sammenligning med Danmarks Statistiks tal for beskæftigede var 53 % mænd og 47 % kvinder. Når det drejer sig om dag-

pengemodtagere, så er der ifølge Danmarks Statistiks tal næsten lige mange mænd og kvinder.

Aldersprofilen i de forskellige ydelsesgrupper er ret ens bortset fra, at beskæftigede og dagpengemodtagere gennemgående er lidt ældre end de øvrige grupper. I sammenligning med Danmarks Statistiks tal er der også tale om, at der er ”for mange” ældre i undersøgelsen blandt beskæftigede og dagpengemodtagere.

Når det handler om familietype er der forskel på ydelsesgrupperne. Der er relativt mange enlige uden børn blandt dagpengemodtagere, men relativt få blandt modtagere af nedsat kontanthjælp og beskæftigede. Der er relativt mange enlige med børn blandt almindelige kontanthjælpsmodtagere, mens der er ret få blandt beskæftigede og dagpengemodtagere, mens der er relativt mange par med børn blandt de beskæftigede.

Flygtninge- og indvandrerstatus viser som forventet, at der er mange med flygtningestatus blandt modtagere af starthjælp/introduktionsydelse. Der er også en relativ stor del flygtninge og indvandrere blandt modtagere af kontanthjælp og nedsat hjælp.

Endelig kan man konstatere, at der er meget store uddannelsesmæssige forskelle. De bedst uddannede er de beskæftigede og dagpengemodtagerne, mens modtagere af kontanthjælp og starthjælp/introduktionsydelse er betydeligt dårligere uddannet.

Vi kan altså konstatere, at der er betydelige forskelle i sammensætningen af de forskellige ydelsesgrupper på baggrundsvariable. Det afspejler i høj grad realiteterne. I forhold til beskæftigede og dagpengemodtagere kan vi desuden drage sammenligninger med den officielle statistik fra Danmarks Statistik, og den viser, at der bl.a. er relativt flere ældre og kvinder i vores survey end i befolkningen som helhed.

Sammenfatning

Datamaterialet til undersøgelse af konsekvenser af laveste ydelser er sammensat af to dele. Dels en survey blandt modtagere af de laveste ydelser – udført af SFI ved besøgsinterview, dels en survey blandt modtagere af dagpenge og beskæftigede – udført af Danmarks Statistik ved telefoniske interview.

Til etablering af stikprøven med modtagere af nedsatte ydelser benyttede vi den samme database i Danmarks Statistik, som blev benyttet til registeranalyserne til dette projekt. Data i databasen refererede til, at personerne modtog de forskellige sociale ydelser i 1. kvartal 2008. Herefter opstillede projektet selv bruttostikprøven, som blev overført til SFI, som tilfældigt

udvalgte den endelige stikprøve. Stikprøven var på forhånd kvoteret, fordi det bl.a. var ønskeligt at sætte fokus på børnefamilier.

Stikprøven blandt beskæftigede og dagpengemodtagere blev udvalgt tilfældigt i Danmarks Statistiks registre. Det var aftalt, at denne survey skulle opnå 400 beskæftigede og 140 dagpengemodtagere, men vi endte med 454 beskæftigede og 140 dagpengemodtagere.

Efter gennemførelse af SFI-delen af undersøgelsen kan man opgøre resultatet til 641 gennemførte interview, som svarer til 50 % af den endelige stikprøve. Den højeste "svarprocent" er 'starthjælp med børn' (62 %), mens den laveste "svarprocent" er 'unge < 25 år på kontanthjælp' (40 %).

Svarprocenten i SFI-delen af undersøgelsen kan opgøres ud fra forskellige definitioner. Den ene opgørelse udelader kategorierne 'flyttet til udlandet', 'død' og 'ikke modtaget relevant ydelse' i procentbasis, og ifølge denne definition er undersøgelsens svarprocent på 51,5 %. Hvis man desuden udelader kategorierne 'ingen kontakt', 'flyttet til ukendt adresse' og 'bortrejst/hospital' i procentberegningerne, bliver svarprocenten 61,4 %.

I Danmarks Statistik-delen af undersøgelsen blandt beskæftigede og dagpengemodtagere kan svarprocenten beregnes til 58,5 %. Hvis vi trækker de personer fra, som ikke er blevet kontaktet eller ikke var relevante, er svarprocenten oppe på 64,4 %, og hvis vi yderligere ser bort fra de personer, hvis telefonnumre man ikke kunne finde og dem, der ikke kunne træffes telefonisk, kan vi beregne svarprocenten til 81,2 %.

En særlig udfordring i undersøgelsen var, at modtagelsen af en social ydelse ikke er stabil, men ofte ændrer sig. Vi kunne derfor ikke vide, om de udvalgte personer stadig modtog ydelsen på interviewtidspunktet i december 2008-februar 2009. Ved etableringen af stikprøven blev der taget udgangspunkt i registeroplysninger om ydelser, der lå næsten et år tilbage i tiden. Men i en del tilfælde viste det sig, at respondenterne ikke kunne huske at have modtaget en nedsat ydelse. Der var tilsyneladende en del afvigelser, når respondenterne skulle angive, hvilke ydelser de eller deres ægtefælle modtog på interviewtidspunktet. Især var der en del, som kun modtog almindelig kontanthjælp på interviewtidspunktet.

Vi valgte at tage udgangspunkt i de ydelseskategorier, som var gældende på interviewtidspunktet. Men samtidig har vi suppleret datamaterialet med en kategori, der kaldes almindelig kontanthjælp, dvs. kontanthjælp uden varighedsbegrænsning og "loft". Samtidig valgte vi at slå kategorierne starthjælp og introduktionsydelse sammen til en kategori, fordi en del modtagere af introduktionsydelse i perioden skiftede til starthjælp, som i princippet er den samme ydelse. Derfor giver det ikke meget mening at skelne mellem de to ydelser i analyserne. Vi har også valgt at slå kategorierne kontanthjælp

med varighedsbegrænsning og kontanthjælpsloftet sammen til en kategori, som blot kaldes 'nedsat kontanthjælp'.

En analyse af, hvordan de enkelte ydelsesgrupper er sammensat på nogle vigtige baggrundsvariable som køn, alder, familietype, flygtningestatus, indvandrerstatus og uddannelse, viser, at der er betydelige forskelle. Det afspejler i høj grad realiteterne, men i forhold til beskæftigede og dagpenge-modtagere kan vi desuden drage sammenligninger med den officielle statistik fra Danmarks Statistik, som viser, at der bl.a. er relativt flere ældre og kvinder i vores survey end i befolkningen som helhed.

Regressionsanalyse vedrørende afsavn

Data

I kapitel 4 og 5 sammenligner vi afsavn for familier med nedsatte ydelser med andre familiers afsavn. I dette bilag er der foretaget en statistisk gennemgang af, hvorledes nedsatte ydelser isoleret set indvirker på materielle og sociale afsavn, som familien udsættes for på grund af utilstrækkelig økonomi. Effekten af nedsat ydelse korrigeres således for andre baggrundsforhold, der også indvirker på afsavn. Disse andre baggrundsforhold omfatter demografiske karakteristika, herunder interviewpersonens alder, om der er tale om en børnefamilie, parforhold, etnicitet samt uddannelsesniveau. Spørgsmålet om indkomstens indflydelse på afsavnenes omfang behandles også.

I hovedtekstens kapitel 4 og 5 er op til 26 afsavn under behandling. Det er imidlertid ikke alle familier eller interviewpersoner, der potentielt kan rammes af alle afsavn. Afsavn vedrørende børn rammer således kun børnefamilier. For disse børnefamilier er der yderligere afsavn, der alene vedrører specifikke aldersgrupper, og derfor er der ikke indhentet svar fra samtlige børnefamilier vedrørende alle 7 børneafsavne. For at sikre et tilstrækkeligt antal observationer er derfor 2 ud af 7 mulige børneafsavne medtaget, nemlig afsavn vedrørende køb af tøj og fodtøj til børnene samt afsavn vedrørende fejring af børns fødselsdag. Afsavn mht. medlemskab af en a-kasse kan ikke ramme modtagere af a-dagpenge, hvorfor dette afsavn er udeladt af alle regressioner. Pga. disse forskelle i antal afsavn er der udført separate regressioner for børnefamilier og alle familier under et. Børnefamilier kan maksimalt have 20 afsavn, mens ikke-børnefamilier højst har 18 afsavn svarende til de 20 afsavn i alt minus de 2 børnerelaterede afsavn.

Et alternativ til en optælling af afsavn er en vægtet optælling af afsavn pr. familie. Vægten kan fx afspejle et givent godes nødvendighed ifølge befolkningen eller andelen, der besidder godet (Hussain, 2002). Her følges dog en ikke-vægtet tilgang mht. det summariske afsavns mål.

Ud over baggrundsforholdene nævnt ovenfor er også medtaget et indkomstmål. De tre forskellige indkomsttyper, der behandles i kapitel 3 og 4 (disponibel indkomst, disponibel indkomst fratrukket boligudgifter samt rådighedsbeløbet), blev alle afprøvet, men den eneste indkomst med nogen systematisk betydning for antallet af afsavn er det ækvivalensvægtede rådighedsbeløb. Derfor er alene dette indkomstmål medtaget i regressionerne sammen med et andetgradsled for rådighedsbeløbet for at kontrollere for en aftagende eller stigende effekt af beløbet.

Da antallet af afsavn nedad til er begrænset til 0 og opad til er begrænset til hhv. 18 og 20 er den anvendte regressionsmetode Tobit-modellen, der netop kan tage højde for disse begrænsninger i antal afsavn (Clausen et al., 2006). Alle test af hypoteser er udført på basis af robuste mål for de estimerede parametres usikkerhed (standardfejl).

Regressioner

Separate regressioner for alle familier med højst 18 afsavn samt for børnefamilier med højst 20 afsavn er vist i tabel B1. Under parameterestimaterne er de tilhørende (robuste) usikkerheder vist. Af tabellen ses det, at personer med nedsat kontanthjælp i gennemsnit har 3,4 flere afsavn end personer på kontanthjælp. Personer på introduktionsydelse eller starthjælp har 2,4 flere afsavn end kontanthjælpsmodtagere. En nærmere undersøgelse (hypotese-test) viser dog, at begge grupper med nedsat ydelse har lige mange flere afsavn end personer på kontanthjælp. Med det udgangspunkt, at kontanthjælpsmodtagere i gennemsnit har 4,7 afsavn, indebærer nedsat ydelse omkring 51-73 % flere afsavn end personer på kontanthjælp. Arbejdsløse har derimod 3½ færre afsavn end kontanthjælpsmodtagerne, og beskæftigede har 3,3 færre afsavn – forskellen mellem disse to grupper på arbejdsmarkedet er dog insignifikant.

Så selv når vi kontrollerer for andre forhold, er der en tendens til, at personer med nedsatte ydelser har et væsentligt større antal afsavn end kontanthjælpsmodtagerne, der på den anden side er væsentligt mere afsavnsramte end personer i arbejdsstyrken.

Nogenlunde samme effekt af nedsat ydelse gør sig gældende for børnefamilierne som for alle familier under et. Nemlig, at der er et klart højere antal afsavn for grupper med nedsatte ydelser sammenlignet med gruppen uden en nedsat ydelse. Forskellene mellem de to grupper med nedsatte ydelser samt de to grupper på arbejdsmarkedet er heller ikke signifikante for børnefamiliernes vedkommende.

Med hensyn til de andre faktorer, så er det bemærkelsesværdigt, at de stort set er uden effekt på afsavnsomfanget. En undtagelse er rådighedsbeløbet. En stigning i rådighedsbeløbet på 1.000 kr. pr. måned nedsætter afsavnsomfanget med 0,13 afsavn for alle børnefamilier under et, og med 0,42 afsavn for børnefamilier. Med andre ord skal der 8.000 kr. mere i månedligt rådighedsbeløb til for at nedsætte antallet af afsavn med 1 (for alle familier), og for børnefamilier kan den samme afsavnsreduktion opnås med 2.400 kr. mere pr. måned. Men det skal her bemærkes, at indkomstens betydning reduceres af, at selve forsørgelsesgrundlaget indgår som en forklaringsfaktor, og det samme gælder tilstedeværelsen af andre baggrundsforhold – betragtes således alene effekten af indkomst for antallet af afsavn, stiger indkomstens effekt markant i forhold til de her præsenterede parametre. Det vil si-

ge, at indkomsten har stor betydning for reduktion af afsavn, men effekten i tabel B1 overskygges af andre forklarende faktorer.

Mens en nedgang i indkomst som følge af nedsatte ydelser er knap så overraskende, så er det bemærkelsesværdigt, hvor kraftigt nedsatte ydelser indvirker på omfanget af afsavn grundet en stram økonomi.

Tabel B1: Tobit-regression vedr. antal afsavn. Parameterestimer og deres usikkerhed (robust SE)

	Alle familier	Børnefamilier
Introd./startydelse	2.384** (0.906)	3.735** (1.152)
Nedsat kontanthjælp	3.409*** (0.719)	3.583*** (1.070)
Arbejdsløs	-3.501*** (0.840)	-4.307** (1.665)
Beskæftiget	-3.336*** (0.768)	-3.441** (1.258)
I parforhold	-1.294 (0.673)	-1.284 (1.039)
Børnefamilie	0.969 (0.807)	
Indvandrer	1.519 (1.015)	1.653 (1.134)
Alder	-0.182 (0.275)	-0.015 (0.609)
Alder ² /100	0.135 (0.328)	0.066 (0.781)
Ingen erh.komp. udd	-0.185 (0.659)	0.896 (0.986)
Rådighedsbeløb	-0.125* (0.058)	-0.417* (0.171)
Rådighedsbeløb ² /100	0.046 (0.051)	1.364 (0.901)
Konstant	8.299 (5.035)	4.758 (11.268)
Sigma	3.418*** (0.390)	3.693*** (0.136)
N	1.235	486

* p<0.05, ** p<0.01, *** p<0.001

Følsomhedsanalyse

I det følgende bruges alternative modeller, herunder statistisk model og vægtning. Det ses af tabel B2 (sammenholdt med tabel B1), at valget af Tobit-modellen i stedet for den traditionelle OLS-model ikke kvalitativt påvir-

ker ovenstående konklusioner med hensyn til effekten af nedsat ydelse på familiers afsavnsomfang. En enkelt variabel er således nu signifikant, mens en anden nu er insignifikant. Men ellers forekommer der ikke signifikante skift i fortegnet for de forskellige forholds betydning for omfanget af afsavn.

Tabel B2: Baggrundsregressioner vedr. antal afsavn, separat for børne- og ikke-børnefamilier. Parameterestimer og deres usikkerhed (robust SE)

	Alle familier			Børnefamilier		
	OLS	Tobit: Kun signifikante	Tobit: Uvægtet	OLS	Tobit: Kun signifikante	Tobit: Uvægtet
Introd./startydelse ..	2.016** (0.699)	3.209*** (0.623)	2.914*** (0.480)	2.887** (0.946)	4.650*** (0.982)	2.683*** (0.796)
Nedsat kontanthjælp	2.609*** (0.586)	3.616*** (0.678)	3.052*** (0.471)	3.130*** (0.916)	4.123*** (0.967)	2.315** (0.768)
Arbejdsløs.....	-2.164*** (0.580)	-3.830*** (0.772)	-3.772*** (0.664)	-3.165* (1.265)	-4.787** (1.576)	-6.290*** (1.510)
Beskæftiget.....	-3.324*** (0.559)	-3.896*** (0.637)	-7.174*** (0.619)	-3.785*** (0.928)	-4.422*** (0.930)	-7.855*** (1.182)
I parforhold	-0.528 (0.308)		-1.275*** (0.366)	-0.235 (0.739)		-1.092 (0.686)
Børnefamilie	0.533 (0.424)		0.601 (0.383)			
Indvandrer	1.042 (0.655)		0.580 (0.419)	1.066 (0.795)	0.00 (0.00)	1.249 (0.781)
Alder	-0.180 (0.167)	-0.088** (0.033)	0.031 (0.112)	-0.163 (0.341)	0.00 (0.00)	-0.059 (0.202)
Alder ² /100.....	0.196 (0.197)		-0.043 (0.132)	0.260 (0.454)	0.00 (0.00)	0.157 (0.246)
Ingen erh.komp.udd	-0.171 (0.271)		-0.186 (0.374)	0.277 (0.526)		0.845 (0.671)
Rådighedsbeløb.....	-0.042** (0.014)	-0.135* (0.053)	-0.202** (0.071)	-0.275 (0.162)		-0.849*** (0.226)
Rådighedsb. ² /100 ...	0.023** (0.009)		0.122** (0.039)	0.936 (0.580)		2.474 (1.265)
Konstant	8.258** (3.098)	7.222*** (1.255)	4.480* (2.224)	7.885 (6.071)	5.181*** (0.870)	7.159 (4.038)
Sigma		3.474*** (0.418)	4.818*** (0.161)		3.767*** (0.123)	5.757*** (0.249)
R ²	0.175			0.230		
N.....	1.235	1.235	1.235	486	486	486

Note: Udgangspunktet er Tobit-estimerne i tabel B1. Første og fjerde kolonne er simple OLS-regressioner. Anden og femte kolonne er Tobit-regressionen med insignifikante parametre successivt elimineret. Tredje og sjette kolonne er en Tobit-regression uden brug af populationsvægte.

Nogenlunde samme konklusion opnås ved at undlade en vægtning af observationerne – dog er arbejdsløse og beskæftigede nu endnu gunstigere stillede mht. antallet af afsavn end kontanthjælpsmodtagere og personer med nedsatte ydelser.

En sidste følsomhedsundersøgelse omfatter en regression alene baseret på de to nedsatte typer af ydelser samt kontanthjælp, dvs. beskæftigede og ledige udelades af analysen, se tabel B3. Det viser sig igen, at stigningen i antallet af afsavn som en følge af nedsættelse af forsørgelsesydelse stort set svarer til hovedregressionen i tabel B1 (2,6 flere afsavn for begge nedsatte grupper for alle familier og 3-3,6 flere afsavn for børnefamilier).

Tabel B3: Tobit-regression vedr. antal afsavn: kun nedsat ydelse og kontanthjælp. Parameterestimer og (robust SE)

	Alle familier	Børnefamilier
Introd./startydelse	2.644*** (0.542)	3.630*** (0.824)
Nedsat kontanthjælp	2.618*** (0.596)	3.011*** (0.700)
I parforhold	-1.410 (0.844)	-1.947 (1.032)
Børnefamilie	-0.192 (0.748)	0.875 (0.905)
Indvandrer	0.093 (0.650)	0.426 (0.785)
Alder	0.316 (0.209)	0.374 (0.234)
Alder ² /100	-0.361 (0.249)	-0.422 (0.279)
Ingen erh.komp. udd.....	0.692 (0.762)	0.971 (0.891)
Rådighedsbeløb	-0.381 (0.206)	-0.449 (0.237)
Rådighedsbeløb ² /100	0.509* (0.215)	0.579* (0.248)
Konstant	-0.574 (3.891)	-1.857 (4.385)
Sigma	4.311*** (0.264)	4.965*** (0.280)
N.....	641	530

* p<0.05, ** p<0.01, *** p<0.001

Bilagstabeller

Tabeller til figurer i kapitel 1

Figur 1.2: Andel med afsavn for forskellige forsørgelsesgrupper for udvalgte aktiviteter og handlinger, som stort set alle opfatter som nødvendigheder

Opdelt efter forsørgelsesgrundlag	Laveste ydelser (start/intro)	Laveste ydelser (nedsatte)	Kontant-hjælp	Arbejds-løse	Beskæf-tigede
At købe medicin ordineret af lægen.....	25	32	12	6	2
At kunne betale husleje, lån til bolig, el gas vand til tiden	24	26	14	4	2
At gå til tandlægen.....	60	66	44	18	6
At give gaver til fødselsdag	43	39	29	9	2
At have telefon/mobiltelefon.....	16	13	7	5	2
At have tv i hjemmet	9	10	10	5	2

Figur 1.3: Andel af børnefamilier, der har afsavn relateret til børn. For modtagere af de laveste sociale ydelser og modtagere af kontanthjælp

Opdelt efter forsørgelsesgrundlag	Laveste ydelser (starthjælp/-introydel.)	Laveste ydelser (nedsatte)	Kontant-hjælp
At købe tøj og fodtøj til børnene.....	36	38	16
At fejre børnenes fødselsdag	24	20	9
At invitere børnenes venner hjem	32	18	5
At lade børnene dyrke sport eller andre fritidsinteresser	37	30	26
At lade børnene komme med på skoleudflugter o.l.....	18	16	3
At give børn, der er ældre end 10 år egen mobil telefon	43	24	16
At købe legetøj til børn under 10 år.....	39	33	37

Tabeller til figurer i kapitel 2

Figur 2.1: Er der tale om nødvendigheder? Andelen der svarer ja til at de opfatter handlingen/aktiviteten som en nødvendighed

<i>Opfatter du det som en nødvendighed?</i>	København-undersøgelsen	Konsekvenser af lave ydelser
At spise tre måltider mad om dagen	88	85
At spise frisk frugt og grøntsager dagligt.....	88	90
At købe medicin ordineret af lægen	95	93
At købe nyt fodtøj, tøj og overtøj, når det man har, er gået i stykker eller opbrugt.....	95	95
At kunne betale husleje, lån til bolig, el gas vand til tiden.....	99	98
At foretage reparationer i boligen eller erstatte udstyr i hjemmet, der er gået i stykker eller brugt op.....	90	91
At holde ferie uden for hjemmet.....	60	60
At gå til tandlægen.....	95	98
At gå til frisør jævnligt	58	
At dyrke fritidsinteresser	65	83
At være medlem af en a-kasse	61	89
At være i stand til at spare op	73	
At invitere gæster hjem	75	87
At gå i byen med venner en aften	58	73
At besøge familie eller venner (der bor mere end 20 km fra hjemmet).....	82	92
At give gaver til fødselsdag.....	80	92
At have telefon/mobiltelefon.....	91	97
At have en cykel		
At have tv i hjemmet	71	89
At have computer, playstation m.m.....		88
At have internet i hjemmet	53	88
At holde avis	32	
At have ulykkes- og indboforsikring	86	96

Figur 2.2: Er der tale om nødvendigheder? Andelen der siger ja til, at de forskellige handlinger og aktiviteter opfattes som nødvendigheder. Særskilt for de forskellige forsørgelsesgrupper

<i>Opfatter du det som en nødvendighed?</i>	Laveste ydelser starhjælp-/introduktionsydelse	Laveste ydelser nedsatte ydelser	Kontant-hjælp	Arbejds-løse	Beskæf-tigede
At spise tre måltider mad om dagen.....	82	77	73	73	86
At spise frisk frugt og grøntsager dagligt.....	91	73	68	78	91
At købe medicin ordineret af lægen.....	94	93	91	89	93
At købe nyt fodtøj, tøj og overtøj, når det man har, er gået i stykker eller opbrugt.....	88	77	84	89	96
At kunne betale husleje, lån til bolig, el gas vand til tiden.....	99	97	95	98	98
At foretage reparationer i boligen eller erstatte udstyr i hjemmet, der er gået i stykker eller brugt op	68	75	71	85	92
At holde ferie uden for hjemmet én gang om året.....	65	55	50	56	60
At gå til tandlægen.....	90	87	81	93	99
At dyrke fritidsinteresser	61	57	55	77	84
At invitere gæster hjem	77	73	65	84	88
At gå i byen med venner en aften	35	41	45	64	74
At besøge familie eller venner (der bor mere end 20 km fra hjemmet).....	74	76	70	83	93
At give gaver til fødselsdage	83	86	85	92	92
At have telefon-/mobil-telefon	94	96	95	96	97
At have tv i hjemmet	93	90	83	85	89
At have computer, playstation m.m.....	78	68	71	92	88
At have internet i hjemmet	79	67	70	89	89
At have ulykkes- og indboforsikring	70	72	80	90	97
At være medlem af en a-kasse	38	41	50	96	91

Tabel til figur i kapitel 3

Figur 3.1: Medianindkomsten for forskellige befolkningsgrupper. Angivet i tusinde kr. pr. måned

	Ækvivaleret medianindkomst			Antal
	Disponibel indkomst	Disponibel minus boligudgift	Rådighedsbeløb	
Laveste ydelser				
Intro/starthjælp.....	7.300	4.300	1.800	209
Laveste ydelse				
Nedsat hjælp.....	8.800	4.900	2.400	224
Kontanthjælp.....	10.000	5.800	3.000	208
Arbejdsløse.....	10.800	6.300	3.500	140
Beskæftigede.....	17.300	11.900	5.700	453

Tabeller til figurer i kapitel 4

Figur 4.1: Andel med afsavn i befolkningen, fordelt på kvartiler efter størrelsen af rådighedsbeløb

Rådighedsbeløb	1. kvartil	2. kvartil	3. kvartil	4. kvartil	Alle
At spise tre måltider mad om dagen ...	7	3	3	3	4
At spise frisk frugt og grøntsager dagligt.....	13	4	2	3	5
At købe medicin ordineret af lægen	5	4	0	3	3
At købe nyt fodtøj, tøj og overtøj, når det man har, er gået i stykker eller opbrug	20	10	5	3	9
At kunne betale husleje, lån til bolig, el gas vand til tiden	7	1	0	3	3
At foretage reparationer i boligen eller erstatte udstyr i hjemmet, der er gået i stykker eller brugt op.....	16	11	6	3	9
At holde ferie uden for hjemmet én gang om året	33	18	8	7	15
At gå til tandlægen.....	20	8	4	1	7
At dyrke fritidsinteresser	19	6	2	3	7
At invitere gæster hjem	14	1	0	0	4
At gå i byen med venner en aften	26	9	3	0	9
At besøge familie eller venner (der bor mere end 20 km fra hjemmet).....	15	4	1	0	5
At give gaver til fødselsdag.....	10	3	1	0	3
At have telefon/mobiltelefon.....	7	1	0	0	2
At have tv i hjemmet	9	1	0	2	3
At have computer, playstation m.m.....	7	3	1	0	3
At have internet i hjemmet	10	3	1	0	4
At have ulykkes- og indboforsikring	12	2	4	0	4
At være medlem af en a-kasse	7	1	2	1	3

Anm.: 1. kvartil er de 25 % med de laveste rådighedsbeløb, mens 4. kvartil er de 25 % med de højeste rådighedsbeløb.

Figur 4.2: Andel med afsavn for forskellige forsørgelsesgrupper

Opdelt efter ydelsestyper	Laveste ydelser (start/intro)	Laveste ydelser (nedsatte)	Kontant-hjælp	Arbejds-løse	Beskæf-tigede
At spise tre måltider mad om dagen.....	33	28	14	9	3
At spise frisk frugt og grøntsager dagligt.....	52	45	27	13	4
At købe medicin ordineret af lægen.....	25	32	12	6	2
At købe nyt fodtøj, tøj og overtøj, når det man har, er gået i stykker eller opbrugt...	67	63	50	17	7
At kunne betale husleje, lån til bolig, el gas vand til tiden .	24	26	14	4	2
At foretage reparationer i boligen eller erstatte udstyr i hjemmet, der er gået i stykker eller brugt op.....	41	49	35	19	7
At holde ferie uden for hjemmet én gang om året	76	73	50	37	13
At gå til tandlægen.....	60	66	44	18	6
At dyrke fritidsinteresser	49	50	31	15	6
At invitere gæster hjem	46	40	27	9	3
At gå i byen med venner en aften.....	47	59	35	24	7
At besøge familie eller venner (der bor mere end 20 km fra hjemmet).....	54	50	27	14	3
At give gaver til fødselsdage.....	43	39	29	9	2
At have telefon/mobiltelefon.	16	13	7	5	2
At have tv i hjemmet	9	10	10	5	2
At have computer, playstation m.m.....	27	20	14	4	2
At have internet i hjemmet ...	20	24	18	4	2
At have ulykkes- og indbo-forsikring	48	44	26	5	3
At være medlem af en a-kasse	20	28	24	1	2

Figur 4.3: Andelen af afsavn i befolkningen for modtagere af laveste sociale ydelser, modtagere af kontanthjælp og beskæftigede i nederste kvartilgruppe i fordelingen efter disponibel indkomst og rådighedsbeløb

Opdelt efter forsørgelsesgrundlag	Laveste ydelser start/intro	Laveste ydelser nedsatte	Kontanthjælp	Nederste kvartil disp. indk.	Nederste kvartil rådighed
At spise tre måltider mad om dagen.....	33	28	14	10	7
At spise frisk frugt og grøntsager dagligt.....	52	45	27	15	13
At købe medicin ordineret af lægen.....	25	32	12	8	5
At købe nyt fodtøj, tøj og overtøj, når det man har, er gået i stykker eller opbrugt.....	67	63	50	17	20
At kunne betale husleje, lån til bolig, el gas vand til tiden.....	24	26	14	8	7
At foretage reparationer i boligen eller erstatte udstyr i hjemmet, der er gået i stykker eller brugt op.....	41	49	35	14	16
At holde ferie uden for hjemmet én gang om året.....	76	73	50	28	33
At gå til tandlægen.....	60	66	44	19	20
At dyrke fritidsinteresser.....	49	50	31	14	19
At invitere gæster hjem.....	46	40	27	8	14
At gå i byen med venner en aften.....	47	59	35	18	26
At besøge familie eller venner (der bor mere end 20 km fra hjemmet).....	54	50	27	11	15
At give gaver til fødselsdag.....	43	39	29	7	10
At have telefon/mobiltelefon.....	16	13	7	4	7
At have tv i hjemmet.....	9	10	10	4	9
At have computer, playstation m.m.....	27	20	14	6	7
At have internet i hjemmet	20	24	18	7	10
At have ulykkes- og indboforsikring.....	48	44	26	12	12
At være medlem af en a-kasse.....	20	28	24	7	7

Tabel til figur i kapitel 5

Figur 5.1: Andel af børnefamilier, der har afsavn relateret til børn. For modtagere af de laveste sociale ydelser og modtagere af kontanthjælp

Opdelt efter forsørgelsesgrundlag	Laveste ydelser (starthjælp/-Intro-ydel.)	Laveste ydelser (nedsatte)	Kontanthjælp
At købe tøj og fodtøj til børnene.....	36	38	16
At fejre børnenes fødselsdag.....	24	20	9
At invitere børnenes venner hjem.....	32	18	5
At lade børnene dyrke sport eller andre fritidsinteresser.....	37	30	26
At lade børnene komme med på skoleudflugter o.l.....	18	16	3
At give børn, der er ældre end 10 år egen mobil telefon.....	43	24	16
At købe legetøj til børn under 10 år.....	39	33	37

